

**Mireia Oncins da Mota Barbosa**

**EL COOPERATIVISME AGRARI  
AL CAMP DE TARRAGONA (1906-1936)**

**TREBALL DE FI DE GRAU**

**dirigit per la Dra. Montserrat Duch Plana**

**Grau d'Història**



**UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI**

**Tarragona**

**2023**

“El cooperativismo es una arma [...], es uno de los medios para secar en su origen una de las fuentes del capitalismo dominador.” Micaela Chalmeta (1913)<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Martí, A. (1913, 23 de febrer). La Cooperación y las mujeres. *Vida Socialista*, 159; Martí, A. (1913, 15 de juny). *El Cooperativismo*, 48. En: Dalmau i Torvà, M.; Masip, M. (2022). *El moviment feminista cooperatiu. L'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista (1931-1939)*. Cooperativistes Catalans, 36. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions, p. 40.

# Índex

1. Agraïments .....	6
2. Introducció .....	6
2.1 Motivacions personals .....	7
2.2 Objectius.....	7
2.3 Hipòtesi .....	8
2.4 Metodologia.....	8
2.4.1 Estat de la recerca.....	8
2.5 Estructura.....	10
3. Origen teòric del cooperativisme .....	11
3.1 Socialisme .....	11
3.2 Els principis de Rochdale .....	12
4. Estat de la qüestió del cooperativisme agrari a Catalunya .....	15
4.1 Marc general.....	15
4.2 El sorgiment de l'associacionisme al món rural.....	17
4.3 El marc legal.....	19
4.3.1 L'obra de la Mancomunitat (1914-1925) .....	22
4.3.2 L'obra de la Segona República (1931-1936).....	24
4.3.2.1 La reforma agrària .....	26
4.3.2.2 Els fets d'octubre .....	28
4.4 La dualitat del moviment cooperatiu agrari català .....	30
4.4.1 Lluita pagesa.....	33
4.5 El moviment feminista cooperatiu.....	34
4.6 Les crisis al camp .....	36
5. Panoràmica del Camp de Tarragona .....	40
5.1 Context demogràfic i econòmic.....	40
5.2 Context polític .....	44
5.2.1 Dinàmica electoral de la República.....	46
6. Estudis de cas .....	48
6.1 Reglamentació .....	48
6.2 Vila-rodona (Alt Camp) .....	51
6.2.1 Context .....	51
6.2.2 Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodona (1893-1933).....	53
6.2.3 Sindicat Agrícola (1918-).....	56
6.2.4 Sindicat Agrícola i Caixa Rural (1918-1936).....	60

6.3 Valls (Alt Camp) .....	63
6.3.1 Context .....	63
6.3.2 Societat Agrícola o de Pagesos de Valls (1891-) .....	65
6.3.3 La Unió Agrícola (1900-1922).....	74
6.3.4 Sindicat Agrícola o Associació Mútua de Propietaris .....	74
6.4 Pla de Cabra o de Santa Maria (Alt Camp) .....	76
6.4.1 Context .....	76
6.4.2 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra (1910-1936).....	77
6.4.3 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Treballadors (1932-1936).....	82
6.4.4 <i>Sindicato Agrícola de San Isidro Labrador de Pla de Cabra</i> (1910-) .....	84
6.5 Pobla de Mafumet (Tarragonès).....	85
6.5.1 Context .....	85
6.5.2 Sindicat Agrícola de Sant Isidre (1916-).....	87
6.5.3 Societat “Nova Germanor Agrària” (1934-).....	89
6.6 Constantí (Tarragonès).....	90
6.6.1 Context .....	90
6.6.2 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Constantí (1905-).....	93
6.6.3 <i>Sociedad Agrícola de Socorros Mutuos</i> (1902-1932) .....	96
6.6.4 Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí (1934-).....	97
6.6.5 Unió Agrícola (1931-).....	98
6.7 Selva del Camp (Baix Camp).....	98
6.7.1 Context .....	98
6.7.2 Societat dels Pagesos (1900-1920).....	103
6.7.3 <i>Sociedad de Obreros Agricultores</i> (1912-ca. 1931).....	106
6.7.4 Sindicat Agrícola (1904-1920).....	106
6.7.5 Sindicat Agrícola o de Sant Isidre (1920-1940) .....	109
6.7.6 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Andreu de la Selva del Camp (1916-1940) .....	110
6.8 Cambrils (Baix Camp).....	113
6.8.1 Context .....	113
6.8.2 Sindicat Agrícola i Caixa Rural d'Estalvis i de Préstecs de Cambrils (1902-1993) .....	114
7. Anàlisi .....	121
7.1 Dimensió econòmica .....	121
7.2 Dimensió social .....	122
7.3 Dimensió cultural .....	122
7.4 Dimensió teòrica.....	123
8. Dificultats en la recerca: pèrdua de la memòria històrica .....	125

9. Conclusions .....	128
9.1 Perspectives de recerca.....	131
10. Socialització .....	132
11. Bibliografia i fonts documentals .....	133
11.1 Bibliografia.....	133
11.2 Fonts d'arxiu.....	137
11.2.1 Premsa i publicacions legals.....	139
11.3 Entitats .....	140
12. Taula d'il·lustracions.....	141
13. Annexos.....	142
13.1 Estatuts regits per la Llei del 28 de gener de 1906 i pel Reglament de 16 de gener de 1908 .....	142

## 1. Agraïments

En primer lloc, es voldria agrair especialment a la tutora, la Dra. Montserrat Duch Plana, les seves recomanacions i indicacions al llarg del procés d'investigació i d'elaboració del treball.

En l'accés als documents d'arxiu, hi han contribuït una sèrie de persones, a les quals també es voldria mostrar agraïment: a la Dra. Isabel Companys Farrerons, Laia Lanceta Esquiús i Núria Curull Santamaria, tècniques de l'Arxiu Històric de Tarragona; al Salvador Cabré Llobet i al Josep Maria Pallisé Carreté, director i tècnic, respectivament, de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp; al Josep Estivill, responsable de l'Arxiu Municipal de Constantí; i al Josep Lluís Bosque Puy, Cap de la Unitat de Representació de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya.

Finalment, es voldria agrair el suport de familiars i amics.

Aquest treball no hauria estat possible sense la contribució de les persones que s'han esmentat.

## 2. Introducció

La sociabilitat, entesa com la interacció dels individus en societat, es pot dividir en dues categories d'anàlisi: formal i informal. La primera fa referència a l'organització en entitats constituïdes com a estructures de relació o cohesió intermediàries entre l'individu i l'Estat o entre l'Estat i el mercat, on s'hi inclouen les cooperatives; la segona, a les relacions no regulades que es produeixen als cafès i a altres espais de lleure<sup>2</sup>. En aquest estudi, ens centrarem en la sociabilitat formal, tot i que les dinàmiques informals hi seran presents com a part intrínseca de les relacions en comunitat.

Aquest treball centra el focus de la investigació en el cooperativisme agrari al Camp de Tarragona entre 1906 i 1936. L'àmbit territorial d'anàlisi inclou tres comarques: l'Alt Camp, el Tarragonès i el Baix Camp, que constitueixen una realitat diversa que permet realitzar comparacions i, alhora, obtenir una visió de conjunt. Pel que fa al marc temporal, aquest es correspon al període de configuració i major activitat de les cooperatives al país, prenent com a extrems la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906 (tot i que es tenen en compte precedents legals) i l'experiència de les col·lectivitats de la Guerra Civil, la qual surt del període d'estudi.

La raó de la tria d'aquest tema prové de l'interès per la consideració de les cooperatives agràries com a iniciatives socials i econòmiques pioneres en una gestió democràtica. Aquestes haurien contribuït a la construcció d'una identitat col·lectiva i a la dinamització econòmica a favor del bé comú, que es coneix com a "economia social", a més de funcionar com a espais d'autoaprenentatge i d'enquadrament de les classes populars. D'aquesta manera, es planteja un

---

<sup>2</sup> Duch, M.; Arnabat, R.; Ferré, X. (ed.). (2015). *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 6, 19.

estudi des d'una perspectiva holística, partint de la consideració del fet associatiu agrari com a l'espai de desenvolupament de diverses facetes de la comunitat.

En aquest sentit, des de la Fundació Roca Galès, es defineix la cooperativa com a “l’entitat de dret privat, constituïda de forma voluntària, basada en la igualtat dels socis, amb patrimoni propi i una junta escollida democràticament”<sup>3</sup>. A més, afegeix que “l’associació cooperativa intentà portar la democràcia al terreny de l’economia, per tal d’instaurar la justícia social<sup>4</sup>”. De fet, el terme “cooperatiu” fa referència a una “unitat econòmica de producció, comercialització o consum que pertany als mateixos usuaris dels seus serveis” (l’usuari n’és propietari i client)<sup>5</sup>.

## 2.1 Motivacions personals

A banda de l’interès que comporta per a la recerca un estudi en un àmbit territorial ampli, que s’explica a l’apartat 2.4.1, ha influït en la tria del tema la voluntat de realitzar una contribució a la recuperació de la memòria col·lectiva de la sociabilitat agrària en espais democràtics. També hi ha la inquietud pel coneixement del cooperativisme com a model socioeconòmic alternatiu d’autogestió col·lectiva.

## 2.2 Objectius

Amb aquest treball d’investigació, es pretén complir amb els següents objectius:

1. Obtenir una visió de conjunt del moviment cooperatiu agrari a Catalunya al primer terç del s. XX a partir de l’anàlisi de les dimensions social, econòmica i política.
2. Identificar la influència de la composició social i ideològica en les bases de funcionament de les entitats agrícoles.
3. Estudiar la diversitat associativa agrària en el Camp de Tarragona a partir d’una tria de municipis significatius que reflecteixin la polarització social i política del període.

---

<sup>3</sup> Dalmau, M.; Gavalda, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa*. Barcelona: Fundació Roca Galès, p. 46.

<sup>4</sup> *Ibid.*, p. 14.

<sup>5</sup> Duch, M. (1993). *La Cooperativa Obrera Tarraconense*. Tarragona: Cooperativa Obrera Tarraconense, p. 17.

### 2.3 Hipòtesi

Es parteix de la noció que les cooperatives agrícoles van ser iniciatives pioneres en la defensa de la base productiva a partir del desenvolupament de la sociabilitat. Alhora van constituir experiències d'autogestió popular que van funcionar com a espais democratitzadors o d'autoaprenentatge en entorns rurals.

No obstant, no totes les cooperatives van ser iguals. Diversos factors, com la classe social, l'estructura de la propietat, l'afiliació política, el tipus i l'abast del moviment obrer o les aliances populars i/o entre la burgesia, van poder determinar els trets del cooperativisme.

D'aquesta manera, com que en els principis teòrics del moviment obrer i, per tant, del socialisme, hi són el mutualisme i el cooperativisme, aquest últim es veuria adaptat en funció del caràcter dels seus promotors. Per tant, es creu que el caràcter social, polític i econòmic dels seus membres influí en la definició de cada cooperativa i, en conseqüència, s'obtingué un espectre ampli de realitats cooperativistes que es pretén demostrar en el present treball a partir del Camp de Tarragona.

### 2.4 Metodologia

En el procés de recerca, s'ha realitzat una consulta documental basada en:

- Obres generals i llibres de referència sobre el cooperativisme agrari a Catalunya, monografies locals d'entitats agrícoles i treballs acadèmics dels repositoris universitaris, entre altres.
- Documentació primària present als arxius: Arxiu Comarcal de l'Alt Camp, Arxiu Històric de Tarragona, Arxiu Municipal de Constantí, Arxiu Nacional de Catalunya... La tipologia de documentació consultada ha estat: producció pròpia de les cooperatives (estatuts, llibres d'actes, balanços de comptes, correspondència...), actes del Ple, amillaraments...

#### 2.4.1 Estat de la recerca

El cooperativisme català compta amb un volum d'estudis rellevant. La majoria són de caràcter general, del territori català (s'hi destaca: *Història de la cooperació catalana* d'Albert Pérez Baró<sup>6</sup>, el màxim teòric del cooperativisme català entre 1950 i 1980), o d'història local (com: *Viure de la terra: història i memòria del Sindicat Agrícola de Constantí (1905-2005)* de Montserrat Duch i

---

<sup>6</sup> Pomés, J. (2018). *Albert Pérez Baró. Cooperativistes Catalans*, 31. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.



Josep Franquès, o *El Sindicat Agrícola de Sant Isidre. Cent anys de cooperació agrària a la Poble de Mafumet (1917-2017)* de Josep Sánchez Cervelló i Guillem Puig Vallverdú).

No obstant, s'ha detectat la necessitat d'un estudi comparatiu territorial i d'una vinculació de l'associacionisme amb la política, l'economia i la societat, tal com plantejaven els autors de *La Catalunya associada*<sup>7</sup> en l'enumeració de futures recerques. A més, també s'hi destacava la limitació dels estudis de cooperativisme a l'àmbit dels municipis. Aquestes consideracions han influït en la projecció d'aquest treball, tant pel que fa a un plantejament comparatiu com holístic.

Respecte dels treballs acadèmics (Treballs de Fi de Grau, Treballs de Fi de Màster o Tesis Doctorals) que tracten sobre el cooperativisme, el seu volum és reduït; i, si es limita l'objecte d'estudi a les cooperatives agràries del primer terç del s. XX, el còmput encara es redueix més. Tanmateix, cal destacar les següents Tesis Doctorals:

- *La destrucció del món rural català (1880-1980): de pagesos a obrers i ciutadans* d'Andreu Mayayo i Artal, defensada a la Universitat de Barcelona (1989), des del Departament d'Història Contemporània. Es tracta d'una anàlisi de l'evolució econòmica i social al camp amb el desenvolupament del capitalisme, tenint en compte el context internacional, en què hi ha una part dedicada al societarisme pagès.
- *Sindicalisme pagès i republicanisme popular a Catalunya (1918-1930). La Unió de Rabassaires: entre el radicalisme obrerista i la via cooperativista* de Jordi Pomés i Vives, defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona (1998), des del Departament d'Història Moderna i Contemporània. Se centra en el paper de la Unió de Rabassaires a la província de Barcelona com a organització político-sindical i en la seva trajectòria de participació al cooperativisme, en què assoliria més guanys i arribaria a ser la principal força sindical rural a la Guerra Civil.
- *Pagesos en un món de canvis. Família i associacionisme agrari a la Selva del Camp, segles XVIII, XIX i XX* de Montserrat Soronellas i Masdeu, defensada a la Universitat Rovira i Virgili (2002), des del Departament d'Antropologia Social i Filosofia. Es tracta d'una anàlisi des de l'antropologia social de l'associacionisme agrari a la Selva del Camp.
- *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX* de Jordi Planas i Maresma, defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona (2005), des del Departament d'Economia i Història Econòmica. Estudia la influència de l'Institut

---

<sup>7</sup> Duch, M.; Arnabat, R.; Gavaldà, A. (coord.). (2020). *La Catalunya associada (1868-1938)*. València: Universitat de València, p. 24.

Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) i la Federació Agrícola Catalano-Balear (FACB)  
sobre el sindicalisme agrari.

## 2.5 Estructura

El treball està estructurat en tres grans blocs. En primer lloc, es fa una introducció a la base ideològica i als orígens del cooperativisme. En segon lloc, es desenvolupa l'estat de la qüestió del cooperativisme a Catalunya, des del punt de vista legal, de l'evolució política i de la realitat al món rural. Finalment, es presenta el context del Camp de Tarragona, amb el desenvolupament dels estudis de cas triats. Per tant, es tracta d'una estructura deductiva, des d'una breu aproximació a l'àmbit europeu fins a una història local.

### 3. Origen teòric del cooperativisme

#### 3.1 Socialisme

Entre els s. XVIII i XIX, en un context de desenvolupament del capitalisme industrial, però també de la Revolució Francesa, van sorgir diverses teories com a alternatives al model econòmic, polític i social dominant. Provenien d'una anàlisi científica de la societat i compartien la defensa d'ideals com la democràcia o la llibertat en la definició de societats formades a partir de l'associacionisme i la participació popular. En aquest sentit, van constituir el precedent del cos teòric del socialisme i moltes idees han estat adoptades en l'Estat social contemporani, segons indicava el Dr. Rafael del Àguila<sup>8</sup>.

Els seus pensadors van defensar societats igualitàries, basades en la solidaritat i l'interès col·lectiu, en contra de la competència individual i del principi de la propietat privada. En conseqüència, s'hi poden identificar principis bàsics del socialisme: associacionisme, mutualisme i cooperativisme, com a moviments socials reformadors.

Aquest caràcter ideal i "ingenu" de les comunitats interclassistes, on imperava l'harmonia i la col·laboració, va contribuir a la classificació com a "socialistes utòpics" per part del marxisme ortodox, que s'autoanomenava "socialisme científic" perquè tenia en compte les relacions de producció històriques com a base de la desigualtat entre classes. De fet, un dels pensadors del primer grup, Claude-Henri de Saint Simon, va dissenyar una societat on empresaris i treballadors col·laborarien com a classes productives, però també s'ha de destacar la figura de Robert Owen per la seva influència en la configuració de comunitats de gestió col·lectiva. Tot i això, les aportacions d'aquests pensadors reformistes van ser limitades a l'etiqueta d'"utòpics" en funció de la manca d'ajustament a les tesis marxistes<sup>9</sup>.

D'aquesta manera, el marxisme prengué el relleu teòric, per a l'inici del qual se sol triar com a referència la data de publicació del *Manifest Comunista* (1848)<sup>10</sup>. En el seu programa ideològic també es defensava l'objectiu de construir una societat alternativa basada en la propietat comuna dels mitjans de producció i l'organització de les classes populars, tot i que va centrar-se en el proletariat urbà, que emprendria la revolució per tal d'obtenir el poder i posar fi a la lluita de classes.

---

<sup>8</sup> Àguila, R. del. (1992). El socialismo utópico. En: Vallespín, F. (ed.). (1992). *Historia de la teoría política*, 4. Madrid: Alianza Editorial, p. 66-71.

<sup>9</sup> *Ibid.*, p. 66-102; Morrow, J. (1998). The Rule of the Many. Socialism and democracy: Babeuf, Owen, Marx, Webb and Bernstein. En: Morrow, J. (1998). *History of Political Thought*. Londres: Macmillan Press, p. 189-193.

<sup>10</sup> Marx, K.; Engels, F. (1848). *Manifest der Kommunistischen Partei*.

Es concebia el cooperativisme com un instrument del moviment obrer<sup>11</sup> de caràcter reformista i accessori respecte de la centralitat de l'activitat sindical i política<sup>12</sup>. De fet, a la Primera Internacional (1866-1872), la seva vinculació o no amb el capitalisme i la lluita de classes va ser objecte de debat.

Generalment, la relació entre el cooperativisme agrari i el socialisme no va ser en bons termes, especialment des dels postulats del marxisme ortodox que, en el món rural, només identificava els jornalers com a subjectes revolucionaris, tot i que els col·locava per sota dels proletaris urbans<sup>13</sup>. Això s'explica perquè no es considerava que el camp fos l'espai de la revolució, sinó que havia de ser i seria a la fàbrica, per tant, a la ciutat, el producte més evident de la industrialització. A més, la manca o debilitat d'adscripció política per part de les societats pageses feia que perdessin capacitat d'acció a favor del sindicalisme de classe, que era la via assumida<sup>14</sup>. Per la seva banda, l'anarquisme, a través de l'extensió de xarxes de sociabilitat com a motor del canvi, defensava la construcció d'una utopia àcrata que rebutjava el Capital, l'Estat i la Religió i que es basava en el principi de la propietat i del treball col·lectius.

### 3.2 Els principis de Rochdale<sup>15</sup>

Les primeres experiències cooperativistes es van produir a Anglaterra, on sorgiren les cooperatives de consum, consistents en les compres en comú en la recerca d'uns preus més baixos, sota el model de la *Rochdale Society of Equitable Pioneers* (1844), que va establir els principis del cooperativisme. Paral·lelament, a França van sorgir les primeres cooperatives agràries, que incloïen la producció i la venda; i a Alemanya van definir-se les cooperatives de crèdit especialitzades en les qüestions agràries, que podien prendre una via intervencionista<sup>16</sup>.

Es consideren com els principis programàtics del moviment cooperatiu els que es van establir a Rochdale, Anglaterra, on s'inicià la pràctica cooperativa de consum. Hi ha diverses versions perquè no es va fixar un cos doctrinari tancat, pel que ha estat subjecte d'interpretacions. A continuació, s'enumeren els que han comptat amb un consens més ampli<sup>17</sup>:

---

<sup>11</sup> Pérez Baró, A. (1974). *Història de la cooperació catalana*. Barcelona: Editorial Nova Terra, p. 20-21.

<sup>12</sup> Duch, M. (1993). *La Cooperativa Obrera Tarraconense...*, p. 17.

<sup>13</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agrari a Catalunya 1893-1994*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, p. 61.

<sup>14</sup> *Ibid.*, p. 89.

<sup>15</sup> S'hi incorpora la revisió de l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI), a Londres, el 1895.

<sup>16</sup> Gavalrà, A. (2022, 15 de novembre). La cooperació agrària a Catalunya: vicissituds i vaivens. *XVI Cicle de memòria de tardor*. Cambrils: Arxiu Municipal de Cambrils-Museu d'Història de Cambrils.

<sup>17</sup> Duch, M. (1993). *La Cooperativa Obrera Tarraconense...*, p. 22; Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya. (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)*. Volum I. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, p. 13.

1. Gestió democràtica.
2. Lliure adhesió o principi de portes obertes.
3. Interès limitat al capital (entre 4 i 5%<sup>18</sup>), per a facilitar la circulació i evitar la usura.
4. Distribució dels excedents a prorrata de les compres realitzades.
5. Compra i venda al comptat.
6. Qualitat i puresa dels productes.
7. Neutralitat política i religiosa (que es complementava amb iniciatives solidàries a l'entorn social), per la qual s'establia que els fins havien de ser únicament econòmics. L'apoliticisme va ser objecte de crítica per alguns sindicats, tot i que en principi es considerava compatible amb la voluntat de modificar l'estructura econòmica capitalista amb una orientació igualitària<sup>19</sup>.
8. Educació dels socis, en concret, especialitzada en el cooperativisme.
9. Relacions federatives, per tal de gestionar de forma conjunta les accions. Va ser una de les debilitats del cooperativisme català, que es caracteritzava per una excessiva fragmentació de les entitats<sup>20</sup>.

Es van reformular al Congrés de l'Aliança Cooperativa Internacional de 1937, en l'esmena dels quals participà en Joan Ventosa i Roig<sup>21</sup> en representació dels cooperadors espanyols, quan se'n van establir 7 de primaris<sup>22</sup>. Aquests principis proporcionaren una base democràtica al moviment cooperatiu.

Els primers difusors del cooperativisme a Espanya i Catalunya van ser en Fernando Garrido i Tortosa<sup>23</sup> i en Joan Tutau i Vergés<sup>24</sup>, que conegueren l'experiència dels pioners de Rochdale com a exiliats polítics a Anglaterra. En Josep Roca i Galès<sup>25</sup> va defensar el cooperativisme com a estratègia d'emancipació dels treballadors en el Primer Congrés Obrer Espanyol de l'Associació Internacional de Treballadors (1870)<sup>26</sup>, que va concloure amb un suport majoritari al cooperativisme de consum i de mutualitat<sup>27</sup>. En el període de 1898-1920, destacà com a impulsor

---

<sup>18</sup> Gavaldà, A. (2022, 15 de novembre). La cooperació agrària a Catalunya: vicissituds i vaivens. *XVI Cicle de memòria de tardor*.

<sup>19</sup> Duch, M. (1993). *La Cooperativa Obrera Tarraconense...*, p. 118-119.

<sup>20</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 24.

<sup>21</sup> Rotger i Dunyó, A. (2012). *Joan Ventosa i Roig*. Cooperativistes Catalans, 21. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

<sup>22</sup> Gavaldà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 13-14.

<sup>23</sup> Gabriel, P. (2019). *Fernando Garrido Tortosa*. Cooperativistes Catalans, 32. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

<sup>24</sup> Ferrer i Gironès, F. (2006). *Joan Tutau i Vergés*. Cooperativistes Catalans, 5. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

<sup>25</sup> Plana i Gabernet, G. (2007). *Josep Roca i Galès*. Cooperativistes Catalans, 8. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

<sup>26</sup> *Primer Congrés Obrer Espanyol* (18-25 de juny de 1870). Barcelona.

<sup>27</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 17.

del cooperativisme en Joan Salas Anton<sup>28</sup>. En aquest sentit, el cooperativisme va ser un moviment socioeconòmic de rellevància, amb un predomini de les cooperatives de consum<sup>29</sup>. Més enllà d'aquest període, convé mencionar Antoni Fabra Ribas<sup>30</sup> com a divulgador a Espanya i a Amèrica Llatina.

---

<sup>28</sup> Serrano i Blanquer, J. (2010). *Joan Salas Anton*. Cooperativistes Catalans, 16. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

<sup>29</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 21.

<sup>30</sup> Anguera, P. (2005). *Antoni Fabra Ribas*. Cooperativistes Catalans, 2. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

## 4. Estat de la qüestió del cooperativisme agrari a Catalunya

Catalunya presenta una tradició d'una elevada densitat de la xarxa associativa. Les associacions, creades pels ciutadans, han tingut importància en la vida cultural, social i política, ja que han configurat espais de cultura democràtica en els quals les persones esdevenen subjectes actius en igualtat de condicions. Originalment, es presentaven com una via per a enfrontar-se al règim i a un sistema capitalista al qual no li interessava reconèixer la força de l'acció col·lectiva. A partir d'aquestes consideracions, es pot fer referència a la màxima d'en Josep Anselm Clavé (1824-1874): "Associeu-vos i sereu forts, instruïu-vos i sereu lliures, estimeu-vos i sereu feliços".

### 4.1 Marc general

Aquest model organitzatiu es desenvolupà al període de la Restauració (1874-1931), en un context de canvis en les relacions d'explotació i de control social, així com de crisi agrària de finals del s. XIX. D'una banda, tingué lloc el desenvolupament del capitalisme al camp a la segona revolució industrial (1890-1930), amb una especialització productiva, la incorporació a un mercat mundial competitiu i un elevat sistema tributari sobre la propietat rústica. De l'altra, es produí la crisi de la fil·loxera, que inicià una llarga crisi vinícola<sup>31</sup>, afegida a l'augment de la conflictivitat social al camp, de llarga trajectòria.

Per a enfrontar aquest context, només hi havia dues opcions: renovar-se o abandonar, és a dir, incorporar noves estratègies per a l'augment de la productivitat (amb l'adquisició de nous productes, d'eines i de processos industrials, l'augment del conreu de regadiu, l'impuls de la fertilització, la renovació dels conreus...) per tal de poder garantir la subsistència amb l'activitat agrícola; o bé, l'emigració, que va ser recurrent, com demostra la intensificació dels moviments migratoris interiors i transatlàntics<sup>32</sup>.

Així, la tasca agrícola es va haver d'adaptar a les lògiques del sistema i a la demanda exterior, que comportaren la "capitalització dels mitjans de producció" i la relació de dependència amb el mercat<sup>33</sup>. En conseqüència, la "malvenda" del vi, per la pèrdua dels mercats principals d'exportació (les antigues colònies de Cuba i Puerto Rico), la sobreproducció i la caiguda de les cotitzacions, hauria de ser compensada per l'exportació de l'oli d'oliva, l'ametlla o l'avellana, que van sobresortir en les vendes de l'Estat<sup>34</sup>.

---

<sup>31</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 32.

<sup>32</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis*. Tarragona: Publicacions URV, p. 99-100.

<sup>33</sup> *Ibid.*, p. 101.

<sup>34</sup> Maluquer de Motes i Bernet, J. (1998). *Història econòmica de Catalunya: segles XIX i XX*. Barcelona: Proa, p. 113-115.

La crisi agrària es va veure agreujada per l'estructura social agrària catalana, basada en el manteniment de contractes de conreu de l'Antic Règim (arrendament, rabassa morta, masoveria...), que perpetuaven les formes d'explotació dels senyors, ara representats per la burgesia agrària. Amb la crisi de la fil·loxera, el contracte de rabassa morta esdevingué de "parceria"<sup>35</sup>, que comportava la privació del dret d'estabilitat<sup>36</sup> amb el canvi d'una cessió de domini útil per un arrendament<sup>37</sup>.

Aquests contractes exigien l'entrega d'una part de la collita i eren regulats a través d'unes institucions anacròniques sota la protecció d'un ordenament jurídic que permetia l'enriquiment d'una minoria de propietaris en detriment de la massa de parcers i rabassaires. A finals del s. XIX, en els manifestos dels congressos dels Treballadors del Camp, representats per rabassaires, es propugnava l'organització dels pagesos enfront dels propietaris per al trencament d'aquests mecanismes perjudicials: "¡A moure'ns, a lluitar, i que les collites futures alimentin als estómacs proletaris en lloc d'emmagatzemar-se als graners dels propietaris!". En aquest context, es van definir les bases reglamentàries de les societats de resistència<sup>38</sup>.

La pagesia s'adonà de la necessitat d'organitzar-se per a defensar els seus interessos enfront de la burgesia agrària, promotora de les lògiques capitalistes<sup>39</sup>. D'aquesta manera, van sorgir les societats pageses com a intermediàries entre els individus, organitzats en col·lectius, i l'Estat<sup>40</sup>, amb l'objectiu de "permetre el manteniment de relacions de producció precapitalistes en un context d'economia de mercat"<sup>41</sup>. Gavaldà les reconegué com les "veritables entitats precursors del cooperativisme agrari"<sup>42</sup>.

En aquest sentit, enfront de la tendència a l'expropiació i la concentració de les terres, els pagesos van protagonitzar la lluita per la propietat a través de la resistència sindical, que va comportar una polarització social i política. Així, aquestes organitzacions autònomes de pagesos es poden interpretar com una nova expressió de revolta enfront dels poderosos, en un trencament del paternalisme anteriorment acceptat, amb l'aplicació de la teoria de "l'economia moral" d'Edward Thompson<sup>43</sup>. No obstant, la qüestió de la propietat jurídica de la terra va quedar supeditada al

---

<sup>35</sup> Balcells, A. (1968). *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936*. Barcelona: Editorial Nova Terra, p. 45.

<sup>36</sup> Garrido Herrero, S. (1994). El cooperativisme segons l'Església. Els inicis del sindicalisme catòlic-agrari a Espanya. *Recerques: Història, economia i cultura*, (30): 73.

<sup>37</sup> Mayayo i Artal, A. (1989). La destrucció del món rural català 1880-1980: de pagesos a obrers i ciutadans. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona, p. 148.

<sup>38</sup> Gavaldà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 153-154.

<sup>39</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 12.

<sup>40</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 105.

<sup>41</sup> *Ibid.*, p. 102.

<sup>42</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 46.

<sup>43</sup> Thompson, E. P. (1971). The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century. *Past & Present* (50): 76-136.



control de la comercialització dels productes agrícoles i dels subministraments, que va comportar l'absorció de l'excedent i la subordinació al procés urbà-industrial<sup>44</sup>.

#### 4.2 El sorgiment de l'associacionisme al món rural

Malgrat el període cronològic presentat per a l'associacionisme, la comunitat rural comptava amb una llarga tradició societària que provenia de la concepció col·lectiva de la vida, intrínseca en cada pagès, que trenca el tòpic de l'individualisme del camp<sup>45</sup>. No obstant, l'impuls del cooperativisme de finals del s. XIX va implicar la creació de formes associatives que trencaven amb el control paternalista de l'Església catòlica.

La parròquia havia estat l'experiència organitzativa cabdal per a la cohesió de la pagesia, però també havia monopolitzat les relacions socials, tal com recalca Duch<sup>46</sup>. Enfront d'aquesta, el republicanisme i el sindicalisme influïren en l'extensió d'una xarxa organitzativa que comportava una penetració de les influències democratitzadores de la cultura urbana: la ciutat ja no es veia com el gran enemic, sinó que era la font d'altres maneres de viure i veure el món<sup>47</sup>, fet que va contribuir a una dependència del món urbà i de l'exterior, amb què es contactava a través del mercat. Aquesta transformació es donà en el context d'un procés de modernització, en el qual les comunicacions, el servei militar i l'accés a l'educació van tenir un paper clau en la fractura de la comunitat rural<sup>48</sup>.

Així, les classes populars van construir una "nova institució col·lectiva democràtica: les societats pageses, que donaren vida a les cooperatives i els sindicats"<sup>49</sup> i que van ser una via per a enfrontar-se al desenvolupament del capitalisme a les economies agràries<sup>50</sup>. Tot i així, el trencament amb l'estructura tradicional agrària no va ser total perquè es va incorporar el model de gestió domèstica i familiar en l'associacionisme<sup>51</sup>.

La conscienciació de classe en el marc de la situació de crisi agrària va contribuir a una diferenciació social en l'associacionisme pagès, on també van influir les ideologies polítiques, tant de caràcter reformador com conservador. Els idearis d'esquerres van promoure el sindicalisme de classe que tenia com a objectiu les millores socials des de la convicció en la

---

<sup>44</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 20-29. En: Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra: història i memòria del Sindicat Agrícola de Constantí (1905-2005)*. Tarragona: Silva Editorial, p. 5-8.

<sup>45</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 31.

<sup>46</sup> Duch, M. (2011, febrer). De cooperatives i sociabilitats pageses a Catalunya: breu balanç historiogràfic. *Plecs d'Història Local*, (140): 4.

<sup>47</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 33-34.

<sup>48</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 39.

<sup>49</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 17.

<sup>50</sup> *Ibid.*, p. 24.

<sup>51</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 159.

igualtat de drets. L'anarcosindicalisme tingué un paper destacat en l'impuls de l'associacionisme dels pagesos no propietaris amb la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola (FTARE) (1893), amb especial presència al Camp de Tarragona, a la Conca de Barberà i al Penedès<sup>52</sup>. En aquest sentit, es crearen organitzacions sindicals a les comarques meridionals, especialment al Camp de Tarragona, la primera de les quals va ser la Societat Agrícola de Valls (1888)<sup>53</sup>.

No obstant això, es produí una pugna per encapçalar l'associacionisme pagès entre anarquistes i republicans federals<sup>54</sup>. Els primers van ser singularment combatius al període de 1917-1923, però a la Segona República, quan es va produir una divisió entre una tendència més moderada que constituïria el sector trentista i la FAI, partidària de l'acció directa, la influència de la Confederació Nacional del Treball (CNT) sobre els sindicats locals va descendir<sup>55</sup>.

Les societats agrícoles van participar, com a part del marc associatiu, en l'activitat local: en les iniciatives ciutadanes, en la recaptació de fons per a la caritat, en les lluites per la millora de les condicions dels treballadors i, en específic, dels pagesos... Tot i així, van ser objecte de la mercantilització, fet que entra en contradicció amb els principis del cooperativisme, que defensaven la idea que "la cooperació no pot caure en els vicis del capitalisme de treballar més per guanyar més, sense altra finalitat d'ordre ètic"<sup>56</sup>.

L'extensió de l'associacionisme pagès va produir una resposta de les dretes en la patronal agrària (IACSI) i de l'Església en el reformisme catòlic o catolicisme social, de manera que es configuraren tres eixos, segons Pere Gabriel<sup>57</sup>. A partir del model del sindicalisme agrícola confessional, es va impulsar la creació de sindicats amb el control dels grans propietaris, en defensa dels seus interessos. Es tractava d'una actitud defensiva enfront de l'anticlericalisme i l'autoorganització pagesa, que propugnava el control i el manteniment de l'ordre social, però també moral i ideològic, a través de l'establiment d'una relació interclassista, de cooperació, entre els propietaris i els pagesos, amb uns interessos econòmics comuns<sup>58</sup>.

En un principi, la proposta va ser assumida amb desinterès per part dels propietaris, que van preferir mantenir les relacions d'explotació de la Restauració<sup>59</sup>, però a partir del 1918-1920, amb

---

<sup>52</sup> Gavaldà, A. (1994). *L'associacionisme agrari a Catalunya...*, p. 39. En: Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 28.

<sup>53</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 92, 134.

<sup>54</sup> *Ibid.*, p. 13, 66.

<sup>55</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos en la Provincia de Tarragona (1890-1936)*. Volum II. Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, p. 110-111.

<sup>56</sup> Pérez Baró, A. (1974). *Història de la cooperació catalana...*, p. 156.

<sup>57</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 29.

<sup>58</sup> Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*. Girona: Universitat de Girona, p. 42.

<sup>59</sup> Garrido Herrero, S. (1994). *El cooperativisme segons l'Església...*, p. 75-79.

el context internacional del Trienni Bolxevic, s'hi van incorporar per la por creixent a l'organització popular<sup>60</sup>. Els sindicats catòlics es podien adherir a la *Confederación Nacional Católico-Agraria* (1917)<sup>61</sup>, que va tenir una implantació molt limitada a Catalunya per la presència de l'anarcosindicalisme i el sindicalisme rabassaire, però també per la identificació amb el model interclassista que representaven els propietaris<sup>62</sup>.

### 4.3 El marc legal

Convé fer un breu desenvolupament cronològic del marc legal de la sociabilitat formal. Es conceben com a precedents el Dret d'associació (1869) i, més endavant, el Codi de Comerç (1885), però no seria fins a la promulgació de la Llei d'associacions (1887) quan se'n reconegué l'estatus legal, fet que va implicar una creació exponencial d'associacions, entre les quals hi havia les primeres associacions d'agricultors i ramaders. Tot i així, no va ser una legalització definitiva, sinó que van ser objecte d'un total de 19 suspensions fins al final de la Segona República<sup>63</sup>.

Entre les associacions creades, van destacar-se les entitats culturals (casinos, ateneus, centres...) i 12 societats agràries, 11 de les quals al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà, on nasqué i es desenvolupà el cooperativisme agrari<sup>64</sup>, a partir d'una estructura social desigual, de caràcter obrer i d'esquerra. Estaven representades per petits propietaris, parcers, arrendataris o jornalers i provenien de les societats de resistència, sota el nom de Societat de Treballadors del Camp<sup>65</sup>, adscrites a les tesis del republicanisme federal. Havien nascut a partir de l'ofensiva dels propietaris, en defensa de la propietat, i eren la base de l'organització sindical pagesa, amb què els pagesos s'integraren en la lluita obrera.

Pel que fa la legislació específica de cooperatives agrícoles, a banda del Reial Decret per a la creació de cambres agrícoles (1890) i la Llei de comunitats d'agricultors (1898), va destacar-se la Llei de sindicats agrícoles (1906)<sup>66</sup>, per la qual es va regular la constitució dels sindicats interclassistes amb l'establiment d'un marc estatutari, que enumerava les funcions que podien incorporar. També s'impulsava la tecnificació i modernització de les explotacions agrícoles i la concessió de crèdits i d'exempcions fiscals per tal de poder dur a terme les activitats i els serveis sense dependre dels comerciants, fet que comportava un al·licient per a la incorporació de les

---

<sup>60</sup> Garrido Herrero, S. (1994). El cooperativisme segons l'Església..., p. 84.

<sup>61</sup> Sánchez Cervelló, J.; Puig Vallverdú, G. (2017). *El Sindicat Agrícola de Sant Isidre. Cent anys de cooperació agrària a la Poble de Mafumet (1917-2017)*. Cooperativa Agrícola de Sant Isidre, p. 19.

<sup>62</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 31.

<sup>63</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 23.

<sup>64</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 51.

<sup>65</sup> Dalmau, M.; Gavalrà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 38.

<sup>66</sup> Ley. (1906, 30 de gener). *La Gaceta de Madrid*, (30): 384.

“classes agràries subalternes”<sup>67</sup>. No obstant, moltes entitats es van trobar amb dificultats per obtenir un reconeixement oficial<sup>68</sup>.

Es va implementar en un context de por creixent entre la burgesia agrària a l’adhesió de les classes populars a ideologies d’esquerres, fet que explica que el nucli valedor fos l’Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) (1851), una agrupació de propietaris agrícoles catalans que defensava els seus interessos de classe i el desenvolupament capitalista. Va tenir una gran implantació a totes les comarques, de manera que assolí l’adhesió de 94 sindicats agrícoles<sup>69</sup>, recolzada per les Cambres Agrícoles, associacions de propietaris que, com a organismes de l’agricultura “d’ordre”<sup>70</sup>, procuraren el manteniment de l’hegemonia.

En aquest context legal, es va iniciar un període d’esplendor en la creació de sindicats agrícoles i, per tant, del control dels propietaris de les iniciatives de sociabilitat. Es concebia la cooperació com el “remei per als pobres, que, de retruc, afavoria la tranquil·litat dels rics” per a “atenuar l’esperit de protesta contra la seva condició de productor explotat”<sup>71</sup>. Els comerciants també organitzaren sindicats com un “instrument de modernització i el coixí amortidor de la conflictivitat social”<sup>72</sup>. Millorar les condicions dels consumidors els proporcionava beneficis, com l’impuls de la indústria i dels serveis. El sindicalisme catòlic va impulsar la creació de sindicats per tal d’avançar-se al republicanisme<sup>73</sup>, que va encapçalar principalment a Tortosa i l’Empordà, tot i que també hi va haver sindicats catòlics al Camp de Tarragona, com a la Pobla de Mafumet o a la Selva del Camp, tot i que amb una menor representació.

Per a la legalització, calia presentar els documents necessaris (el reglament, però també balanços, memòries...) al Govern Civil, amb les signatures del president i del secretari i el segell de l’entitat. El Reial Decret del 13 de juny de 1911 establia que calia inscriure’s al *Registro de Asociaciones profesionales e Instituciones económico-sociales* de l’*Instituto de Reformas Sociales*<sup>74</sup>.

Aquesta llei proporcionava una sèrie d’avantatges, com l’exempció de l’impost del timbre i de drets reials o l’aplicació de l’impost d’utilitats (creat amb la llei del 27 de març de 1900<sup>75</sup>) en relació als dividendes dels beneficis que es repartissin entre els associats, en un reconeixement de

---

<sup>67</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 126-127; 157; Garrido Herrero, S. (1994). El cooperativisme segons l’Església..., p. 81.

<sup>68</sup> *Ibid.*, p. 83.

<sup>69</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 19.

<sup>70</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 34.

<sup>71</sup> Apòstrof; SCCL; González-Simó, A. M. (2007). *El patrimoni cooperatiu*. Barcelona: ECOS, p. 9.

<sup>72</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 71.

<sup>73</sup> Garrido Herrero, S. (1994). El cooperativisme segons l’Església..., p. 80.

<sup>74</sup> Cooperativas. *Enciclopedia Jurídica Española*, IX. Barcelona: F. Seix Editor, p. 482.

<sup>75</sup> *Ibid.*, p. 481.

la idiosincràsia jurídica de les cooperatives<sup>76</sup>, però l'aplicació pràctica fou dificultada per la limitació de les ajudes des del Ministeri d'Hisenda<sup>77</sup>. També es va restablir el dret de duanes. A banda, el Ministeri de Foment es comprometé a proporcionar exemplars selectes per als encreuaments i les llavors d'assaig.

Tanmateix, el principi democràtic d'"un home, un vot", que implicava el reconeixement de la igualtat dels socis, va ser substituït en determinades seccions, com la caixa de crèdit o la vitivinícola, pel sistema timocràtic del valor del vot en funció de la riquesa econòmica, que podia equivaler a les aportacions de collita o al nombre de títols de copropietat. S'establia un model que es corresponia a una interpretació política del cooperativisme i que seria incorporat pels sindicats.

Pel que fa al reconeixement públic, el 1898 va tenir lloc la primera assemblea de cooperatives catalanes (a la Bienhechora, Badalona)<sup>78</sup>, que conduiria al Primer Congrés Cooperatiu Regional Catalano-Balear (1899-1918), en el qual es va fundar la Cambra Regional de Cooperatives Catalano-Balears (1899)<sup>79</sup>, un dels objectius de la qual era organitzar les compres en comú<sup>80</sup>.

La Federació Agrícola Catalano-Balear, creada per l'IACSI el 1898<sup>81</sup>, convocava els sindicats a les reunions<sup>82</sup>, tot i que també s'hi adheriren societats pageses, fet que va comportar la definició de la institució com a "apèndice social del Instituto" per part dels mateixos dirigents<sup>83</sup>. També va impulsar la creació de la *Unión Agraria Española*, que va elaborar el projecte de la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906<sup>84</sup>. Seria substituïda per la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya (1918), que promovia la federació comarcal<sup>85</sup>, simultàniament a la fundació de la Federació Agrícola del Camp de Tarragona<sup>86</sup>.

---

<sup>76</sup> Gavaldà, A. (2005). *Josep M. Rendé i Ventosa*. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions, p. 13-14.

<sup>77</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 40.

<sup>78</sup> *Ibid.*, p. 21.

<sup>79</sup> Pérez Baró, A. (1974). *Història de la cooperació catalana...*, p. 26.

<sup>80</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 21.

<sup>81</sup> Maig, M. T.; Puig, S. (1983). Moviments socials i cooperativisme agrari. *Quaderns Agraris. Jornades sobre cooperativisme agrari*. Barcelona, p. 53-57. En: Gavaldà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 46.

<sup>82</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1919). 1/sac/1919.

<sup>83</sup> Joan Pardo Wehrle, "La Federació Agrícola Catalano-Balear", a: FACB. XIII Congrés celebrat a la ciutat de Tàrraga els dies 15 y 16 de maig de 1910, Barcelona, Imprempta de Jaume Riera, 1910. En: Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*..., p. 112.

<sup>84</sup> Mayo, A. (1985). El naixement del moviment cooperatiu a la Conca de Barberà. *Estudis d'Història Agrària*, 5: 133-155. En: Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 133.

<sup>85</sup> Apòstrof; SCCL; González-Simó, A. M. (2007). *El patrimoni cooperatiu...*, p. 13-14.

<sup>86</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 140.

#### 4.3.1 L'obra de la Mancomunitat (1914-1925)

El foment i la regulació dels sindicats agrícoles formaren part de la política de la Mancomunitat<sup>87</sup>. Va ser en aquest context, amb la crisi de postguerra i l'accentuació de plagues al camp, quan el cooperativisme es va convertir en una atracció també per als grans propietaris, a partir de la gestió de la Lliga Regionalista<sup>88</sup>. No només es va impulsar la constitució de sindicats, sinó també la construcció de cellers i la divulgació tècnica. Tot i així, es va produir en un context de creixent conflictivitat social que fomentà la separació entre pagesos i propietaris, especialment dels grans propietaris<sup>89</sup>.

Pel que fa a la política agrària, el decret del 6 d'agost de 1917 va establir la creació de Consells provincials d'Agricultura i de Ramaderia, en substitució dels Consells de Foment, que implicaven una major eficàcia en la defensa dels interessos agraris. Entre les seves funcions, es destacaven: promoure l'esperit associatiu; crear federacions a escala comarcal i nacional; i intervenir en la "informació d'expedients, aprofitaments d'aigües, plagues del camp, epidèmies del bestiar, ensenyament i creació de laboratoris químics".

El Reial Decret del 20 de setembre de 1917<sup>90</sup> va regular l'organització del crèdit agrícola, que proporcionava facilitats als agricultors per tal de posar com a garantia els fruits o les propietats. Es tractava del crèdit pignoratiu que els sindicats havien reclamat els anys anteriors<sup>91</sup>. No obstant, no es va aprovar el projecte de llei sobre "Declaració de collites i guies de circulació dels vins", que hauria permès obtenir estadístiques de la producció i de la capacitat de consum del mercat, segons van exposar els socis del Sindicat Agrícola de Pla de Cabra<sup>92</sup>.

A més a més, es va crear el Servei d'Acció Social Agrària (1919) per a impulsar la constitució i consolidació de sindicats agrícoles i donar-los suport en les obres a través del finançament amb crèdit privat (per exemple, el Banc de Valls, durant les primeres dues dècades del s. XX, tenia una línia de crèdit específica per a les societats i els sindicats<sup>93</sup>) i una caixa de crèdit rural pròpia. El director era en Josep M. Rendé i Ventosa<sup>94</sup>, propietari agrícola catalanista que impulsà el moviment cooperativista i en feu de consultor i guia<sup>95</sup>. També es va proporcionar suport financer,

---

<sup>87</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 41.

<sup>88</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 81.

<sup>89</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 77.

<sup>90</sup> (1917, 25 de setembre). *Gaceta de Madrid*, (268).

<sup>91</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assemblea general reglamentària celebrada el dia 2 de febrer de 1918*.

<sup>92</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assemblea general reglamentària celebrada el dia 23 de febrer de 1919*. 16288.

<sup>93</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 108.

<sup>94</sup> Gavaldà, A. (2005). *Josep M. Rendé i Ventosa*.

<sup>95</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 20.



logístic i tecnològic amb la Direcció General d'Agricultura i l'Oficina Tècnica de Construccions Agràries<sup>96</sup>.

Rendé ja havia fundat el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de l'Espluga de Francolí<sup>97</sup>, amb un celler de 1912 que es considera la fita d'inici de l'arquitectura del cooperativisme, i havia impulsat les societats agrícoles a la Conca de Barberà (a Barberà de la Conca s'edificaria el primer celler cooperatiu de l'Estat el 1901<sup>98</sup>). Se li va encarregar l'elaboració del Pla d'Organització Social-Agrària, que va dividir el territori en 38 federacions agrícoles comarcals, que s'aplicà amb la Federació Agrícola de la Conca de Barberà, amb la voluntat de dotar d'autoritat a la pagesia en l'elaboració i la comercialització dels productes. Va sintetitzar els seus postulats a *Organització i guiatge de sindicats agrícoles* (1923), que va esdevenir un llibre de referència per als sindicats<sup>99</sup>.

En aquest període es va realitzar una gran tasca de divulgació del cooperativisme amb conferències, curses, camps experimentals... Un exemple fou la Conferència de l'Agricultura Catalana, que s'havia de celebrar els dies 7-9 de maig de 1919, amb l'assistència de representants de sindicats agrícoles i ajuntaments, per a l'organització i la modernització del món agrari, així com la superació de les diferències socials entre propietaris i pagesos a favor de la unió d'interessos econòmics<sup>100</sup>.

S'hi van celebrar ponències, en què es van presentar una sèrie de conclusions, com la promoció de la petita i mitjana propietat i l'impuls dels sindicats agrícoles i de la seva federació, amb la creació de l'Institut d'Assegurances Agrícoles i la constitució del Banc Sindicat Agrari per a la concessió de préstecs, que promovia la creació de caixes de crèdit locals com a sucursals. En definitiva, com va indicar Rendé i Ventosa a la seva ponència, es pretenia una "completa organització social-agrària de Catalunya"<sup>101</sup>. En aquesta interrelació amb el govern, els sindicats van donar suport al plebiscit per a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1919.

Durant aquest període, molts sindicats agrícoles van emetre moneda pròpia, que permetia facilitar les operacions internes de compravenda, el finançament o el crèdit als associats, simplificar la comptabilitat i ajudar els socis en èpoques de carestia, ja que estava al marge de les fluctuacions del valor monetari oficial<sup>102</sup>.

---

<sup>96</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 28.

<sup>97</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 111.

<sup>98</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 14; Pérez Baró, A. (1974). *Història de la cooperació catalana...*, p. 147.

<sup>99</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 20.

<sup>100</sup> *Ibid.*, p. 28.

<sup>101</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1919). 1/sac/1919.

<sup>102</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 28.

A la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) es va intentar tallar d'arrel la mobilització popular a partir de la il·legalització de la CNT o la clausura de la majoria de societats pageses, amb la incorporació d'un nou article al reglament que feia referència al manteniment de la unitat nacional<sup>103</sup>. En conseqüència, les forces nacionalistes, republicanes i d'esquerres s'uniren per a impulsar un projecte democràtic que permetés assolir els seus interessos, que es concretaria en un règim republicà en el Pacte de Sant Sebastià (1930).

A més, durant el primer terç del s. XX, hi va haver diverses publicacions periòdiques sobre cooperativisme: la *Revista Cooperativa Catalana* (1899-1905), substituïda per: *El cooperador cooperatista* (1905-1911), *El cooperatista* (1911-1915), *Cooperatismo* (1915-1920) i, finalment, *Acción Cooperatista* (1925-1937)<sup>104</sup>. Entre 1920 i 1931, destacaren Joan Ventosa i Roig i Joan Coloma com a promotors del cooperativisme.

#### 4.3.2 L'obra de la Segona República (1931-1936)

La instauració d'un govern legítim que defensava el procediment democràtic va permetre la mobilització de sectors de la població que abans no s'havien manifestat a través de la participació electoral<sup>105</sup>. Alhora, els pagesos van identificar-hi un marc polític favorable per a la realització de les seves reivindicacions, especialment del dret a la propietat, resumit en el crit: "La terra per a qui la treballa"<sup>106</sup>. D'aquesta manera, la reforma agrària es convertí en un eix central de la política social republicana<sup>107</sup>. A més, va ser un context favorable a l'associacionisme, amb un impuls del moviment polític, social i cultural, en què es produí la inscripció al Cens Social Agrícola<sup>108</sup>.

Es va promulgar la Llei de Cooperatives (1931)<sup>109</sup>, una nova llei que s'havia estat gestant a l'Institut de Reformes Socials durant la dictadura de Primo de Rivera, que distingia 4 tipus de cooperatives, d'acord amb els principis de l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI), fundada a Londres el 1895<sup>110</sup>. Les agrícoles pertanyien al grup de cooperatives de productors, al subgrup de les professionals. Aquesta nova legislació va definir les bases d'un cooperativisme ortodox que concordava amb els principis de Rochdale (igualtat de dret de vot, interès limitat al capital...).

<sup>103</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 131.

<sup>104</sup> Arxiu Nacional de Catalunya. Col·lecció de publicacions periòdiques sobre el cooperativisme de la Fundació Roca Galès. ANC2-102.

<sup>105</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 83.

<sup>106</sup> López Esteve, M. (2013). *Contra el cacic, l'usurer i el propietari: la mobilització camperola d'octubre*. En: López Esteve, M. (2013). *Els fets del 6 d'octubre de 1934*. Barcelona: Editorial Base, p. 276.

<sup>107</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: Edicions El Mèdol, p. 25.

<sup>108</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 93.

<sup>109</sup> *Decreto aprobando el Reglamento, que se inserta, para la ejecución de la ley de Cooperativas*. (1931, 21 d'octubre). *Gaceta de Madrid*, (294): 398-407.

<sup>110</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 3.



Evidentment, va comptar amb l'oposició dels terratinents, o de les classes rurals dominants, que preferien mantenir la Llei de 1906<sup>111</sup>.

El 1931 es va constituir la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC)<sup>112</sup>, amb una projecció econòmica i un posicionament polític conservador, que va crear una mutualitat d'assegurances contra els accidents del treball agrícola. El Decret de Bases del 12 de juny de 1931 establí l'obligatorietat de l'associació a una mutualitat contra accidents laborals<sup>113</sup>. S'hi adheriren molts sindicats interclassistes, en un replantejament de les aliances fruit de l'increment de la conflictivitat social, amb l'organització del moviment rabassaire, que va fer que es donessin de baixa de l'IACSI<sup>114</sup>.

Amb l'aprovació de l'Estatut (1932), la Generalitat va obtenir les competències en matèria de política agrària, que va prendre una orientació més democràtica i social que a la Mancomunitat, ja que, tot i que es mantenia l'impuls de la producció i la modernització al camp, se cercava una resolució del conflicte agrari amb la millora de les condicions dels pagesos. Tot i així, segons Casanovas, s'hi identificava una continuïtat amb la política de la Mancomunitat<sup>115</sup>.

El Conseller d'Economia i Agricultura va emetre l'ordre de trametre una relació de les cooperatives dels municipis a càrrec dels ajuntaments i de tota la documentació pròpia per part de les entitats al Servei de Cooperació del Departament d'Economia i Agricultura<sup>116</sup>. La Llei de Cooperatives va ser complementada amb la Llei de Bases de la Cooperació (1934)<sup>117</sup>, amb el suport d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i dels socialistes<sup>118</sup>, que reconeixia el Consell Superior de la Cooperació com l'organisme regulador, al qual s'entregava anualment la memòria, el balanç i els comptes de pèrdues i guanys i que, cada 3 anys, realitzava una visita d'inspecció<sup>119</sup>. També es va implementar la Llei de Sindicats Agrícoles<sup>120</sup>, que reivindicava els principis

---

<sup>111</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 43.

<sup>112</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008. 10/7/31.; Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 118.

<sup>113</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Fons del Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí (1934-1936). Correspondència rebuda (1934-1936). 3/satc/1934.

<sup>114</sup> Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)...*, p. 207.

<sup>115</sup> Casanovas i Prat, J. (1996). *L'acció tècnica agrària (1912-1939): la política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya*. Universitat de Barcelona. En: Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 78.

<sup>116</sup> 21 de gener de 1934. Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya/Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC).

<sup>117</sup> Duch, M. (1993). *La Cooperativa Obrera Tarraconense...*, p. 30.

<sup>118</sup> Gavaldà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 76.

<sup>119</sup> Arxiu Històric de Tarragona. Fons *Unió de Cooperatives*. Poble de Mafumet.

<sup>120</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008. 19/6/36.

democràtics del cooperativisme. A més, es va crear la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, per al finançament de les cooperatives<sup>121</sup>.

Aquesta nova legislació va comportar una renovació dels estatuts. Es permetia ser socis als menors (amb un mínim als 14 o 16 anys) i a les dones casades sense l'autorització del tutor o representant legal. No obstant, la seva aplicació va ser prorrogada durant el 1934 i 1935 per sol·licitud dels sindicats, que la consideraven perjudicial per la pèrdua de beneficis de la Llei de 1906 (com l'exempció dels drets reials i de timbre), a través de la *Cámara Agraria Oficial*, amb la voluntat d'una pròrroga indefinida<sup>122</sup>. L'expiració es va fixar per al 30 de juny de 1936, data màxima per a l'acolliment dels sindicats a la Llei<sup>123</sup>.

El cens de sindicats agrícoles i "comunidades de labradores" del *Ministerio de Agricultura* (1934)<sup>124</sup> recollia un total de 540 sindicats agrícoles a Catalunya, que agrupaven 79.018 socis i un capital de 28.213.305 pessetes. Tot i que els sindicats catalans representaven el 12'6% del total de l'Estat i els socis, un 14'2%; el seu capital equivalia a un 28'5%, fet que en demostra la importància econòmica<sup>125</sup>.

#### 4.3.2.1 La reforma agrària

La Unió de Rabassaires (UR) va adquirir protagonisme, enfront de la CNT, com a força hegemònica representant de la pagesia, especialment a les províncies de Tarragona i Barcelona<sup>126</sup>. Formava part de la base electoral d'ERC<sup>127</sup>, que encapçalà la defensa de les reivindicacions per a solucionar el conflicte dels contractes de parceria a partir de la reforma legislativa<sup>128</sup> i l'eliminació dels sistemes d'explotació de la terra. No obstant, el cooperativisme també hi participà, com demostra la invitació dels sindicats a la reunió de la *Cámara Agrícola Provincial* per a l'elaboració del projecte de reforma agrària el 1931<sup>129</sup>.

---

<sup>121</sup> Pérez Baró, A. (1974). *Història de la cooperació catalana...*, p. 76.

<sup>122</sup> Arxiu Històric de Tarragona. Fons de la Cambra Agrària de Tarragona. 02 Govern de la Cambra. 01 Acords de la Cambra. Acords de la Cambra (1929-1944) [45]. 15/11/34.

<sup>123</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008.

<sup>124</sup> Ministerio de Agricultura. (1934). *Censo Estadístico de Sindicatos Agrícolas y Comunidades de Labradores*.

<sup>125</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 123.

<sup>126</sup> Arnabat i Mata, R. (2016). Sociabilitats pageses i qüestió agrària a la Catalunya republicana (1931-1936). *La Segona República. Cultures i projectes polítics. Congrés Internacional d'Història*. Bellaterra, p. 1.

<sup>127</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 135-147.

<sup>128</sup> Mayayo i Artal, A. (1989). *La destrucció del món rural català 1880-1980...*, p. 232.

<sup>129</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008.

El govern provisional va publicar dos decrets en contra dels desnonaments d'arrendataris amb una renda anual inferior a 1.500 pessetes i a favor de la revisió dels contractes de conreu, per a la qual es podien presentar demandes quan la renda fos superior a l'impost que es pagava per la terra. Els pagesos van presentar gairebé 30.000 demandes de revisió, però el 90% van ser desestimades pels jutjats de Primera Instància, pel que es va generar un clima de crispació social, accentuat per la resistència dels propietaris, resposta amb sabotatges de les collites, que va comportar un increment de la polarització del conflicte agrari. En aquest context, es crearen entitats patronals i obreres agrícoles, associacions que equivalien a una manifestació del conflicte de classe<sup>130</sup>.

El gir conservador amb la victòria electoral de les dretes el novembre de 1933 va fer evident la politització al camp. A les eleccions municipals del 1934, la secció comarcal rabassaire de Tarragona va manifestar la necessitat d'un guany republicà per posar fre al retorn a "aquells contractes onerosos de mitgeria i parceria; hauràs d'anar, servilment, als peus del teu amo, a implorar un tros de terra, on, regant-la amb la sang del teu front hi colliràs unes misèries que hauràs encara de compartir, privant-ho dels teus fills"<sup>131</sup>.

En aquest sentit, la pressió de l'UR sobre ERC estimulà la implementació de lleis agrícoles, com la Llei de contractes de conreu, promulgada pel Parlament de Catalunya l'abril de 1934. Malgrat el desenvolupament de les dinàmiques de cooperació, es va implementar una reforma agrària individualista, moderada i gradual, que defensava la propietat privada i la renda agrària, amb l'objectiu reformista que tots els pagesos fossin econòmicament independents. Per tant, prevalia el dret de propietat i la protecció del pagès dels desnonaments, que implicava una pèrdua del control absolut dels propietaris<sup>132</sup>. Aquests, representats per l'IACSI, van veure amenaçats els seus interessos patronals i aconseguiren que la Lliga presentés un recurs contra la llei al Tribunal de Garanties Constitucionals, que va declarar la seva nul·litat i la incompetència en matèria agrària del Parlament (tot i que seria novament votada i ratificada). Amb aquesta victòria temporal, els propietaris van exigir el control de l'ordre públic, en detriment dels drets i de les llibertats nacionals, amb l'argument de l'amenaça de revolució social.

---

<sup>130</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 32-33.

<sup>131</sup> *Ibid.*, p. 83.

<sup>132</sup> Maluquer de Motes i Bernet, J. (1998). *Història econòmica de Catalunya...*, p. 145-151.

#### 4.3.2.2 Els fets d'octubre

El cooperativisme agrari va patir una major repressió, en comparació amb les organitzacions polítiques o sindicals, amb els empresonaments i desnonaments arran dels fets del 6 d'octubre del 1934 i els afusellaments dels seus membres a la dictadura franquista<sup>133</sup>, una repressió que cercava la destrucció de la cultura democràtica i de la consciència social<sup>134</sup>. Per raons del marc cronològic d'estudi, ens centrarem en el primer fenomen repressiu.

La insurrecció dels fets d'octubre de 1934 va comptar amb la mobilització col·lectiva pagesa com un element fonamental, que va prendre una acció social pròpia, tal com han valorat diversos historiadors, com el Dr. Manel López Esteve<sup>135</sup>. La seva participació (en què estaven inclosos els sindicats agrícoles) s'emmarca en el context de polarització social i política ja referit, en una continuïtat de les reivindicacions de les millores que els reconeixia la legislació reformadora.

En aquest sentit, l'acció violenta va ser envers la "classe inútil", és a dir, la patronal agrària<sup>136</sup>, però també van produir-se accions anticlericals per la vinculació de l'Església amb la propietat. Va ser destacada a les comarques del Camp de Tarragona, tot i que el principal focus insurreccional es correspongué a les comarques vitivinícoles, com el Penedès, que coincidien amb les regions de major conflictivitat social, on la Unió de Rabassaires tenia l'hegemonia organitzativa<sup>137</sup>.

La repressió va ser especialment dura envers els pagesos, que havien amenaçat els interessos dels propietaris agrícoles. En un reforçament de les relacions de subordinació a les classes dominants, es va suprimir la legislació reformadora en matèria agrària, es van desfer els governs municipals i es van tancar entitats pageses, cosa que comportava la desfeta dels avenços en la situació dels pagesos durant la República<sup>138</sup>.

A més a més, a partir de denúncies de l'incompliment dels antics contractes, es van tramitar multes, pagaments de collites anteriors i un total de 1.400 judicis de desnonament de parcers i rabassaires, amb la intermediació de les autoritats militars<sup>139</sup>. En referència a les entitats, es van implementar lleis d'excepció i la prohibició de la reunió, en una repressió que afectà la vida política i el sistema de relacions agràries locals, destinada "a escapçar la base en què s'havia bastit

---

<sup>133</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 39.

<sup>134</sup> *Ibid.*, p. 181.

<sup>135</sup> López Esteve, M. (2013). Contra el cacic, l'usurer i el propietari..., p. 274-277.

<sup>136</sup> Puig, P. (1935, 15 d'octubre). Una classe inútil. *La Terra*, p. 5. En: López Esteve, M. (2013). Contra el cacic, l'usurer i el propietari..., p. 275.

<sup>137</sup> *Ibid.*, p. 277-278.

<sup>138</sup> López Esteve, M. (2013). La repressió després de la desfeta..., p. 379.

<sup>139</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 25-28; Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 63; López Esteve, M. (2013). La repressió després de la desfeta..., p. 382.

l'autonomia nacional i la seva defensa social: la xarxa d'organitzacions cíviques i les institucions nacionals"<sup>140</sup>, que provocaria la radicalització de sectors<sup>141</sup>.

La Unió de Rabassaires es pronuncià en relació amb els desnonaments en tant que “no responen, en la seva majoria, més que a un afany primari de represàlies contra aquells camperols que gosaren demanar la reducció de la renda o el millorament de les condicions de la parcel·la”<sup>142</sup>. Per això, va instar a la denúncia i la continuïtat del conreu de les terres, proporcionant vies judicials per al retorn dels pagesos a les propietats, tant si s'havia produït una exigència del pagament total o parcial, la requisició de les collites o l'obligació a l'abandonament de la terra<sup>143</sup>. En conseqüència, es produïren dinàmiques individuals i col·lectives de reacció a les mesures represores i d'ajut als represaliats, que conformaren una resistència i solidaritat pageses<sup>144</sup> que enfortiren les organitzacions.

A partir de la victòria del Front Popular a les eleccions del febrer de 1936, i tal com constava al pacte electoral del Front d'Esquerrers, amb la intervenció de l'UR, es va restablir la Llei de contractes de conreu i es va promulgar el decret que obligava els propietaris a retornar i pagar les terres i les parts retingudes als pagesos; a banda del restabliment de la Generalitat<sup>145</sup>. A més, es va anunciar al Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya l'elaboració d'un cens de propietaris i un altre de conreadors a tots els ajuntaments de Catalunya, per al qual s'havia de presentar el contracte<sup>146</sup>.

Es produí la reunificació de la CNT amb la incorporació de l'escissió trentista en els Sindicats d'Oposició, entre els quals estaven els sindicats agrícoles, al Congrés Confederal de Saragossa de l'1 de maig de 1936. L'anarcosindicalisme presentà un dictamen a favor de l'autonomia sindical i la col·lectivització de la industrialització de l'agricultura<sup>147</sup>.

---

<sup>140</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 156.

<sup>141</sup> Solà, P. (1998). *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana; l'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 211-213.

<sup>142</sup> Unió de Rabassaires. Els desnonaments rústics a Catalunya (1936, 21 de febrer). *Catalònia*, p. 8. En: Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 109.

<sup>143</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Fons del Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí (1934-1936). Correspondència rebuda (1934-1936). 3/satc/1934.

<sup>144</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 156-157.

<sup>145</sup> *Ibid.*, p. 162; Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 29.

<sup>146</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Ajuntament de Constantí. Administració Local. Cens de propietaris i conreadors. 1/F/1936.

<sup>147</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 158-160.

#### 4.4 La dualitat del moviment cooperatiu agrari català

La creació de sindicats agrícoles per part de propietaris va comportar una dualitat que evidenciava una societat polaritzada entre els “sindicats dels rics”, creats amb la Llei de 1906, i els “sindicats dels pobres”, o les societats creades sota la Llei de 1887<sup>148</sup>. Seguint Duch, la politització del món rural va fer que el model sindical, de caràcter interclassista, no funcionés i que es donés una “bipolaritat societària”, que, de fet, seria la tendència a nivell de la sociabilitat local<sup>149</sup>. Així, teòricament, es definiren dues vies: la via revolucionària de les societats pageses i la via reformista dels sindicats agrícoles.

Les societats pageses, primer de resistència i després de treballadors agrícoles, estaven formades per petits propietaris, arrendataris, parcers i jornalers que donaven especial importància a la consolidació de la consciència de classe en defensa de la millora de les seves condicions enfront de la burgesia agrària. Compartien una concepció democràtica (el principi “un home, un vot”) i socialista (una cultura igualitària), que les situava en un posicionament polític de qüestionament del règim de propietat. Van unir-se en contra dels impostos, les contribucions territorials o la Llei d'alcohols de 1908<sup>150</sup>.

L'aplicació de la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906, que concordava amb els interessos dels propietaris reformistes, per a la defensa enfront de la llei del mercat i la influència en el govern en l'elaboració de les polítiques agràries<sup>151</sup>, va fer que la majoria de pagesos s'hagués d'incorporar als sindicats agrícoles interclassistes. Defensaven un sufragi censatari (segons l'aportació econòmica personal) i prioritzaven un enfocament merament econòmic, en una aturada de les cooperatives de classe. Així, la diferència reglamentària bàsica es trobava en l'article referit al dret de vot<sup>152</sup>.

No obstant, la integració en el sistema capitalista va comportar uns interessos comuns que feien favorable l'aliança entre pagesos i propietaris per a la pressió sobre l'Estat, en una proposta interclassista que va ser promoguda des de l'Església i que els propietaris van ser reticents a incorporar<sup>153</sup>. En aquest sentit, i seguint Gavalda, “la preeminència del capital sobre el treball a vegades aconseguí fer reeixir un cooperativisme de conveniència i no d'ideologia”<sup>154</sup>. En aquests

---

<sup>148</sup> Gavalda, A. (2022, 15 de novembre). La cooperació agrària a Catalunya: vicissituds i vaivens.

<sup>149</sup> Duch, M. (2011, febrer). De cooperatives i sociabilitats pageses a Catalunya..., p. 3.

<sup>150</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 252.

<sup>151</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 134.

<sup>152</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 19.

<sup>153</sup> Garrido Herrero, S. (1994). El cooperativisme segons l'Església..., p. 78-79.

<sup>154</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 166.

casos, la polaritat es va concentrar en l'àmbit social i recreatiu, on es donà un auge de fundacions de societats i sales d'oci<sup>155</sup>.

Nogensmenys, el sindicalisme agrari de classe va revifar amb la creació de noves societats a partir de la segona dècada del s. XX amb l'impuls de l'Agrupació Socialista de Reus<sup>156</sup>. La difusió del comunisme amb la Revolució Russa va contribuir a donar impuls a la lluita de classes en un escenari de conflictivitat social en què les classes populars es van adherir als seus postulats enfront de l'oposició de l'oligarquia rural a acceptar les seves demandes. Per altra banda, l'USAC (1931) va perpetuar la focalització en la modernització agrícola, en una continuïtat dels interessos dels propietaris reformistes, que entrava en conflicte amb el sindicalisme de classe representat per la Unió de Rabassaires<sup>157</sup>.

Tot i així, l'etapa de recuperació del sindicalisme de classe va ser als anys 30, amb l'empenta de la Unió de Rabassaires, que va consolidar la consciència de classe i de lluita comuna dels pagesos i treballadors<sup>158</sup>. A més, l'IACSI havia mantingut constant el caràcter de classe amb la defensa de la propietat i el control social i ideològic de la comunitat rural, tot i la resistència inicial de la majoria de propietaris al cooperativisme<sup>159</sup>.

En definitiva, les entitats agrícoles podien ser promogudes per<sup>160</sup>:

- Jornalers, rabassaires i petits propietaris, que constituïen una Societat de Treballadors Agrícoles o Societat Agrícola. Hi predominava l'afiliació a la Unió de Rabassaires i la CNT. L'objectiu principal era la unió com a classe per a fer front als privilegis dels grups socials dominants.
- Petits i mitjans propietaris, que creaven un Sindicat Agrícola, de caràcter interclassista i reformista. L'afiliació política era al republicanisme. L'objectiu era la gestió cooperativa de la producció i la comercialització de les collites, és a dir, la defensa d'uns propòsits econòmics vinculats a la modernització de les explotacions, però també al control col·lectiu.
- Grans propietaris, que creaven sindicats de propietaris per a la defensa dels interessos com a classe. Estaven adherits a l'IACSI i la dreta política (Lliga Regionalista). Sovint, tenien un domini de la política local que els permetia intervenir en una legislació que els fos favorable.

---

<sup>155</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 18.

<sup>156</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 85.

<sup>157</sup> *Ibid.*, p. 124.

<sup>158</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 161.

<sup>159</sup> *Ibid.*, p. 72-76.

<sup>160</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 27; Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 151.



Tot i així, Soronellas considera que el model cooperatiu que pretenia la defensa dels interessos econòmics col·lectius de la classe pagesa no va ser incorporat en la seva totalitat per part de la comunitat, ja que van mantenir-se dinàmiques individualistes de control per part de la família pagesa<sup>161</sup>.

La dualitat també s'observa en l'arquitectura dels cellers, fruit del desenvolupament industrial i de l'impuls del cooperativisme agrari per la Mancomunitat. Els cellers eren una fusió de funcionalitat, estètica i economia de mitjans<sup>162</sup>, però la prevalença d'un aspecte sobre els altres depenia de les prioritats dels promotors.

Per una banda, els cellers de les societats eren construïts pels mateixos pagesos en la recerca de la funcionalitat de l'edifici, que presentava un caràcter sobri; per altra banda, els propietaris contractaren arquitectes de prestigi (com Pere Domènech i Roura o Cèsar Martinell) per a l'elaboració dels projectes, pel que entre els objectius també hi havia l'ostentació, amb una estètica modernista o noucentista<sup>163</sup>. Així, la pertinença al "sindicat dels pobres" o al "sindicat dels rics" era ben explícita. A més, la influència de l'arquitectura religiosa explica la referència com a "catedrals del vi", terme que Àngel Guimerà concebria a partir del celler de l'Espluga de Francolí, obra de Pere Domènech i Roura<sup>164</sup>.

Pel que fa a la polaritat societària al Camp de Tarragona, Duch la documenta als municipis de: Cabra del Camp, Masllorenç, Nulles, Pla de Cabra, Vila-rodona, les Borges del Camp, Cambrils, Castellvell del Camp, Mont-roig, Riudoms, la Selva del Camp, Bonastre, Constantí, la Pobla de Montornès, la Riera de Gaià i Vilallonga del Camp<sup>165</sup>. La dualitat es va acabar amb l'inici de la Guerra Civil, en què s'obligà a la fusió en un únic sindicat agrícola federat a escala comarcal i nacional, en la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya (FESAC), que equivalia a un sindicalisme revolucionari del PSUC. No acceptava les col·lectivitats, sinó que propugnava la centralització de la producció i la comercialització. Estava integrada per la Unió de Rabassaires i Altres Cultivadors del Camp de Catalunya (UR), la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC) i la Unió de Sindicats i Pagesos de Catalunya (USP)<sup>166</sup>.

---

<sup>161</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 154.

<sup>162</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 19.

<sup>163</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 114.

<sup>164</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 20.

<sup>165</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 31.

<sup>166</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 125.



#### 4.4.1 Lluita pagesa

A l'inici, la imposició d'unes noves relacions de caràcter capitalista, afegides a l'explotació dels propietaris, va fer que la pagesia recorregués a diverses formes d'oposició o de resistència envers les classes dirigents, entre les quals la revolta era una sortida poc usual perquè, tot i la definida consciència de classe, la feble organització col·lectiva reduïa la possibilitat d'implementació d'una alternativa. Es desenvolupà, en canvi, el que es coneix com a "ètica de la supervivència", segons la qual, dins d'una situació d'explotació consentida, es desenvoluparen estratègies de rebel·lia menor en detriment dels propietaris per a la garantia de la subsistència<sup>167</sup>.

No obstant, durant la primera dècada del s. XX, es van produir noves formes de lluita, com les vagues reivindicatives, protagonitzades pels jornalers i impulsades des de l'anarcosindicalisme, a favor de l'augment salarial i la reducció de la jornada laboral, amb major pes a la circumscripció de Barcelona<sup>168</sup>. Davant de les condicions laborals dels jornalers, el 1932, es constituí un Jurat Mixt del Treball Rural a Tarragona, integrat per diverses entitats agràries que aprovaren unes bases del treball, entre les quals hi constava: jornada laboral de 8h, descans dominical, prohibició de treball a preu fet (excepte en èpoques de collita), salari d'entre 5,5 i 7,5 pessetes (2,5 pessetes menys per a les dones)<sup>169</sup>...

En aquest sentit, la consciència de classe (i el trencament de les relacions precapitalistes amb els propietaris<sup>170</sup>) va permetre que es donessin accions de solidaritat entre els pagesos, com el boicot de la compra de productes dels treballadors que eren en vaga o havien estat desnonats o les subscripcions a societats<sup>171</sup>. També s'hi inclouen les dinàmiques d'ajuda mútua entre pagesos per pèrdua de collita, accident o altres causes de la incapacitat de treball<sup>172</sup>.

Aquestes actuacions s'inclouren en les societats pageses, que configuraren una aposta per la conscienciació dels treballadors del camp com a classe social a través de la definició d'un "model ideològic d'unitat de la classe pagesa"<sup>173</sup>, que també va ser possible pel "nou univers ideològic" a partir de la influència dels idearis de socialistes, anarquistes i republicans que van arribar al camp<sup>174</sup>. Així, la insubordinació pagesa també es va reflectir en l'impuls del cooperativisme. A banda, es van fer més freqüents les pràctiques de confrontació com els sabotatges de la collita (crema de pellers, tala d'arbres, incendis...) i l'acció violenta contra les autoritats locals: la guàrdia civil, els propietaris i els capellans<sup>175</sup>.

---

<sup>167</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 45.

<sup>168</sup> *Ibid.*, p. 88.

<sup>169</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 30.

<sup>170</sup> Garrido Herrero, S. (1994). *El cooperativisme segons l'Església...*, p. 73.

<sup>171</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 95.

<sup>172</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 25.

<sup>173</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 125.

<sup>174</sup> Garrido Herrero, S. (1994). *El cooperativisme segons l'Església...*, p. 72.

<sup>175</sup> López Esteve, M. (2013). *La repressió després de la desfeta...*, p. 393.

#### 4.5 El moviment feminista cooperatiu

El moviment cooperatiu estava representat per homes, mentre que les dones, que van tenir un paper essencial en les lluites obreres i els moviments d'emancipació, com el cooperativisme (especialment el de consum, per la funció culturalment femenina del proveïment), van quedar relegades a un segon terme. No comptaren amb drets polítics i jurídics en les entitats, és a dir, no disposaren d'un reconeixement públic o en l'àmbit formal, d'acord amb els valors de la societat patriarcal<sup>176</sup>.

Les dones no només no podien exercir en els càrrecs de representació, sinó que tampoc podien ser sòcies ni accedir als edificis socials, excepte en determinades circumstàncies, com en la celebració de festes. Les vídues eren un cas a banda, perquè, des d'inicis del s. XX, podien obtenir el dret de sòcies en herència del difunt marit, tot i que el perdien a favor dels descendents majors d'edat o en cas de tornar a casar-se. És el que s'ha anomenat "representació femenina per substitució"<sup>177</sup>, que fa referència al reconeixement dels drets a les dones com a via temporal per a no perdre famílies titulars associades.

En un context de resistència majoritària a l'entrada de les dones als àmbits públics, a les primeres dècades del s. XX, s'anà formant un moviment reivindicatiu dels drets de les dones, al qual van donar suport alguns cooperativistes, com en Joan Salas Anton, impulsor de la primera etapa del cooperativisme a Catalunya i director de la *Revista Cooperativa Catalana*. D'aquesta manera, es va desenvolupar una defensa de la incorporació de les dones en el cooperativisme<sup>178</sup>.

Malgrat això, en els articles de la premsa cooperativista que hi feien referència, s'hi detecta un to paternalista que atribueix a la dona la responsabilitat de l'èxit o del fracàs del moviment, com és el cas d'un article de Charles Gide, economista i historiador francès, que se centrava en el cooperativisme de consum: "¿Lo que la Mujer puede hacer por la Cooperación? ¡Todo! De ella, ciertamente, depende su desenvolvimiento o su fracaso. [...] En vano será el marido el más convencido de los cooperadores, jamás lo será al extremo de coger la cesta e ir por si mismo á la compra. No le queda otro recurso que catequizar á su mujer y tratar de inculcarle el espíritu cooperativo"<sup>179</sup>.

Tot i aquesta manca de participació pública, en el moviment cooperatiu es destaquen dues cooperadores. Per una banda, Regina de Lamo (1870-1947), de família liberal, republicana i lliurepensadora. Va ser una activista social i política de renom que va impulsar la creació del Banc de Crèdit Popular i Cooperatiu de València "Institució Regina Lamo" (1920) i va participar al IV

---

<sup>176</sup> Dalmau i Torvà, M.; Masip, M. (2022). *El moviment feminista cooperatiu...*, p. 7-9, 17-21.

<sup>177</sup> *Ibid.*, p. 17.

<sup>178</sup> *Ibid.*, p. 27-30.

<sup>179</sup> Gide, C. (1903, maig). La Mujer y la cooperación. *Revista Cooperativa Catalana*, 49. En: *Ibid.*, p. 28.

Congrés Regional de Cooperatives de Catalunya i d'arreu de l'Estat. També va vindicar la participació femenina en el cooperativisme<sup>180</sup>. En aquest sentit, publicà articles sobre “feminidad cooperatista” a *Acción Cooperatista* (1924) on proposava la creació d'una “Sociedad femenina cooperatista de Cataluña”<sup>181</sup>, que no tingué continuïtat.

Per altra banda, Micaela Chalmeta<sup>182</sup> (1863-1951), sota el pseudònim d'Amparo Martí, va ser una figura pionera i referent en el moviment feminista cooperatiu. Va ser una propagandista i publicista, a més d'escriptora i traductora, del cooperativisme i el socialisme. Va escriure a les revistes: *El Cooperatista*, *Cooperatismo* i *Acción Cooperatista*, on traduïa els articles de la premsa internacional. Durant dècades fou l'única dona que participà de manera activa en mítings i conferències. També va crear una cooperativa a Barcelona, “L'Economia Social” (1904-1925), amb el seu company Joan Coloma. El reconeixement públic de la seva tasca va produir-se especialment als anys 30, quan va tenir una participació activa en múltiples àmbits, amb la publicació d'articles o la participació a la secció de propaganda de la Federació. Un dels seus fills, Joan Coloma Chalmeta, esdevingué director d'*Acción Cooperatista*.

Tot i aquesta llarga trajectòria feminista cooperativista, les dones no van ser reconegudes com a sòcies de ple dret, amb l'excepció de la cooperativa Flor de Maig, del barri del Poblenou a Barcelona, el 1929, tot i que els era vetat l'accés a la Junta Directiva<sup>183</sup>. No va ser fins a la Segona República, coincidint amb el moment de màxim apogeu cooperatiu, quan va culminar el procés de reivindicació femenina de drets polítics, tot i que, com ja s'ha mencionat, la seva aplicació en el cooperativisme es va ajornar.

A partir del model del moviment feminista i cooperatiu internacional (*guilders*), i especialment en el marc polític favorable de la República, va constituir-se l'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista (1932-1939), que pretenia estendre la consciència cooperativa a través de la difusió i la propaganda, amb la promoció de la creació de grups femenins en les entitats que perpetuessin aquesta tasca. L'Agrupació estava formada per dones cooperadores, entre les quals hi havia Maria Palomera com a presidenta i Micaela Chalmeta com a representant i col·laboradora a la secció “Página Femenina” d'*Acción Cooperatista*, que l'Agrupació editava.

Tot i això, el discurs de defensa de la participació de la dona en el cooperativisme presentava una perpetuació dels rols de gènere, tal com queda mostrat amb les intervencions de Palomera: “Com a mestressa de la seva llar, té d'interessar-li el moviment cooperatiu i estima i l'atrau el moviment

---

<sup>180</sup> Dalmau i Torvà, M.; Masip, M. (2022). *El moviment feminista cooperatiu...*, p. 35-38.

<sup>181</sup> Lamo, R. (1924, 25 de desembre). Algo de feminismo cooperativo. *Acción Cooperatista*, 100.

<sup>182</sup> Duch, M. (2009). *Micaela Chalmeta*. Cooperativistes Catalans, 13. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

<sup>183</sup> Dalmau i Torvà, M.; Masip, M. (2022). *El moviment feminista cooperatiu...*, p. 46.

econòmic-cooperatiu per l'esperit social que sosté i el fi pràctic que persegueix"<sup>184</sup>, i Chalmeta: "la cooperativa és una extensió agradable de la llar domèstica"<sup>185</sup>.

L'objectiu principal establert al reglament era "desarrollar el cooperativismo entre las mujeres españolas, para conseguir que se interesen en la obra cooperativa"<sup>186</sup>. Per a complir-hi, calia proporcionar una formació que capacités les dones en els càrrecs, pel que es van realitzar cursos, tallers i conferències especialitzades que proporcionaven espais de contacte i d'aprenentatge, a banda de la traducció de llibres que esdevingueren el material de formació cooperativa, com *El poder de la cesta de la compra* d'Alice Honora Enfield, a càrrec de Micaela Chalmeta, del qual es van fer fins a 5 edicions<sup>187</sup>. L'Agrupació participà en tots els congressos de la Federació Catalana, tot i que amb una representació i intervenció minoritàries, sense cap rol de preeminència. Així, tot i que es van aprovar dictàmens a favor de la participació femenina, com el reconeixement del dret de veu i vot, la incidència en la pràctica va ser relativa.

#### 4.6 Les crisis al camp

El camp sempre ha estat a la mercè de condicions adverses (climàtiques, econòmiques, de productivitat del sòl o plagues) i aquest període no n'és l'excepció. A les darreries del s. XIX, la crisi de la fil·loxera, una plaga que va arrasar el conreu de la vinya, va produir l'inici de la davallada de la viticultura, afegida a la reducció de l'exportació per la finalització del tractat de comerç amb França (1892)<sup>188</sup>, que havia passat de ser "el millor client" a un "avantatjat competidor" per una ràpida recuperació dels efectes de la crisi<sup>189</sup>; o la pèrdua dels mercats colonials.

Per tal de recuperar la vinya perduda, es va replantar amb l'empelt en ceps americans, resistents a la plaga, que va equivaler a uns costos elevats en els quals van col·laborar els propietaris<sup>190</sup>. També s'optà per la substitució per cultius alternatius, que comportà l'augment de la presència del garrofer, l'avellaner i l'ametller (en menor mesura), a més de l'olivera, que s'implementaren en funció de l'afectació de la crisi vinícola i de la riquesa del terreny<sup>191</sup>. Aquesta crisi es va estendre durant tot el període estudiat, en què l'avellaner aniria adquirint importància,

---

<sup>184</sup> Entrevista de Maria Teresa Gibert a Maria Palomera. (1933, 7 de gener). *La Campana de Gràcia*, (3311): 10. En: Dalmau i Torvà, M.; Masip, M. (2022). *El moviment feminista cooperatiu...*, p. 100.

<sup>185</sup> (1935, 11 d'octubre). *Acción Cooperatista*, (649): 2. En: *Ibid.*, p. 102.

<sup>186</sup> (1932, 8 d'abril). *Acción Cooperatista* (466): 2. En: *Ibid.*, p. 65.

<sup>187</sup> *Ibid.*, p. 61-73.

<sup>188</sup> Balcells, A. (1968). *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936...*, p. 37.

<sup>189</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, p. 420-421.

<sup>190</sup> Balcells, A. (1968). *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936...*, p. 44.

<sup>191</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 11.

especialment a la dècada 1920-1930 per l'augment dels preus al mercat, quan va esdevenir el primer conreu de regadiu<sup>192</sup>.

En general, es va produir un augment de la rendibilitat fruit de l'esforç d'aplicació de tècniques i mesures (augment de l'extensió de la superfície regada, augment del consum de fertilitzants artificials, millores en l'instrumental agrícola, selecció de llavors<sup>193</sup>...). No obstant, les constants crisis de "malvenda" del vi van comportar la reducció substancial de la remuneració del treball per als pagesos i de la renda per als propietaris i, en conseqüència, les comarques amb especialització vitivinícola van ser més propícies al conflicte social<sup>194</sup>. La Llei de Sindicats pretenia proporcionar una ajuda als pagesos afectats per la fil·loxera a través de la vinculació amb el Banc d'Espanya, que els proporcionaria els diners per a replantar les vinyes, però no fou reeixit pels elevats interessos<sup>195</sup>.

El pagès rabassaire va ser el més afectat perquè havia perdut el seu mitjà de subsistència sense haver amortitzat el cost de la posada en explotació<sup>196</sup>. En aquest sentit, la davallada del preu del vi o l'especialització vitivinícola de baix cost, afegits a l'augment dels costos de producció i els conflictes pels contractes de conreu, van fomentar l'organització dels pagesos no propietaris, amb la creació de societats i sindicats, destacant-se la Unió de Rabassaires i Altres Cultivadors del Camp de Catalunya (1922), com a organització sindical destinada a coordinar les societats locals i comarcals<sup>197</sup>.

A banda, hi hagué altres plagues, com l'epidèmia del míldiu, que també tingué una elevada repercussió amb una pèrdua del 78% de la collita del vi el 1915<sup>198</sup>, o les de la mosca de l'olivera i del diabló dels avellaners, que des del 1906 s'aniria repetint. A més, s'hi han d'afegir les adversitats climatològiques, com les sequeres o les pedregades, que es resolien amb processons i rogatives, en què les entitats agrícoles podien participar. Aquestes dificultats al camp també van provocar la "primera emigració econòmica contemporània"<sup>199</sup>.

El 1915, per la plaga del míldiu i una pedregada, diversos municipis es dirigiren a la Diputació Provincial de Tarragona en la demanda d'una solució a la pèrdua de la collita, amb el recolzament de les entitats agrícoles. Una primera solució va ser la creació d'una Junta de Resistència per a la

---

<sup>192</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus...*, p. 462-463.

<sup>193</sup> Maluquer de Motes i Bernet, J. (1998). *Història econòmica de Catalunya...*, p. 111-112.

<sup>194</sup> López Esteve, M. (2013). *Contra el cacic, l'usurer i el propietari...*, p. 278.

<sup>195</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 51.

<sup>196</sup> Balcells, A. (1968). *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936...*, p. 38.

<sup>197</sup> Balcells, A. (1968). *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936...*, p. 67.

<sup>198</sup> Es fa referència a la "invasió de mildew" a: Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 2 de febrer de 1916*.

<sup>199</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 10.

concessió de préstecs per part de la classe benestant als pagesos, però no va reeixir, segons les crítiques, per “la passivitat i l’egoisme dels acabats”<sup>200</sup>.

La Primera Guerra Mundial també va afectar econòmicament les entitats, que veieren com perdien la possibilitat del crèdit mentre l’Estat els imposava més gravàmens pels productes, que no eren compensats pels preus baixos del mercat. En conseqüència, la Federació Agrícola Catalano-Balear va traslladar al Govern, en representació de les entitats, la demanda de crèdits al Banc d’Espanya a canvi d’hipotecar les propietats i fruits fins a aconseguir preus remuneradors, però no va ser acceptada i només el Banc de Valls va acudir en l’auxili de les entitats agrícoles, tot i no tenir protecció de l’Estat. La impossibilitat d’accedir a crèdits comportà dificultats i, fins i tot, el cessament de les concessions de préstecs als socis<sup>201</sup>.

A més, es van produir altres agreujants: la limitació de l’exportació d’adobs i de fungicides (per la seva utilització com a arma de guerra<sup>202</sup>), la carestia o falsificació de matèries, l’augment dels preus (per la preferència de les nacions aliades<sup>203</sup>) i l’especulació comercial. La Societat Anònima Cros, fundada el 1904 a Barcelona, amb fàbriques i magatzems a tot l’Estat<sup>204</sup>, que era una de les productores principals de matèries primeres, va exigir la venda al comptat a partir de llistes dels productes que es necessitaven<sup>205</sup>.

A la postguerra i especialment a partir del crac del 29, l’exportació de productes agrícoles va patir una davallada. La producció vitivinícola va ser la més afectada pels tractats comercials, com en el cas del Tractat amb França de 1931, que acordava un augment dels impostos duaners, al qual el Sindicat d’Exportadors de Vins de la Província es va oposar, sense èxit. En aquest sentit, la *Cámara Agrícola Provincial de Tarragona* va convidar els sindicats a formar part d’una assemblea per a defensar els seus interessos com a vinicultors en la negociació del tractat. La Comissió vitivinícola es va encarregar de l’aplicació del nou decret de declaració de collita i guies de circulació, per a la qual calia la col·laboració dels sindicats amb vocals<sup>206</sup>.

La limitada exportació i el seu elevat cost van constituir un problema per a la viticultura, que feren necessària una regulació legal que no es produí fins a la Llei d’alcohols de 1935. A més, durant la II República es va produir una depreciació de l’avellana que va portar a la demanda de préstecs

---

<sup>200</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 305-306.

<sup>201</sup> Arxiu Comarcal de l’Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assemblea general reglamentària celebrada el dia 2 de Febrer de 1915*. 16286.

<sup>202</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 318.

<sup>203</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1919). 1/sac/1919. Cas del sofre italià.

<sup>204</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 31.

<sup>205</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 320.

<sup>206</sup> Arxiu Comarcal de l’Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008.

i proteccions a l'exportació per part dels colliters organitzats<sup>207</sup>. En conseqüència, a partir de la depressió econòmica dels anys 30, s'observa un retrocés de la superfície conreada, així com una lentitud en la incorporació dels canvis tecnològics<sup>208</sup>.

Aquesta situació de crisi va impulsar les iniciatives d'unió de forces en federacions comarcals, en què s'establien compres i vendes en comú i prestacions d'organismes supramunicipals per tal de retenir les collites fins que els preus fossin favorables (per exemple, la unió comarcal de Reus de 1914<sup>209</sup> o la Unió de Colliters d'Avellanes del Camp de Tarragona de 1932<sup>210</sup>), a més de demandes de reducció o d'eliminació dels aranzels a determinats productes. El Servei Agronòmic de Tarragona va oferir gratuïtament arseniat de calci per a combatre el diabló dels avellaners<sup>211</sup>. Les formes d'associacionisme popular també van estendre's durant la postguerra per la limitació de l'accés a productes anticriptogàmics, entre altres. Com ja s'ha esmentat, aquest context de crisi va ser paral·lel al període d'esplendor de la construcció de cellers (1913-1933), que esdevindrien referents arquitectònics emmarcats en el Noucentisme<sup>212</sup>.

---

<sup>207</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 16-23.

<sup>208</sup> Maluquer de Motes i Bernet, J. (1998). *Història econòmica de Catalunya...*, p. 145-151.

<sup>209</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 314.

<sup>210</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1917). 1/sac/1917; Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 147.

<sup>211</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008.

<sup>212</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 14, 18-19.



## 5. Panoràmica del Camp de Tarragona

### 5.1 Context demogràfic i econòmic

El Camp de Tarragona passà de representar el 7% (1900) al 5,2% (1930) del total de la població de Catalunya. Tot i que, durant la II República, es va produir un creixement demogràfic limitat i concentrat a les capitals (excepte en el cas de l'Alt Camp, on es produí un descens de la població), aquest va ser molt inferior a la mitjana catalana, pel creixement de l'àrea de Barcelona<sup>213</sup>.

Comarca	1887	1900	1930
<b>Alt Camp</b>	38.605	34.441	31.002
<b>Valls</b>	13.274	12.625	10.698
<b>Baix Camp</b>	61.040	57.546	60.032
<b>Reus</b>	28.780	26.681	30.266
<b>Tarragonès</b>	51.184	45.575	52.029
<b>Tarragona</b>	27.225	23.423	30.747

Taula 1: Població del Camp de Tarragona. Font: Gran Geografia Comarcal de Catalunya. En: Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 15; INE. (1887). *Censos de población. Censo de 1887. Tarragona*.

A Catalunya, la població activa agrària va passar de representar el 51% el 1910 a un 26,6% el 1930<sup>214</sup>. Tot i aquesta davallada a nivell general, el Camp de Tarragona estava definit per una societat agrària constituïda per propietaris i pagesos a règim de contracte. A partir de la contribució territorial, es pot comprovar que hi havia un domini de la petita i mitjana propietat. Així, el 1933, d'un total de 20.213 propietaris rústics, el 64,8% feia una contribució mínima (de fins a 30 pessetes), mentre que un 1,3% aportava entre 500 i 5.000 pessetes, és a dir, es corresponia als grans propietaris<sup>215</sup>.

El Camp de Tarragona, com a unitat geogràfica a l'extrem sud de la depressió prelitoral, ha estat un espai tradicionalment agrícola, amb conreus com la vinya, el cereal i l'olivera, que van patir transformacions en funció de les plagues i d'altres crisis. El 1900, el 58,91% de les terres estava destinat al conreu de la vinya, en una relació de predomini d'aquest conreu que es pot aplicar a les tres comarques<sup>216</sup>. No obstant, la crisi de la fil·loxera, que s'inicià el 1890, va tenir una gran

<sup>213</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 15.

<sup>214</sup> Arnabat, R.; Puig, G. (2023, 28 de febrer). Col·lectivitats agràries a Catalunya (1936-1939). *1r Cicle d'Història Contemporània i Món Actual "Pensar històricament l'actualitat"*. Tarragona: ISOCAC-URV.

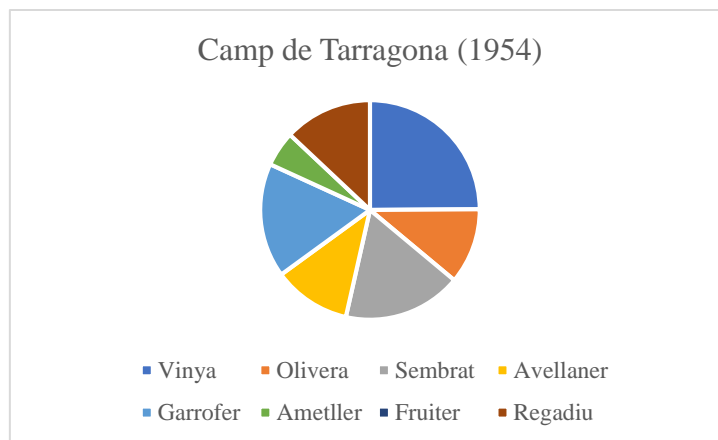
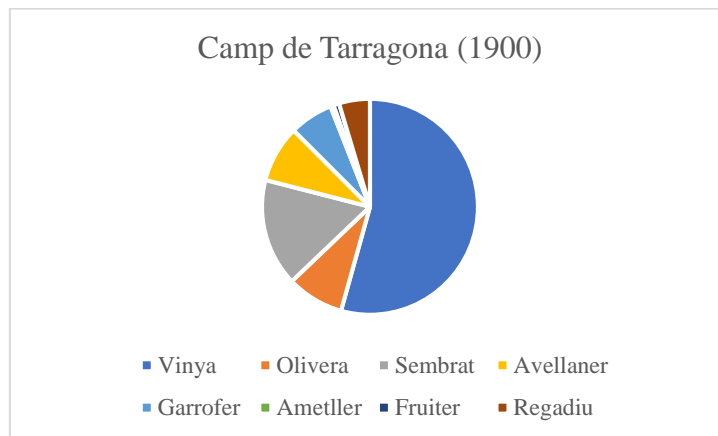
<sup>215</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 22-23.

<sup>216</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs. En: Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 95.



influència sobre la distribució dels conreus, en un augment del conreu de regadiu i del cultiu del garrofer, l'ametller i l'avellaner, que van permetre resistir a la crisi vitivinícola<sup>217</sup>. Tot i que el retrocés del cultiu de la vinya va ser general, es detecta una major estabilitat a les comarques de l'Alt Camp i a l'interior del Tarragonès per la major qualitat de les terres<sup>218</sup>.

D'aquesta manera, durant la primera meitat del s. XX, es va produir una intensificació dels conreus i un augment de la superfície rústica<sup>219</sup>. A continuació, es presenten una sèrie de gràfics de la distribució dels conreus respecte de la superfície cultivada, elaborats a partir de l'estudi de Cardó, que va consultar els amillaraments de 1900 i el cadastre de 1954.



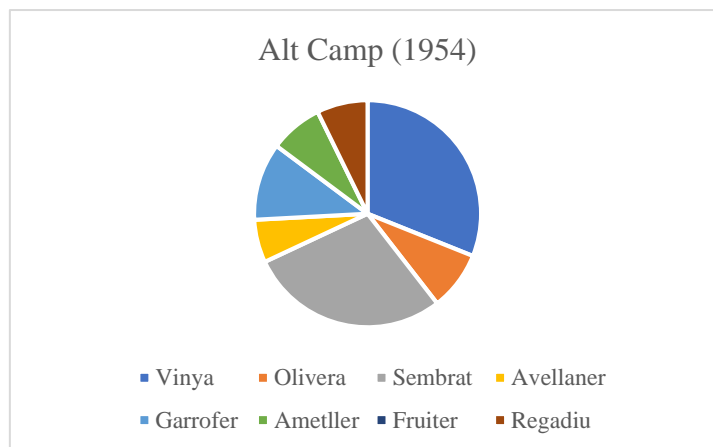
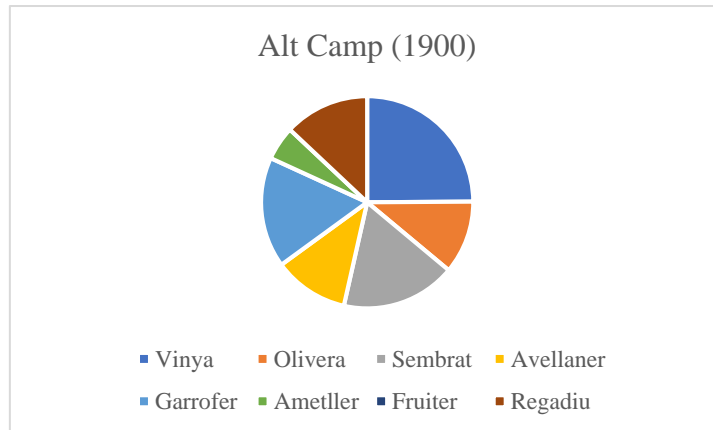
L'Alt Camp era la comarca amb un major predomini del sector primari, amb la centralitat de l'activitat econòmica a Valls. Aquesta estructura econòmica permet explicar que, entre 1870 i 1960, les societats agrícoles es trobessin en el tercer lloc en nombre d'efectius, per sota de les entitats catòliques i les mutualitats<sup>220</sup>.

<sup>217</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 221, 257; Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 410, 421.

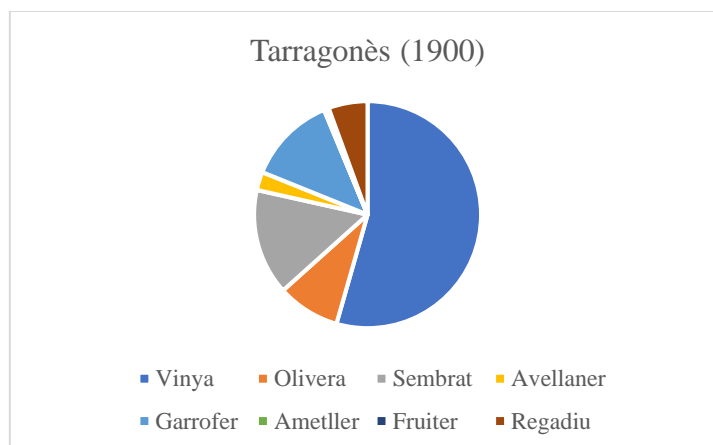
<sup>218</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 418-419.

<sup>219</sup> *Ibid.*, p. 559.

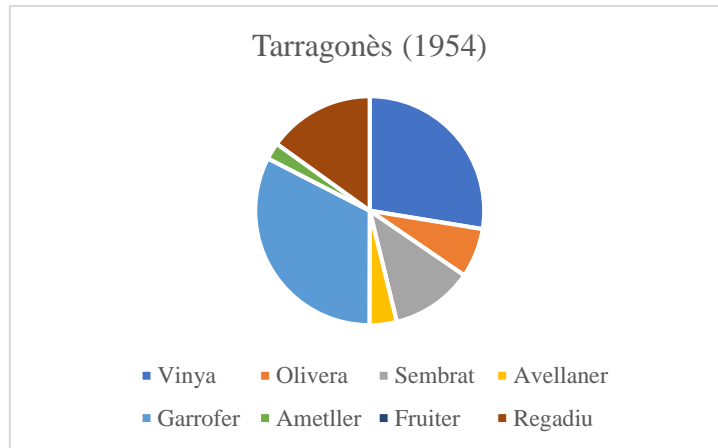
<sup>220</sup> Solà, P. (1998). *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana...*, p. 219.



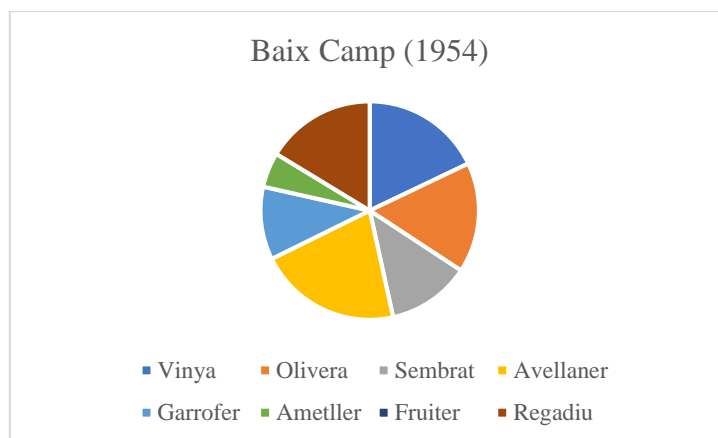
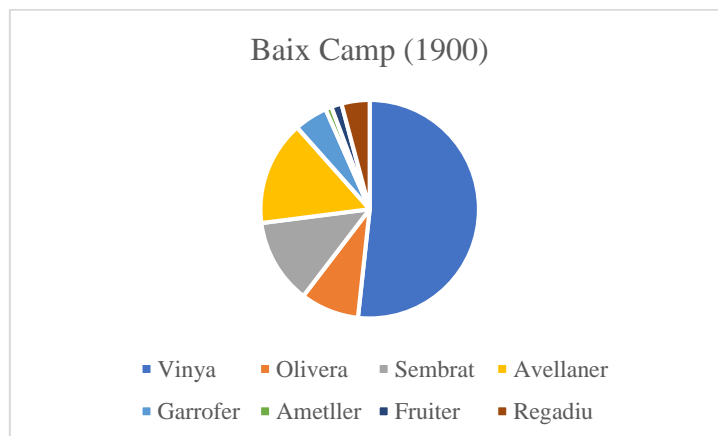
El Tarragonès era la comarca considerada com l'àrea d'influència de Tarragona, que disposava d'un port des d'on s'exportava la producció agrícola, especialment de fruits secs<sup>221</sup>.



<sup>221</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 18.



El Baix Camp era la comarca industrial i comercial, amb les activitats concentrades a Reus fins a la depressió dels anys 30. Més enllà de la capital, l'agricultura tenia importància, en especial, la viticultura i l'oleïcultura, i es destacà per ser la comarca amb un major augment de la superfície destinada a l'olivera al llarg de la primera meitat del s. XX (del 8,5 al 16,5%)<sup>222</sup>. S'hi detecta una gran importància del cooperativisme agrícola a partir de la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906.



<sup>222</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 432, 435.

## 5.2 Context polític

Durant el període de la Restauració, els partits que dominaren la política foren dos: els conservadors i els liberals, que s'anaren alternant en el sistema de torn. Si bé existien altres grups polítics: carlistes, republicans (centralistes, progressistes i federals), la Lliga Regionalista, radicals, a més dels sindicats de classe (UGT i CNT); hi havia un sistema de control del vot, que en els municipis es donava a través de la figura dels cacics, que no es corresponia als mecanismes democràtics que permetrien manifestar la voluntat popular<sup>223</sup>.

D'aquesta manera, s'havia configurat un context de control social a través de mecanismes il·lícits (compra de vots, coaccions, intervenció il·legal d'autoritats...<sup>224</sup>) per a garantir el domini polític del partit corresponent. Aquesta dinàmica corrupta del poder condicionà la mobilització real de la població, que va activar-se per l'antagonisme polític, especialment amb la incorporació dels republicans<sup>225</sup>.

En aquest context, a la circumscripció, els liberals foren la força parlamentària, tot i les variacions en els resultats electorals, com el trencament de l'alternança de partits amb el triomf dels candidats solidaris en el marc del moviment de Solidaritat Catalana el 1907. Entre els republicans, foren constants les divisions, tot i que mantingueren una posició consolidada gràcies a la campanya de propaganda amb la promoció de l'associacionisme a les comarques vitivinícoles<sup>226</sup>. El 1910 es produí una victòria liberal a la majoria dels municipis amb l'expansió del regionalisme com a tercera força. La Lliga obtingué la presidència el 1919 i es consolidà en igualtat de nombre de diputats republicans amb un augment de l'elecció dels liberals el 1923. Fos com fos, Tarragona era la província amb major representació dinàstica<sup>227</sup>.

Durant la II República, règim que va establir el sistema democràtic amb el reconeixement del sufragi universal, hi havia un pluralisme polític elevat, que, a Catalunya (i especialment a la província de Tarragona pel que fa als grups republicans<sup>228</sup>), es reflectí de la manera següent: la dreta monàrquica, en el carlisme i la Lliga Regionalista (a partir de 1933, Lliga Catalana); els republicans i socialistes, en ERC, Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, Partit Republicà Radical Socialista Català<sup>229</sup> (PRRSC), Acció Catalana Republicana (ACR), Unió Socialista de

---

<sup>223</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 43-56.

<sup>224</sup> *Ibid.*, p. 25.

<sup>225</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 46-47.

<sup>226</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 47.

<sup>227</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 46-48.

<sup>228</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 51.

<sup>229</sup> *Ibid.*, p. 55.

Catalunya (USC)...; el comunisme, en el Partit Comunista de Catalunya (PCC) i el Bloc Obrer i Camperol (BOC)...

A les eleccions, es presentaven en coalicions, la composició de les quals podia variar, però tendia a formar-se una coalició de dretes (com la Unió Ciutadana) i diverses coalicions d'esquerres (Coalició Republicana, Coalició Republicano-Socialista, Front Únic d'Esquerres...). Els dos partits que es disputaven el control del govern eren la Lliga Catalana i ERC, que era el partit hegemònic en els sectors republicans i democràtics. A més, el segon integrà en les seves candidatures la Unió de Rabassaires<sup>230</sup>.

En primer lloc, ERC va desenvolupar un poder d'atracció a l'àmbit rural, a prop dels nuclis republicans, catalanistes o federals. Amb la seva implicació en el conflicte rabassaire, hi va obtenir una base electoral que va contribuir a la seva consolidació, amb el major nombre d'afiliats a nivell provincial<sup>231</sup>. El 1933, l'afiliació al partit al Camp de Tarragona representava el 40,9% del total de la província de Tarragona (destacant-se el Baix Camp amb 1.637 socis) i el 39,4% de les organitzacions locals. En un inici, també hi va influir la vinculació d'algunes organitzacions republicanes al dirigent del partit radical-socialista Marcel·lí Domingo<sup>232</sup>. Per la seva banda, la Unió Socialista de Catalunya (USC) tenia agrupacions sòlides a Reus, Tarragona i Valls i el catalanisme republicà centrista hi va comptar amb una permanència electoral i organitzativa<sup>233</sup>.

Tal com ja s'ha esmentat, l'anarcosindicalisme va fomentar el cooperativisme al Camp de Tarragona, a diferència d'altres territoris, i va consolidar la seva hegemonia a partir de 1916, quan es va acordar la integració de les federacions socialistes d'Obrers del Camp a la *Federación Nacional de Obreros Agricultores de España*. La CNT tingué una destacada influència en els Sindicats de Treballadors del Camp de l'Alt Camp, com a Valls, Pla de Cabra, Vallmoll i Figuerola<sup>234</sup>.

Tot i això, a les comarques de Tarragona, hi havia una pugna per l'hegemonia sindical entre cenetistes i rabassaires. La Unió de Rabassaires va estendre la seva influència al Camp de Tarragona a partir del 1931, es va consolidar a les zones vitivinícoles i va constituir-ne el principal sindicat, cosa que comportà el rebuig per part de l'anarcosindicalisme<sup>235</sup>. Nogensmenys, Manel López atribueix el domini de l'associacionisme pagès en aquest territori a l'anarcosindicalisme,

---

<sup>230</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 33.

<sup>231</sup> *Ibid.*, p. 105-106.

<sup>232</sup> *Ibid.*, p. 104-106.

<sup>233</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 58.

<sup>234</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 124.

<sup>235</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 132.

inqüestionable a l'Alt Camp, a partir del 1933, sense menysprear la importància dels sindicats de l'UR<sup>236</sup>.

A part d'aquesta contextualització política, convé tenir en compte que, a nivell municipal, hi havia una diversitat en els resultats electorals en funció de la realitat política local<sup>237</sup>. En aquest sentit, l'Alt Camp era el principal enclavament carlí: a les eleccions municipals de 1931 i 1934 de Valls, els carlins formaren part de la coalició de dretes<sup>238</sup>; mentre que al Baix Camp i al Tarragonès tenien una presència establerta els republicans federals, els radicals-socialistes i Acció Catalana Republicana (ACR), que formarien la Coalició d'Esquerres Tarragonines amb què aspiraven a disputar l'hegemonia a ERC<sup>239</sup>.

### 5.2.1 Dinàmica electoral de la República

A les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, al Camp de Tarragona, els resultats electorals foren favorables a les candidatures republicanes, tot i que en 35 municipis s'aplicà l'article 29 de la llei electoral, que establia la proclamació sense eleccions quan només es presentava una única candidatura<sup>240</sup>. A les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, es repetí la victòria republicana, mentre que es produí una crisi dels partits dinàstics, pel que es confirmà el caràcter plebiscitari de les eleccions municipals, que havien conduït a la proclamació de la República. La participació fou del 80,9% a l'Alt Camp, 71,6% al Baix Camp i 74,2% al Tarragonès, superior a la de les últimes eleccions legislatives de 1923 (62,8%) i, en el cas de l'Alt Camp, a la mitjana de la província de Tarragona (76,8%)<sup>241</sup>. La Candidatura Republicana obtingué la majoria en les tres comarques, amb una major representació a l'Alt Camp (80,17%), mentre que la Coalició Republicano-Socialista (18,59%) i la Candidatura Autonomista Republicana (19,58%) obtingueren un major suport al Baix Camp<sup>242</sup>.

A les eleccions legislatives del 19 de novembre de 1933, on la participació fou del 71,5% a l'Alt Camp, 68,1% al Baix Camp i 74,2% al Tarragonès, es van donar uns resultats més polaritzats. A l'Alt Camp, la Unió Ciutadana obtingué el 38,96% dels vots; la Coalició d'Esquerres, 8,91%; i ERC, 50,8%. Al Baix Camp, la Unió Ciutadana obtingué el 40,29%; la Coalició d'Esquerres, 26,34%; i ERC, 32%. Al Tarragonès, la Unió Ciutadana obtingué el 38,44%; la Coalició d'Esquerres, 25,48%; i ERC, 33,81%<sup>243</sup>. En síntesi, ERC obtingué els millors resultats a l'Alt

---

<sup>236</sup> López Esteve, M. (2013). *Contra el cacic, l'usurer i el propietari...*, p. 278.

<sup>237</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 61-64.

<sup>238</sup> *Ibid.*, p. 55.

<sup>239</sup> *Ibid.*, p. 149.

<sup>240</sup> *Ibid.*, p. 75-79.

<sup>241</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 43; 47.

<sup>242</sup> Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 233.

<sup>243</sup> *Ibid.*, p. 235.

Camp, tot i la consolidació de la Unió Ciutadana, mentre que el tercer lloc l'obtingué la Coalició d'Esquerres. El BOC va tenir implantació a Cabra del Camp i al Vendrell (amb més del 20% de vots)<sup>244</sup>. En definitiva, fou una demostració de l'estat d'opinió, en què l'eufòria republicana es reduí i la centre-dreta es reorganitzà, tot i que les dues candidatures republicanes agruparen la major part dels escons<sup>245</sup>.

Les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 tenien una clara transcendència política perquè comportarien la confirmació o no de la tendència de les eleccions generals de 1933. Els resultats van manifestar una polarització política entre dretes i esquerres, que també es reflectí en l'associacionisme agrari. A la majoria dels municipis, es produí la victòria de la candidatura republicana<sup>246</sup>, enfront de la candidatura de la Lliga (o Unió Catalana o Unió Administrativa), tot i que les denominacions van variar. En alguns, però, també se'n presentaren d'altres, com el BOC<sup>247</sup> o candidatures vinculades a societats agrícoles (com va succeir a: Aiguamúrcia, Cabra del Camp, Castellvell, Duesaigües, Creixell, els Pallaresos...). En la repressió dels fets d'octubre es destituïren els càrrecs electes als ajuntaments el gener de 1934<sup>248</sup>.

Finalment, a les eleccions legislatives del 16 de febrer de 1936, la candidatura guanyadora va ser el Front d'Esquerres (la coalició d'esquerres de caire general: ERC, ACR, Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, Partit Republicà d'Esquerra, Unió de Rabassaires de Catalunya, Partit Obrer d'Unificació Marxista, Partit Català Proletari i Partit Comunista de Catalunya<sup>249</sup>) amb més del 58% dels vots al Camp de Tarragona, en detriment del Front Català d'Ordre (la coalició de dretes amb: partit radical, tradicionalistes, Lliga Autonomista Republicana i Acció Popular Catalana)<sup>250</sup>.

La participació fou del 76,2% a l'Alt Camp, 74,3% al Baix Camp i 76,1% al Tarragonès, superior tant a la mitjana de la província (72,8%) com a la de Catalunya (69,8%). Els resultats al Camp de Tarragona van ser: a l'Alt Camp, 59,61% al Front d'Esquerres i 40,31% al Front d'Ordre; al Baix Camp, 58,97% al Front d'Esquerres i 40,99% al Front d'Ordre; i al Tarragonès, 58,87% al Front d'Esquerres i 40,95% al Front d'Ordre<sup>251</sup>. En conclusió, l'evolució del vot de dreta i d'esquerra en les eleccions del període al Camp de Tarragona és molt propera als resultats de la circumscripció provincial i reflecteix una creixent polarització política vinculada a la conflictivitat social expressada.

---

<sup>244</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 69-71.

<sup>245</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 67.

<sup>246</sup> *Ibid.*, p. 69.

<sup>247</sup> *Ibid.*, p. 70.

<sup>248</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 80-86.

<sup>249</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 109.

<sup>250</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 72; Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 73-74.

<sup>251</sup> Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 236.



## 6. Estudis de cas

### 6.1 Reglamentació

Els primers nuclis de societats agrícoles del Camp de Tarragona amb estatuts aprovats van ser: Valls (1888), Vila-rodona (1892), Vallmoll (1896), el Catllar (1897), Vila-seca (1898) i la Selva del Camp (1900)<sup>252</sup>. Segons Celada<sup>253</sup>, fins el 1936, hi havia entre 37 i 38 cooperatives agrícoles a l'Alt Camp, 26 al Tarragonès i 42 al Baix Camp.

Inicialment, les cooperatives agràries sorgiren d'uns objectius amb una base econòmica, com comprar a l'engròs per a abaratir els preus dels productes o vendre la collita de manera col·lectiva, però s'hi podien afegir altres de caràcter social i cultural, influïts pel component polític inherent, que, normalment, eren secundaris en la motivació de la fundació.

Tal com ja s'ha referit, el cooperativisme agrari constituí un pilar fonamental en la vertebració del teixit social i cultural del territori rural, més enllà dels avantatges econòmics<sup>254</sup>. Josep M. Rendé ho expressava així: “[...] el Sindicat [agrari] té, a més, un caire social importantíssim; emprèn afers diferents dels que dimanen solament del maneig de diners; té una espècie d'actuació comercial depenent directament i exclusivament del soci; té, a més, una funció educativa que s'intensifica amb el contacte i la relació. Com més els socis es veuen i es parlen, més s'identifiquen i s'uneixen; com més relació, més compenetració i, per tant, més unió, i, com a conseqüència, més força [...]”<sup>255</sup>.

El reglament dels sindicats estava regulat per la Llei de 28 de gener de 1906 i el Reglament per a la seva execució de 16 de gener de 1908. En el Reglament del Sindicat Agrícola de Bràfim (Alt Camp), es pot identificar un objectiu gèneric dels sindicats: “el mejoramiento de la Agricultura en general y de la condición moral y material de sus asociados”<sup>256</sup>, que era recurrent.

Als estatuts d'aquestes entitats hi figurava en major o menor mesura el reconeixement dels principis cooperativistes (el principi democràtic: “un home, un vot”, de neutralitat política i religiosa...). També s'hi establia la creació de diferents seccions que es podien classificar segons la funció: producció agrícola, transformació i comercialització de collites; consum de productes alimentaris; oci i lleure<sup>257</sup> ... Especialment en el cas de l'associacionisme popular, s'hi identifica una convergència de múltiples funcions compartides amb altres entitats, com de mutualitat,

---

<sup>252</sup> Solà, P. (1998). *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana...*, p. 215-217; Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 108.

<sup>253</sup> Celada, R. (1989). *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936*. Barcelona: Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, p. 87, 101, 105.

<sup>254</sup> Francés, G.; Perxacs, H. (2003). *Gènere, agricultura i representació de les dones en les cooperatives agràries a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, p. 19.

<sup>255</sup> Rendé i Ventosa, J. M. (1924, 7 de desembre). *La Publicitat*: 9.

<sup>256</sup> Arxiu Històric de Tarragona. Fons *Unión de Cooperativas*. Bràfim. Capsa 1.

<sup>257</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 153.

consum, producció<sup>258</sup>... De fet, l'associacionisme rural va prendre diverses vies: assistencial, econòmica, recreativa i sindical<sup>259</sup>. Fos com fos, la voluntat teòrica era acabar “amb la usura, el frau, l'engany, els deutes i el fiar a compte”<sup>260</sup>.

Les societats i els sindicats agrícoles disposaven d'un local, adquirit a partir de la compra o del lloguer, on es trobaven els diversos serveis o les accions col·lectives, que serien, generalment, d'ús exclusiu dels socis (i deixaven de tenir sentit si aquests recorrien a serveis particulars)<sup>261</sup>.

Entre els serveis, hi havia:

- Secció vinícola, “bodega” o celler: la funció era l'elaboració de vi en comú. Els socis tenien l'obligació d'aportar la verema al celler, que liquidaven a mesura que es venia. El celler va ser la culminació de la cooperació agrícola en terres vinícoles<sup>262</sup>.
- Secció d'oleicultura, almàssera o trull: permetia portar la collita d'olives i elaborar-ne oli, amb la disponibilitat d'un molí.
- Molí o màquina de batre: per a la molta del cereal (blat, civada, ordi...), que proporcionava un servei més ràpid que la realització a l'era.
- Secció d'Adobs i Gèneres o de Matèries Primeres: per a la compra col·lectiva de fertilitzants (sulfat amònic, clorur de potassa, superfosfat; la mescla dels quals era coneguda com a “guano”), plaguicides (sofre, sulfat de coure...) i altres productes agrícoles, que es destinaven a la venda als socis.
- Secció de Maquinària: on s'hi podien incloure les màquines de les seccions productives (molí, premsa...).
- Botiga (o secció de comestibles): per a la venda de la collita de les finques dels socis.
- Secció de crèdit o caixa rural: per a la concessió de crèdits. Permetien fer front als preus baixos amb la retenció de la collita, gestionar la compra de finques i finançar les seccions.
- Caixa d'invalidesa i de vellesa: proporcionava subsidis per malaltia o vellesa.
- Arbitratge: per a la resolució de conflictes entre els socis.
- Secció de Socors Mutus: proporcionava una assegurança contra diverses adversitats (accident, mort i inutilització del ramat, incendi, accidents atmosfèrics...). En són un exemple les Caixes de Socors Mutus contra les pedregades i els accidents agraris de l'IACSI<sup>263</sup>.

---

<sup>258</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 60.

<sup>259</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 13.

<sup>260</sup> *Ibid.*, p. 26.

<sup>261</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui. Cambrils, 1902-1998*. Tarragona: Edicions El Mèdol / Cooperativa Agrícola i Caixa Agrària de Cambrils SCCL, p. 137.

<sup>262</sup> Dalmau, M.; Gavalrà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 39.

<sup>263</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1919). 1/sac/1919.

- Local de cafè: era l'espai de trobada, d'intercanvi d'idees, de discussió sobre política local, de lectura del diari o simplement destinat al temps d'oci i de jocs.
- Centre recreatiu o cultural: podia correspondre's a una sala per a la realització de balls, obres de teatre i altres esdeveniments culturals, com conferències, a través de les quals es podia difondre el coneixement de l'Agricultura i la Ramaderia i lliçons per als pagesos. També podien tenir una biblioteca.

A més, el cooperativisme agrari podia organitzar les festes municipals, que es van convertir en un eix vertebrador de la sociabilitat. D'aquesta manera, "les societats com a eixos aglutinadors de la vida municipal en pobles petits van ser qui mantingueren les festes, qui les potenciaren i qui les sufragaren, ja que l'ajuntament i les arques municipals [...] no tenien ni empena ni material humà organitzatiu<sup>264</sup>".

- Escola: normalment era una escola nocturna, per a infants o adults. La majoria defensava els postulats de la pedagogia moderna amb un ensenyament públic, actiu i aconfessional<sup>265</sup>. Així, algunes entitats van participar en la defensa de l'escola pública de la Campanya Pro-Educació Popular de 1918.

Per a la creació d'una secció, els socis havia de proposar-la al Consell d'Administració, que nomenava una Comissió de dos membres que en redactaven el reglament interior. Si el Consell en negava la formació, es podia presentar a l'Assemblea General de l'entitat per a l'aprovació. Cadascuna de les seccions tenia la seva pròpia Junta i estaven constituïdes pels socis, que tenien l'obligació de formar-ne part. Les seccions havien de contribuir a les despeses generals del Sindicat<sup>266</sup>. Aquestes despeses podien remetre al finançament de locals i d'obres, com la construcció dels cellers, que podia provenir de diverses vies: la demanda de crèdit, en què va destacar com a creditor el Banc de Valls, a canvi de posar com a garantia el patrimoni propi; el pagament directe o la contribució amb el treball dels socis en jornals<sup>267</sup>.

La integració del model de gestió domèstica i familiar en la definició de l'associacionisme es veu en els estatuts en matèria dels socis: havien de ser residents a la Selva o propietaris d'alguna finca del municipi i el títol de soci era transmès a l'hereu o als hereus en cas de defunció així com a les vídues. A més, es pressuposava que ho havien de ser els caps de família i els espais d'esbarjo eren els propis del públic masculí (sala de cafè i de joc).

---

<sup>264</sup> Gavaldà, A. En: Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 37.

<sup>265</sup> Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa...*, p. 49.

<sup>266</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Reglamento del Sindicato Agrícola de Aiguamúrcia (1919). 16253.

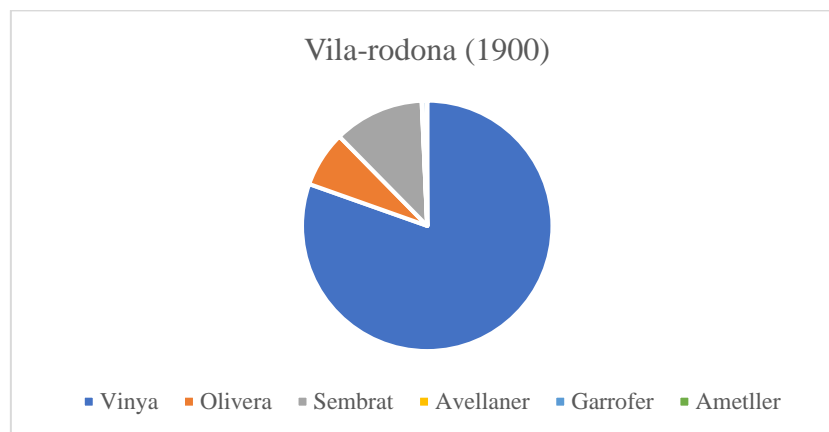
<sup>267</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 21.

La diversitat associativa de les comarques meridionals pel que fa a l'associacionisme popular és expressada per Manel López com “la mixtura entre els importants sindicats de pagesos cenetistes, les societats rabassaires, els sindicats agrícoles de filiació socialista i les diverses societats agrícoles republicanes<sup>268</sup>”. A continuació, s’analitzen els casos de diversos municipis on s’ha detectat una polaritat societària o una expressió d’aquesta realitat associativa particular. En aquest sentit, per tal de comprendre la idiosincràsia, prèviament a l’anàlisi del funcionament de l’entitat, d’acord amb els objectius del treball, també es presenta una contextualització social, econòmica i política.

## 6.2 Vila-rodona (Alt Camp)

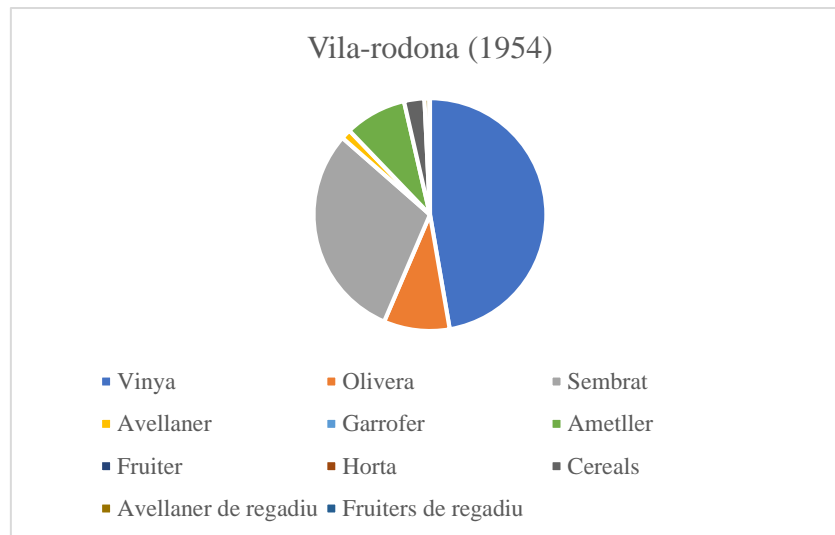
### 6.2.1 Context

L’economia, bàsicament agrària, estava destinada principalment a la producció vitivinícola. Així, el 1900, es destinava al conreu de la vinya el 76,84% de les terres, però la crisi va obligar a una reorganització de la superfície cultivada, amb l’expansió dels cereals i l’increment de l’olivera i l’ametller. En conseqüència, el 1954, la vinya havia retrocedit al 47,26% de les terres, mentre que el sembrat havia passat de l’11,14 al 30%, l’olivera, del 6,89 al 9,16% i l’ametller, del 0,08 al 8,58%<sup>269</sup>. L’evolució dels conreus s’expressa en els gràfics següents:



<sup>268</sup> López Esteve, M. (2013). *Contra el cacic, l’usurer i el propietari...*, p. 295.

<sup>269</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L’evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 591.



No obstant, la manca d'indústria, l'escàs rendiment de la terra i l'afectació per les crisis agràries van comportar un flux emigratori que es mantindria al llarg del s. XX. Així, la població va passar de 1.944 habitants el 1900<sup>270</sup> a 1.782 el 1930<sup>271</sup>.

Per altra banda, es va produir una creixent polarització política de la societat entre dinàstics, carlins i republicans, en la qual la religió també fou un tema de conflicte. L'alcaldia va ser ocupada per una candidatura republicana des del 1909 fins a la dictadura de Primo de Rivera<sup>272</sup>. Aquest context polititzat explica que durant el període de 1918-1936 coexistissin dos sindicats agrícoles i una societat de pagesos, per diferències ideològiques o polítiques, i que al context de la repressió dels fets d'octubre es produís el major nombre de desnonaments al Camp de Tarragona, un total de 43, segons la comptabilització de la secció local de l'UR<sup>273</sup>.

S'hi destacà la figura de Pau Robert i Rabadà<sup>274</sup>, un propietari d'ideologia republicana que va presidir la Societat de Treballadors Agrícoles, des de la qual va defensar l'escola laica i agrícola, així com va encapçal·lar la construcció del celler del Sindicat Agrícola. A més, va obtenir la victòria a les eleccions municipals de 1909, que van comportar un canvi en la tendència monàrquica, com ja s'ha esmentat.

<sup>270</sup> INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*.

<sup>271</sup> INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*.

<sup>272</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià, p. 63.

<sup>273</sup> Vinyes, R. (1983). *La Catalunya internacional: el front-populisme en l'exemple català*. Barcelona: Curial, p. 109, 111-112. En: Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 109.

<sup>274</sup> Santesmases i Ollé, J. (2022). *Pau Robert i Rabadà*. Cooperativistes Catalans, 35. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Aquesta polaritat política va mantenir-se i es manifestà en els resultats electorals de la República:

	28 juny 1931		19 nov. 1933		16 feb. 1936
<b>Candidatura Republicana</b>	87,1%	<b>Unió Ciutadana</b>	39,2%	<b>Front d'Esquerres de Catalunya</b>	61%
<b>Lliga (Candidatura Autonomista Republicana)</b>	11,9%	<b>ERC</b>	59,5%		
<b>Coalició Republicano-Socialista</b>	0,7%	<b>Coalició d'Esquerres Tarragonines</b>	2,3%		

Taula 2: Resultats electorals de la República a Vila-rodona. Font: Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 361-376.

### 6.2.2 Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodona (1893-1933)<sup>275</sup>

Era una societat de pagesos, legalitzada el 1893, i l'entitat més representativa del republicanisme federal local. El 1933, va ser absorbida pel Sindicat Agrícola, amb qui compartia gran part dels socis i l'edifici social.

#### **Estatuts i reglaments:**

Els estatuts de 1893, de 7 capítols i 24 articles, establien com a objectius de la Societat: el progrés de l'agricultura i el foment de les bones relacions entre els pagesos. En referència als socis, no s'hi especificava un criteri d'edat ni la condició de pagès per a l'accés (art. 5). La quota mensual era de 10 cèntims. En cas de malaltia, els socis tenien dret a una subscripció voluntària, així com al cultiu de les terres en cas de necessitat, el socors dels quals era una obligació per a la resta de socis. L'expulsió s'establia per l'impagament de tres o quatre quotes o per incompliment de les obligacions. Els càrrecs electes eren renunciabls.

La Junta Directiva estava formada per 11 membres (president, vicepresident, tresorer, secretari d'actes, secretari de comunicacions, cobrador i 5 vocals) i es reunia trimestralment (art. 16). La reunió extraordinària la convocava el president. Es feia una renovació bianual de la meitat dels

<sup>275</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*..., p. 15-34.

càrrecs. La convocatòria d'una Junta General ordinària era al gener i al juny, mentre que l'extraordinària es podia convocar per petició d'un mínim de 12 socis. Per últim, no tindria lloc la dissolució mentre hi haguessin 16 socis disposats a continuar, com a intent de limitar el que atemptava contra els interessos de la pagesia local.

El 1896 s'aprovaren uns acords complementaris, en què constava la prohibició dels jocs no autoritzats o les penalitzacions per incompliment de les obligacions dels socis, com l'assistència a les assemblees o la realització de treballs d'ajut per a socis malalts. En aquest sentit, es fixà el compromís d'aportació al torn obligatori i l'ajut a socis a partir del fons social. També s'establí el recurs d'alçada que permetia a la Junta General decidir en últim terme sobre l'admissió i les sancions dels socis, que equivalia a un major sentit democràtic, així com es garantí la llibertat política. El 1900 es van fixar les condicions i obligacions del conserge per a un control del servei de begudes, neteja, llum<sup>276</sup>...

#### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Per una banda, es reconeixia el principi democràtic “un home, un vot” i l'elecció secreta, així com la lliure adhesió amb un sol tipus de socis (art. 4)<sup>277</sup>. També es practicava la venda al comptat i es fomentava la federació comarcal d'associacions, que es faria realitat el 1895 amb la representació a la Federació Comarcal de l'Alt Camp-Conca de Barberà (art. 2).

Per altra banda, en general, en els primers anys, es limità a una activitat lúdico-societària, pel que no es van impulsar iniciatives pageses en comú. A més, no es complia amb el principi cooperatiu de neutralitat política perquè es realitzaren mítings polítics.

#### **Patrimoni o edifici social:**

Es desconeix la ubicació del primer local de la Societat. El nou local fou inaugurat el 1901 i es trobava al carrer de les Hortes. Tenia una superfície de 425 m<sup>2</sup> i dos pisos. A la planta baixa, hi havia una sala de ball amb escenari; a sota, el magatzem d'adobs; i a la part del davant, les oficines. A la planta superior, l'estatge del conserge, el cafè, dues habitacions per a la reunió de

---

<sup>276</sup> Gavalrà, A. (1989). Els estatuts de la Societat Agrícola de Valls (1891) en comparança amb els de la Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodona (1893) i els de la Societat de Treballadors Agrícoles de Barberà de la Conca (1894). En: Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 156-163.

<sup>277</sup> *Ibid.*, p. 159-162.



la junta, el dipòsit de begudes, sala de billar, recambrió per al sucre, habitació per a la neteja del vidre i la cafetera, serveis i un ampli terrat<sup>278</sup>.

### Serveis:

Hi havia: magatzem, botiga, secció de crèdit, secció juvenil, cafè, escola, sala de teatre i coral (1926).

-El magatzem estava dedicat a la venda de productes (adobs, sofre, sulfat...) als socis, que havien de pagar-los al comptat perquè no podien tenir-hi dipositades les mercaderies.

-La Joventut Republicana de Vila-rodon<sup>279</sup> es corresponia a la secció juvenil i va realitzar un míting el 1903 que podria ser el precedent de la seva constitució. Organitzava els balls dels diumenges i de les festes que tenien lloc tant al local de la Societat, a la sala del cafè, com a l'espai públic, com la Festa Major d'Estiu a la plaça dels Arbres. Tenia un pianista contractat per un sou mensual d'entre 40 i 50 pessetes entre 1917 i 1925, però també es contractaven altres músics. El 1935 s'assoliren els 85 socis, classificats en 4 categories segons l'edat, que determinaven la quota mensual. També es recorria a les "voluntats" en la recaptació de fons. Les noies no podien ser sòcies, però sí que podien participar en els balls.

El 1931 es constituí la Federació Catalana de Joventuts Recreatives amb la voluntat d'unificar les seccions juvenils de la Societat i del Sindicat, així com regular l'entrada als balls de joves de societats forasteres i no associats. S'hi van afiliar associacions de l'Alt Camp i de comarques veïnes. No obstant, el 1932 es va dissoldre per divisions internes de caràcter polític.

-Al cafè hi havia un conserge com a assalariat que s'encarregava del servei de les begudes. Els dies de concerts, les dones hi podien entrar.

-L'escola ("Escuela Preparatoria de Agricultura y Comercio") probablement s'inicià el 1906 i funcionà de manera intermitent. El model educatiu era laic. El 1919, el preu de matrícula dels alumnes era de 2 pessetes per als menors de 9 anys i de 3 per als majors.

---

<sup>278</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodon (1893-1939)*..., p. 25.

<sup>279</sup> *Ibid.*, p. 35-60.

### 6.2.3 Sindicat Agrícola (1918-)<sup>280</sup>

Es constituí el 1918 com un sindicat reformista que seguia els paràmetres que proposava la Mancomunitat, pel que s'identificà amb les postures moderades que van facilitar la convivència entre pagesos i propietaris fins a l'adveniment de la República. Era un sindicat de republicans format per pagesos no propietaris i propietaris.

La raó de la seva fundació va ser l'elaboració de vi en comú, per a la qual calia la construcció d'un celler. Va establir una relació amb la Societat de Treballadors Agrícoles, ja que molts dels membres de la Junta Directiva ho havien estat de la Societat i compartien la seu, fet que comportà l'absorció el 1933. Del 1929 al 1931 va estar inscrit a l'IACSI, quan es va donar de baixa per a adherir-se a l'USAC<sup>281</sup>.

#### **Estatuts i reglaments:**

Els estatuts de 1918 establien que les quotes d'entrada i anuals dels socis depenien dels jornals de terra. Les primeres, anaven de 2 a 12 pessetes, i les segones, d'1,20 a 6. L'assistència a les reunions era obligatòria i estava sancionada amb 25 pessetes. A cada soci se li reconeixia el dret de veu i un vot.

El govern i l'administració estaven regits per l'Assemblea General i un Consell d'administració. L'Assemblea s'havia de reunir anualment un dia festiu de la segona quinzena d'agost i de manera extraordinària quan ho acordés el Consell d'administració, per petició de 25 socis o de la junta d'una secció. El Consell d'administració estava format per 7 socis (president, vicepresident, tresorer, secretari i 3 vocals), a més dels presidents i d'un soci de cadascuna de les seccions<sup>282</sup>. La durada dels càrrecs era de dos anys i es reunien el primer diumenge de cada mes.

La renovació de les juntes de les seccions es feia per proposta de la junta anterior, tot i que hi havia un termini per a presentar propostes. En diversos anys de la segona dècada del s. XX, es nomenà una comissió de vendes per a la Secció de Vinicultura, que autoritzava la venda de vi, i una comissió de revisió de comptes. En cas de dissolució, els fons es destinarien a subvencionar els estudis dels joves pobres de Vila-rodona.

---

<sup>280</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*..., p. 67-138.

<sup>281</sup> Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*..., p. 207, 269.

<sup>282</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*..., p. 93.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Als estatuts de 1918 s'establia la neutralitat política i el principi democràtic a les assemblees generals, però no a la junta de la Secció de Vinicultura. A més, la secció de crèdit va fixar l'interès limitat al capital.

Tanmateix, a partir de l'absorció de la Societat, es va establir la divisió dels socis en 3 tipologies: socis de ple dret, aquells socis del Sindicat que aportaven collita al celler; socis de la Societat, que tenien dret a adquirir adobs al Sindicat amb un augment de 50 cèntims per sac; i els socis que només volien ser beneficiaris dels serveis recreatius amb una quota de 3 pessetes anuals. Els socis de número no tenien collita per aportar i es beneficiaven de diversos serveis. Es detecta una manca d'adhesió a l'obra cooperativa per alguns socis, que tendien a prendre accions individuals.

### **Patrimoni o edifici social:**

El 1924 es va comprar la casa i el magatzem de cal "Mitjons", per 11.000 pessetes, situats al carrer Major (avui plaça Vella). Constava d'una planta baixa, celler, entresol, pis i golfes i un magatzem posterior, amb un molí d'oli i una fàbrica d'alcohol, que serien utilitzats pel Sindicat.

El 1929 el Sindicat comprà per 22.000 pessetes l'edifici de la Societat, que, tot i que en un principi es mantingué com a entitat independent, a partir del 1933 es convertí en la secció recreativa del primer.

El 1936 es va comprar cal "Llorençó", casa adjacent a l'anterior, amb soterrani, entresol, dos pisos, golfes i un hort. També es va comprar un tros de terra davant del celler per a fer un pou a la "mina de la fàbrica" i el pas d'una canonada d'aigua. El preu total fou de 40.500 pessetes.

### **Serveis:**

-La secció de vinicultura va comportar l'establiment d'una sèrie d'obligacions (art. 55), com la de portar la verema mentre no s'hagués efectuat el retorn del capital invertit al celler o el pagament d'una quota per cada 100 kg de verema collida. Els drets dels socis eren l'accés al vi de consum o el benefici del funcionament de la secció. Amb l'amortització del capital invertit al celler, per cada aportació de 500 pessetes, es concedí un títol de copropietat. En conseqüència, l'exercici del vot a les reunions de la secció depenia de les aportacions de collita i, després, dels títols de copropietat. La venda del vi era realitzada per una junta de vendes, formada per la junta i 5 socis

que representaven els propietaris grans, mitjans i petits. Així, “el Sindicat Agrícola va liquidar sempre a preus superiors als del Sindicat Agrícola i Caixa Rural”<sup>283</sup>.

El celler es va construir entre el 1918 i 1919 sota la direcció de l’arquitecte Cèsar Martinell. Va disposar de dues naus paral·leles amb les tines i una de central per a accedir a les subterrànies. Com a excepcionalitats, a banda de la gran amplada de la façana, tenia una entrada lateral, a més d’edificis annexos. A la façana es van fer cinc finestrals alts i quatre de cecs en un arc peraltat<sup>284</sup>.



Il·lustració 3: Celler. Font: Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 43.

El terreny s’havia adquirit el 1918 per 6.000 pessetes, tenia una extensió d’unes 81 àrees i es trobava entre la carretera del Pont d’Armentera i el ramal d’entrada a Vila-rodona. La compra va ser feta pel Sindicat, que realitzà el traspàs de la propietat a favor de la Secció Vinícola, d’acord amb els estatuts.

Per a finançar el projecte, es va sol·licitar un crèdit a la Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat de Catalunya pel valor de 150.000 pessetes amb un termini de pagament de 20 anys i, com a garantia, es va hipotecar el terreny, els béns dels socis, l’edifici de la Societat Agrícola i el futur celler. La gran envergadura de l’obra i l’enfonsament dels preus del vi van comportar majors necessitats pecuniàries que van fer recórrer a altres creditors, com el Banc de Valls i la pròpia secció de crèdit. S’hi va instal·lar maquinària: 2 “elevadoras”, 1 “pisadora” i 3 premses mecàniques per l’empresa “Sociedad Enológica del Penedès, Serdà, Ros y Cia” de Vilafranca del Penedès. El 1927 es va iniciar una producció de vi embotellat.

-La secció de crèdit comptava amb una junta formada per un president, secretari, caixer, comptador i vocal, que s’havien de reunir un cop per setmana. L’interès del crèdit no podia excedir el 6% anual. Va col·laborar en el finançament del celler i va exercir com a garantia davant dels

<sup>283</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*..., p. 63, 99.

<sup>284</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 42.

creditors per l'existència dels dipòsits dels socis. Una altra funció que realitzà fou la compra de finques per a la revenda als parcers que les conreaven (que tenien prioritat) o a socis (que només podien ser afavorits un cop fins que no ho haguessin estat tots).

-La secció d'adobs i de matèries havia funcionat com a dues seccions entre el 1922 i 1925 i s'unificaren posteriorment. Entre el 1926 i 1936 es van comprar 807.000 kg de sulfat amònic, 230.000 kg de clorur de potassa i 1.109.000 kg de superfosfat.

-Els primers indicis de l'existència de la secció de l'oli són els beneficis del molí d'oli que apareixen citats a la memòria de l'exercici 1922-1923. A cal "Mitjons", hi havia un molí d'oli que podien haver emprat amb anterioritat a l'adquisició el 1924. El 1927 s'hi va instal·lar una centrifugadora "Laval" per a la separació de l'aigua i l'oli adquirida per 2.398 pessetes. El procés de molta era individualitzat, però a partir del 1931 acordaren fer-ho de manera conjunta amb el repartiment del producte en funció de la collita de cada soci. L'aprofitament va ser d'autoconsum i es van adquirir oli i olives a altres sindicats.

-La fàbrica d'alcohol també era a cal "Mitjons" i els beneficis ja es comptabilitzaren a l'exercici de 1921-1922 en 3.870 pessetes. La destil·lació d'alcohol fou altament beneficiosa econòmicament.

-Es va comprar una màquina de batre per 10.570 pessetes el 1929. El preu de batre era de 4,50 pessetes per cada 100 kg de civada i d'ordi i de 5 pessetes el blat entre 1935 i 1936. Es produïren conflictes entre els socis per les llistes i l'ordre de batuda, pel que el 1936 es va acordar el torn per sorteig.

-El 1931 es va comprar una empaquetadora per 3.000 pessetes i es va instal·lar un molí de pinsos a cal "Mitjons". Es van establir unes hores setmanals preferents per al seu funcionament, que consistia en la molta de gra per a obtenir pinso per al bestiar. El 1934 els preus foren de 2,50 pessetes els 100 kg de blat i 3,50 pessetes la civada i altres.

-La secció de les assegurances mútues es creà entre el 1935 i 1936. L'objectiu era l'ajut als socis malalts. La quota d'entrada era de 5 pessetes i la mensual, d'1 pesseta a partir de la liquidació de la collita. Els socis de número pagaven una quota trimestral. S'establien els subsidis segons la durada de la baixa i la gravetat de la malaltia i un servei d'auxili en el treball que es realitzava amb torns de compliment obligatori. També s'establí la possibilitat d'entregar una pensió o la inscripció en una clínica. La junta estava formada per un president, secretari, infermer i infermer suplent. El 1935 tenia 229 socis<sup>285</sup>.

---

<sup>285</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*..., p. 111-114.

-L'escola era continuadora de la de la Societat. El 1929 el sou del mestre era de 3.000 pessetes anuals, a banda de les classes de repàs i nocturnes. La quota mensual dels alumnes era de 5 pessetes, amb una matrícula màxima de 40 alumnes. Va tenir una vida irregular, per la manca de condicions econòmiques, i el 1932 es parlava del tancament per la millora de l'escenari en matèria d'ensenyament a la República.

-També hi havia una secció cultural, d'arbitratge i recreativa, aquesta última en funcionament de 1933 a 1936. A la mateixa sala, es feia cinema i ball.

#### **6.2.4 Sindicat Agrícola i Caixa Rural (1918-1936)<sup>286</sup>**

Era un sindicat d'ideologia conservadora, adherit a l'IACSI del 1921 al 1933<sup>287</sup>. Els membres de la Junta havien estat o serien regidors d'ideologia conservadora.

##### **Estatuts i reglaments:**

Els estatuts constaven de 5 capítols i 54 articles. Al primer capítol, es definia com a associació de mutualitat amb les finalitats "d'adquirir adobs, plantes i llavors; aplicar remeis contra plagues del camp i crear una caixa de crèdit agrícola". Al segon capítol, s'establien les condicions per a ser soci: ser major de 25 anys, ser veí de Vila-rodona o propietari de terres al terme i tenir una conducta moral irreprotxable. L'admissió es feia per majoria de dos terços a la Junta Directiva. L'obligació de crèdit podia ser garantida per dos o més socis.

Al tercer capítol, s'establia la regulació de la Junta Directiva i la Junta General. La primera estava formada per 9 membres (president, vicepresident, caixer, comptador, secretari i 4 vocals) i es renovava anualment en un terç. S'establia que era de la seva competència determinar la concessió de crèdits als socis a partir de votacions secretes amb boles blanques i negres. Assumia l'administració i el govern amb la limitació única de les competències de la Junta General. Les reunions no estaven fixades, sinó que es convocarien quan es considerés necessari.

La Junta General s'havia de reunir anualment al gener i de forma extraordinària per acord de la Junta Directiva o la petició d'un terç dels socis. Les votacions eren secretes, però s'aplicava el vot en funció del capital crèdit de cadascú (un vot per cada 250 pessetes). La multa per manca d'assistència a les reunions també era en funció del capital crèdit: als socis d'un vot, de 0,25 pessetes; als d'entre 1 i 10 vots, 0,50 pessetes; i els de més de 10 vots, 1 pesseta. Les quotes també variaven: la quota d'entrada anava d'1 pesseta a 10 pessetes i la quota anual, d'1,20 pessetes a 6

---

<sup>286</sup> Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*..., p. 139-184.

<sup>287</sup> Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*..., p. 269.

pessetes. L'entitat funcionava amb dues juntes: la del Sindicat i la de la Secció de Vinicultura. El 1933 es reunificaren.

Al quart capítol, es regulava la caixa de crèdit, en què els tipus d'interès no podien excedir del 6%. Al cinquè capítol, es feia referència al capital social, que es dividia en dues parts: la primera equivalia als crèdits garantits pels socis, el capital a repartir en cas de fallida; i la segona era el fons de reserva, és a dir, tota la resta de guanys.

Es va trobar en dificultats econòmiques per l'endeutament de l'edifici social i amb els socis per concepte d'obligacions. No hi havia grans percepcions econòmiques, ja que la Secció de Vinicultura percebia tots els guanys, menys l'arrendament del cafè i de la botiga. El 1927 es va posar en marxa l'emissió d'obligacions, sense interès i amortitzables a partir del 50% dels beneficis líquids anuals.

El 1927 es van presentar diversos acords: el pagament als impositors, el cobrament dels deutors, el pagament de les imposicions de 3.000 pessetes en prorratig dels diners disponibles, l'obligació d'un mínim de 100 pessetes... Els impositors reclamaven la liquidació, pel que es van produir baixes, a banda dels impagaments de socis als quals es reclamava el retorn dels deutes.

El 1933, en la modificació dels estatuts, es fixaren dues categories de socis: numeraris, que elaboraven vi al celler; i protectors, que només podien accedir als espais i actes lúdics. El dret de vot dels socis numeraris era proporcional a les aportacions de collita: menys de 25 càrregues es corresponien a un vot; fins a 100, dos; per cada 100, un vot més.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

En l'exercici del dret de vot, no s'aplicava el principi democràtic "un home, un vot", sinó un sistema timocràtic en funció del capital crèdit o de la collita. Als estatuts, també es va fixar l'interès limitat al 6%, però les dificultats econòmiques esmentades van obligar a una reestructuració.

### **Patrimoni o edifici social:**

La necessitat d'una seu va fer que es creés una comissió per a comprar dues cases al carrer Major, que es va fer amb préstecs de 10 socis que van assolir les 10.300 pessetes. També s'acordà demanar un crèdit al Banc de Valls per 22.500 pessetes. La seu fou coneguda com el "Molí". Va compartir l'edifici social amb la *Sociedad Mútua de Animales de Labranza* i la Germandat de Sant Isidre.



### **Serveis:**

-La Secció de Vinicultura va crear-se el 1920, tot i que l'elaboració de vi en comú es feia des de la fundació del Sindicat, portant la verema al celler de Nicolàs Muñoz, edifici que fou comprat posteriorment pel Sindicat, que s'acordà el 1919 per 40.000 pessetes, però que no s'efectuà fins al 1927. Els socis tenien dret a 3 hL com a màxim per membre de la família.

La junta estava formada per un president, vicepresident, comptador, dipositari i 5 vocals. La comissió de vendes estava formada per la junta de la secció i 6 socis. Disposava d'una economia sanejada, amb l'amortització de les despeses i les reformes, així com una seu social de franc i la percepció dels guanys de la secció d'adobs. El 1933 s'aprovà la unificació amb el Sindicat en una única junta i caixa.

-La secció d'adobs i anticriptogàmics comportava la compra dels productes pel Sindicat, la mescla per a elaborar el guano i la venda als socis. El 1931 es va manifestar la voluntat d'elaborar el guano i de vendre el sulfat i el sofre. Aquest servei seria proporcionat tant pel Sindicat com per la secció de vinicultura alternadament.

-La màquina de batre es va llogar a Cabra del Camp el 1933. Els preus eren de 7,5 pessetes els 100 kg de blat i 6,5 pessetes la civada i l'ordi. El servei es prestaria fins el 1936.

-Es va comprar una premsa hidràulica al Sindicat de Mont-roig del Camp el 1933 per 10.500 pessetes, però el cost total amb la instal·lació fou de 24.000 pessetes. També es va instal·lar un molí d'oli. La collita de l'oli era essencialment per a l'autoconsum. L'oli es venia a 6,5 pessetes el quartà.

-També es va recórrer a la compra d'arròs i de patates de llavor, a partir de les peticions dels socis.

-Tenia caixa de crèdit.

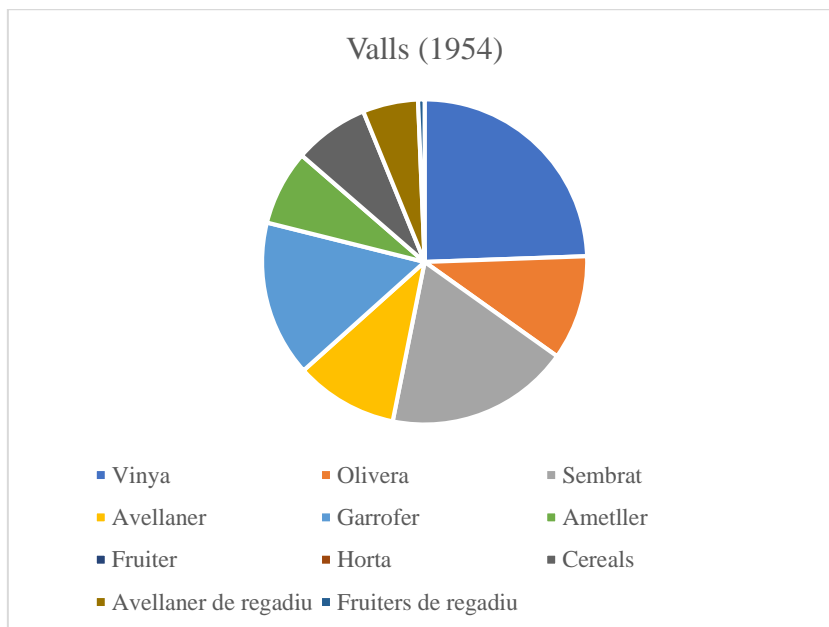
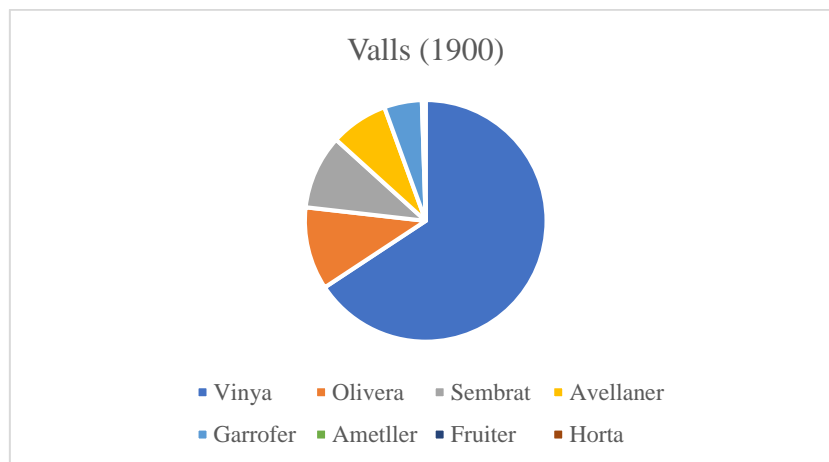
-Hi havia un local de cafè al primer pis. El conserge feia les funcions de cafeter i tenia un sou de 30 pessetes setmanals. Produïa uns beneficis d'entre 160 i 302 pessetes setmanals. També hi havia un billar. El 1928 es va iniciar l'arrendament, que comportava la cessió del cafè, "la bassa" (sala de ball), el magatzem i la golfa. Va ser arrendat per 1.200 pessetes anuals per 2 anys. Les despeses de la secció recreativa, l'aigua potable i l'electricitat quedaven al càrrec de l'arrendador. L'arrendament era un sistema més segur per al recompte dels guanys. El 1935 el cafeter va comprar una ràdio per petició dels socis.

-La sala de ball estava construïda en una part sobre l'antiga bassa del molí i es comunicava amb el cafè. La secció recreativa sufragava les despeses del ball. El pianista cobrava les quotes dels socis de la secció. També es va proporcionar el servei de cinema mut amb operador.

### 6.3 Valls (Alt Camp)

#### 6.3.1 Context

El 1900 tenia una població de 12.625 habitants<sup>288</sup> i el 1930, d'11.210<sup>289</sup>. El 1900, al conreu de la vinya se li destinaven 2.582 hectàrees, equivalents a un 58,24% de la terra destinada al conreu de secà (88,17%), la major superfície a la demarcació de Tarragona<sup>290</sup>, seguida de lluny per l'olivera (9,81%). No obstant, com a arreu del territori, es produí l'alteració dels conreus amb la crisi de la fil·loxera, que va comportar una reducció en més de la meitat de la vinya el 1954 (24,43%). Es desenvolupà la producció de fruits secs (avellana amb un 10,22% i ametlla, 7,47%), que tenien una destacada comercialització; garrofes (15,52%) o sembradura (18,3%)<sup>291</sup>.



<sup>288</sup> INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*.

<sup>289</sup> INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*.

<sup>290</sup> Gavaldà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 221.

<sup>291</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 589.

Pel que fa a l’afiliació política dels habitants, els resultats electorals de la República mostren una certa polaritat, tot i que la ideologia republicana d’esquerres obtingué la majoria dels vots:

	28 juny 1931		19 nov. 1933		16 feb. 1936
<b>Candidatura Republicana</b>	78,4%	<b>Unió Ciutadana</b>	43,5%	<b>Front d’Esquerres de Catalunya</b>	61,4%
<b>Lliga (Candidatura Autonomista Republicana)</b>	15,5%	<b>ERC</b>	44,8%		
<b>Coalició Republicano-Socialista</b>	1,7%	<b>Coalició d’Esquerres Tarragonines</b>	10,9%		

Taula 4: Resultats electorals de la República a Valls. Font: Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 361-376.

A finals del s. XIX, amb la creació de la pionera Societat de Treballadors del Camp de Valls (1888), després Societat Agrícola (1891), es generà un clima d’esperit associatiu al municipi, amb un destacat protagonisme de la petita pagesia. Esdevingué un model per a la resta de municipis de la comarca promogut pels republicans federals, que defensaven els mecanismes de cooperació entre els pagesos. Per això, la seva fundació s’ha equiparat a l’inici del cooperativisme agrari<sup>292</sup>. El 1901, s’adherí a la Federació Agrícola Catalano-Balear i, progressivament, ho feren les altres entitats agrícoles de Valls i d’altres municipis.

El 1898 se’n produí una escissió que adoptà el nom de “Societat Agrícola de Productors”. El 1900, es produí una escissió d’aquesta última, que adoptà el nom de “Gremi d’Agricultors” enfront de “La Unió Agrícola”, creada recentment, coneguda també com “La Nova Agrícola”. El 1908 ja només existia “La Unió Agrícola” i la Societat Agrícola<sup>293</sup>. A banda, hi havia un Sindicat Agrícola format per propietaris. Per tant, de nou, s’observa una realitat més complexa que la polaritat teòrica amb un total de 3 entitats agràries coexistents.

A partir del període de 1909-1919, es va produir una polarització i un context de violència en el si de la Societat Agrícola que provocà una escissió de la pagesia benestant en un model cooperatiu

<sup>292</sup> Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya...*, p. 27.

<sup>293</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 132, 134, 141-142.

que va construir un celler. El 1912, els pagesos no propietaris es van unir a la Federació Agrícola de Valls i el seu radi, adherida a la Societat, que fou controvertida pel recurs als sabotatges als propietaris i la persecució dels esquiroles, com a organització de classe i de resistència. En resposta, es formà la Mútua de Propietaris<sup>294</sup>.

L'assoliment d'un nivell màxim de radicalització social i de lluita de classes l'evidencia l'assassinat de l'advocat Josep Caylà i Miracle, membre del Sindicat Agrícola, president del Banc de Valls i vicepresident de la Mútua de Propietaris, el 1919, l'autoria del qual no era clara. Figuraren com a acusats en Fidel Martí, representant de la Federació Agrícola de Valls i el seu radi i cap del moviment anarquista de la comarca, i en Pere Sans, pagès desnonat, perquè Caylà era un dels caps visibles dels desnonaments<sup>295</sup>. Fos com fos, es va produir una resposta amb l'empresonament dels acusats per part de la Guàrdia Civil, que seria seguida per la convocatòria de vaga pel moviment anarquista de la comarca i, finalment, el judici en sentencià l'absolució. També es van fer freqüents les picabaralles internes i la mobilització obrera i pagesa<sup>296</sup>. La lluita de classes es va prolongar durant els anys següents.

A finals de 1924, l'articulista A. Guart de *Juventut* (diari conservador local) va referir-se al problema pagès vallenc amb les següents paraules: "Si hom esbrinés ben bé les causes d'aquell moviment agrari sindicalista, sens dubte les trobaríem en algunes injustícies comeses per algun o alguns (pocs de tota manera) propietaris atents sols a treure de les seves finques la màxima utilitat sense respectar les normes essencials de justícia"<sup>297</sup>.

### 6.3.2 Societat Agrícola o de Pagesos de Valls (1891-)

Tenia com a precedent la Societat de Treballadors del Camp (1888-1891), una societat de resistència. Va ser la primera entitat agrícola, caràcter que li proporcionaria el reconeixement com a "l'Antiga Agrícola", i va esdevenir la societat civil més important de Valls, posició que va mantenir al llarg del s. XX. Durant molts anys va estar únicament impulsada i integrada per pagesos no propietaris (parcers, mitgers, jornalers...) i petits propietaris<sup>298</sup>.

En el context de la crisi de la fil·loxera, la Societat nomenà una comissió que s'encarregà d'obtenir peus de vinya a preus econòmics. El 1895 es va aprovar l'afiliació a una Lliga de Societats agrícoles a nivell comarcal per aconseguir el guano a preus més competitius<sup>299</sup>. També es va

---

<sup>294</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 368-373.

<sup>295</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 98-99; Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 403.

<sup>296</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 287, 311, 365-367.

<sup>297</sup> *Ibid.*, p. 419.

<sup>298</sup> *Ibid.*, p. 141, 181, 132.

<sup>299</sup> *Ibid.*, p. 228, 172.

adherir a la FACB el 1901<sup>300</sup>. Va mantenir relacions amb les entitats, com evidència la creació d'una guarderia rural amb el gremi "La Sexantena", i també amb les empreses mercantilitzadores d'adobs per a demanar al govern la rebaixa de les tarifes de duanes i ferrocarrils per al comerç de matèries primeres<sup>301</sup>.

L'entitat va estar en relació amb la resta del teixit associatiu i institucional local i comarcal i va participar en iniciatives i activitats conjuntes, no necessàriament pageses (com amb l'Ajuntament o la Federació de la Classe Obrera, però també amb la Prefectura de Foment de Tarragona o la Cambra Agrícola). Va participar en les iniciatives ciutadanes, en l'organització de les festes municipals i en la recaptació de fons per a finalitats benèfiques. El 1912 va contribuir en la creació de l'Estació Enològica de Valls i el 1914 va integrar-se a la Unió de Vinyaters, una associació en defensa dels interessos vitivinícoles. No va signar la petició per a l'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya, tot i que hi col·laborà<sup>302</sup>.

El 1915, en una situació de dèficit, la Societat va sol·licitar un préstec de 20.000 pessetes al Banc de Valls, així com el retorn de deutes al compte de la collita de la verema dels socis<sup>303</sup>. Hi havia un endeutament amb la casa Cros, que va impedir la realització d'una fàbrica de sulfat de coure amb la Cambra Agrícola de Tarragona.

La Societat va cercar nous mercats per als productes, amb especial incidència en el Regne Unit. Així, amb l'aprofitament d'ofertes i el manteniment de contactes, no li van faltar ni adobs ni fungicides<sup>304</sup>. El 1924 es va crear el Sindicat d'Agricultors de Valls com a entitat autònoma vinculada a la Societat<sup>305</sup>.

Va participar a les protestes a la dictadura de Primo de Rivera per la comercialització del vi, que consistien en la demanda de la supressió de l'impost de consums i la defensa de la producció nacional (1925), en contra dels trusts econòmics de companyies que servien els adobs, per l'augment de preus, que limitava la competència. En conseqüència, sorgí la Unió de Pagesos i Sindicats de Catalunya, que propugnà la supressió de la tarifa aranzelària i l'abstenció de l'adquisició de matèries de la Central de Vendes (1930)<sup>306</sup>.

---

<sup>300</sup> Planas i Maresma, J. (2003). Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 52.

<sup>301</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 176.

<sup>302</sup> *Ibid.*, p. 343-352.

<sup>303</sup> *Ibid.*, p. 293.

<sup>304</sup> *Ibid.*, p. 315-323.

<sup>305</sup> *Ibid.*, p. 446.

<sup>306</sup> *Ibid.*, p. 428-430.

Durant la República, s'hi va incorporar el Sindicat de Treballadors del Camp com a secció de la Federació local de la CNT, que comportà un enfrontament entre anarcosindicalistes i rabassaires, tot i que els primers es van imposar. El sector trentista o moderat de la CNT va tenir una major implantació, de manera que es va produir la celebració de congressos dels Sindicats d'Oposició. Així, va predominar una composició de trentistes i rabassaires que condicionà el caire de les conferències celebrades, en una formació polític-sindical<sup>307</sup>.

La situació econòmica no era bona, ja que hi havia un endeutament per la hipoteca de la casa. Es van prendre mesures, com abandonar el lloguer d'un magatzem a la plaça de les Garrofes, rebaixar el sou del cafeter, pagar per utilitzar la sala<sup>308</sup>...

### **Estatuts i reglaments:**

El reglament tenia 5 capítols i 37 articles. Les finalitats de la Societat eren: procurar el compliment de les lleis sobre conservació i defensa dels interessos territorials, vetllar per la instrucció dels fills dels socis i proporcionar adobs amb garantia per a tots els conreus<sup>309</sup>.

Els socis havien de tenir 16 anys com a mínim i l'ofici de llaurador, així com la presentació per un soci. La Junta Directiva tenia l'exclusivitat del poder de decisió (art. 4)<sup>310</sup>. La quota mensual era de 25 cèntims (art. 5) i es podia recórrer a l'expulsió en el cas d'impagament de tres quotes consecutives sense justificació (art. 6 i 7). Els càrrecs electes eren d'acceptació obligatòria i es va disposar el cobrament d'un sou (art. 9)<sup>311</sup>.

El 1897, a partir de l'aplicació d'una política de portes obertes que va permetre l'indult dels socis expulsats, en un any, es passà de 498 socis a 709. El 1908 eren 1.040<sup>312</sup>. El 1909 es van expulsar 100 socis per un destacat endarreriment en el pagament de les quotes, que més endavant retornarien amb el pagament dels deutes amb multes; de fet, les expulsions per aquest motiu van ser freqüents<sup>313</sup>. El 1913, es va aprovar una nova reglamentació de l'entrada de nous socis que establí l'accés lliure per als fills de socis o de ciutadans de Valls amb més d'un any de residència. Es constituí un Jurat per sorteig per a dictaminar les faltes i sancions al Reglament per part dels socis, que executava la Junta Directiva. Més endavant, s'afegí el recurs d'alçada que permetia a la Junta General decidir en últim terme<sup>314</sup>.

---

<sup>307</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 69, 112.

<sup>308</sup> *Ibid.*, p. 24-25.

<sup>309</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 156, 126.

<sup>310</sup> *Ibid.*, p. 158.

<sup>311</sup> *Ibid.*, p. 159.

<sup>312</sup> *Ibid.*, p. 174.

<sup>313</sup> *Ibid.*, p. 288, 293.

<sup>314</sup> *Ibid.*, p. 160.

La Junta Directiva estava formada per 9 membres (president, vicepresident, comptador, tresorer, secretari, vicesecretari i tres vocals) (art. 17). S'establien dos revisadors de comptes i balanços generals, que actuaven abans de presentar-los a la Junta General, en un control sobre la Junta Directiva (art. 35). Estava escollida per sufragi de socis de número i per majoria de vots (art. 3)<sup>315</sup>. La reunió extraordinària podia convocar-se a petició d'un soci (art. 25). Els acords es prenien a partir de l'aprovació de la Junta General, que també podia exercir el vot de censura, que representa el màxim nivell de democratització<sup>316</sup>. També hi havia una Junta Consultiva, formada per: president, Comissió de Consum (4), Comissió de Mobles (4) i altres comissions optatives (com la de verema, d'estudi o d'obres); i una Junta Auxiliar formada per 7 socis.

La Junta Directiva es renovava cada mig any en la meitat dels membres, que resultava en dues eleccions anuals (juny i desembre). En la renovació, els socis podien proposar una mitja junta anomenada "d'oposició"<sup>317</sup>. Celebrava reunions continuades i les decisions es portaven a l'aprovació de la Junta General. Les dimissions eren freqüents per la tensió que implicava l'ocupació dels càrrecs<sup>318</sup>.

Des del 1900, el Jurat, institució interna que sancionava els socis, seria renovable en la seva meitat cada any. A més, es nomenaven per sorteig 13 dels membres per a cada causa i a partir de 1904 es va establir el dret a un soci defensor. Aquesta institució fou modificada al llarg dels anys en la composició i el funcionament, amb l'admissió de penes més baixes i la seva revisió. El 1905 es va acordar la destitució del president per l'acceptació d'una invitació de caire religiós<sup>319</sup>.

Les reunions ordinàries de la Junta General tenien lloc els primers diumenges de cada mes. Al juny i al desembre se celebraven les renovacions de la meitat de la Junta Directiva, quan hi havia possibilitat de segona convocatòria si no es presentava la meitat més u dels socis (art. 26). Per a la convocatòria d'una Junta General extraordinària calia el suport d'un terç dels socis (art. 28)<sup>320</sup>.

En cas de dissolució, s'establí la liquidació dels comptes i el repartiment del resultat líquid equitativament entre els socis, així com els béns (art. 37). No obstant, el 1898, es va establir que no es podria dissoldre mentre hi haguessin 13 socis disposats a continuar<sup>321</sup>.

El 1895 es va fixar la condició de "treballador de la casa", de caràcter fix, que afectava el cafeter o l'expenedor de matèries primeres<sup>322</sup>. Des de 1896 hi havia un conserge, que s'encarregava de la recaptació de les quotes mensuals dels socis i els transmetia les instruccions de la Junta. Se li

---

<sup>315</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 466.

<sup>316</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 160-162.

<sup>317</sup> *Ibid.*, p. 174.

<sup>318</sup> *Ibid.*, p. 167-169.

<sup>319</sup> *Ibid.*, p. 181-186.

<sup>320</sup> *Ibid.*, p. 161.

<sup>321</sup> *Ibid.*, p. 175.

<sup>322</sup> *Ibid.*, p. 188.

assignà un sou de 15 pessetes mensuals, que el 1899 pujà a 20. Des del 1900, també es va contractar un porter, que s'encarregava de la vigilància de la casa<sup>323</sup>.

El 1906 es va fer una addició al reglament que regulava la societat de consum i incorporava la possibilitat de compra de finques<sup>324</sup>. El 1908 es va establir una normativa sobre el funcionament dels balls, amb un codi de vestimenta (no es podia ballar amb espadenyes, sinó amb botes, brusa, camisa...) i de comportament<sup>325</sup>.

El 1932 es va aprovar un nou reglament que equivalia a una nova constitució de la Junta Directiva, així com una regulació de les seccions d'adobs, de l'oli, del vi i la batedora. El 1933 es tractà la creació de la Caixa Rural a partir d'accions de 25 pessetes<sup>326</sup>. El 1935 es va acordar que els socis que aportessin capital serien retribuïts amb el 3% anual de les compres de serveis per als socis<sup>327</sup>.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Es va aplicar un funcionament cooperatiu, amb l'assistència a l'assemblea de tots els socis i l'aprovació de les decisions en la Junta General. Es reconeixia el principi democràtic "un home, un vot", així com un sol tipus de socis (art. 3). També es complia amb el dret de vot secret per a tots els socis (art. 31), tot i que es restringia l'ús de la paraula per a garantir una durada adequada de les reunions, tenint en compte l'elevat nombre de socis (fins el 1902, només s'admetia la intervenció de 3 socis a favor i de 3 en contra d'una moció, tot i que els membres de la Junta no tenien limitació, art. 29)<sup>328</sup>. A més, el 1903, la Junta Extraordinària s'oposà per majoria a la proposta de fer vitalicis els càrrecs de president i secretari, que era contrària a la base democràtica del cooperativisme<sup>329</sup>.

A la secció de crèdit es fixà un interès limitat al capital. A més, es complia amb el principi de les relacions federatives, amb l'adhesió a diversos organismes, com la Federació Agrícola Catalano-Balear.

Tot i que no se solien acceptar reunions que no fossin de temàtica pagesa<sup>330</sup>, es permetia la celebració de conferències, lectures i discussions sobre temes filosòfics o literaris (art. 2), però no sobre política o religió (art. 12). No obstant, i especialment amb la incorporació del Sindicat de Treballadors del Camp, la Societat va identificar-se amb una ideologia republicana d'esquerra i

---

<sup>323</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 193.

<sup>324</sup> *Ibid.*, p. 163.

<sup>325</sup> *Ibid.*, p. 242.

<sup>326</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 21-22.

<sup>327</sup> *Ibid.*, p. 27.

<sup>328</sup> *Ibid.*, p. 176-177.

<sup>329</sup> *Ibid.*, p. 177.

<sup>330</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 383.



va promoure una formació político-sindical, com es veu en les relacions, conferències i reunions que acollí el local, i d'acord amb la nomenclatura dels estatuts de 1891 com a "Societat Agrícola obrera"<sup>331</sup>. A més, la Societat estava subscripta a diversos diaris polítics, fet que va generar controvèrsia i la proposta de cancel·lar les subscripcions, que no va ser aprovada per la Junta General<sup>332</sup>.

### **Patrimoni o edifici social:**

L'entitat llogà una casa coneguda com el "Trull del Gat", al carrer de Santa Marina, 5 i el mobiliari i altres estris vingueren de les aportacions dels primers socis. Constava de dos pisos i golfes, així com d'un celler i un trull. El 1892 es traslladà també en lloguer al carrer dels Metges, 21-23, en un edifici de dos pisos i una planta baixa on hi havia: soterrani, celler, magatzem, pati, quadra i cups. Tenia una superfície de planta de 994,74 m<sup>2</sup>. El 1901, es llogaren els soterranis i els baixos del local per 120 pessetes anuals<sup>333</sup>.

Finalment, el 1908, s'instal·là entre el carrer de Sant Francesc i la Plaça del Carme, adquirida per 25.000 pessetes, on s'hi van haver de fer obres i s'hagué de demanar un crèdit. L'obra va ser accidentada (per: desprestigi de la Junta Directiva, manca de socis voluntaris, dèficit pressupostari...), però es realitzà de manera ràpida en menys d'un any, tot i l'escassetat de personal, per la necessitat d'un espai ampli<sup>334</sup>. El 1932 es va comprar una finca de 91 àrees, que costà 11.500 pessetes<sup>335</sup>.

### **Serveis:**

-Secció vitivinícola: hi havia una Junta i una assemblea general, que nomenava una comissió de treball que distribuïa la feina i revisava el correcte funcionament. L'assemblea general fixava l'horari, el jornal dels treballadors, les multes per als que no portessin la verema que havien allistat, els càrrecs fixos, nomenava la Junta de vendes i aprovava les reformes internes. El 1898, s'adquirí una premsa per a l'elaboració de vi en comú, que era venut a la secció del magatzem<sup>336</sup>.

---

<sup>331</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 158.

<sup>332</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 178.

<sup>333</sup> *Ibid.*, p. 187.

<sup>334</sup> *Ibid.*, p. 265-270.

<sup>335</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 20-21.

<sup>336</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 202.

Es llogaven els cups<sup>337</sup>. El 1913 es van comprar dues premses contínues “Mercedes”, en una despesa de 13.000 pessetes<sup>338</sup>. El 1932 s’aprovà la creació d’un laboratori<sup>339</sup>.

-Secció oleícola: el 1935 el personal es fixà en tres moliners, sis servidors i tres trillaires. Es disposava d’un molí<sup>340</sup>.

-Secció de la màquina de batre: a l’abril es nomenava una comissió per a vetllar en la realització d’obres a la maquinària, la neteja del camp o l’allistament de socis. Es formaven grups per al treball.

-Secció del magatzem: destinada a la compra i revenda de productes del camp<sup>341</sup>. Fins el 1907, es van llogar locals per a aquest servei. Estava subdividida en seccions segons el producte (guano, cànem, sulfat de coure i sofre, fruits secs, verema, gra i palla...). S’incitava a fer-se socis per a gaudir de preus més favorables. La venda de fruits secs va adquirir un caràcter prioritari<sup>342</sup>. N’estava prohibida la revenda.

A partir de 1896 s’acordà l’elaboració del propi guano (els gèneres se solien comprar a la Societat Anònima Cros, de Barcelona), la venda del qual es va ampliar a altres societats. Es podia comprar a crèdit amb un recàrrec del 4%, però se solia comprar al comptat.

L’expenedor de matèries primeres havia de vendre el guano en l’horari i els dies assenyalats, així com deixar les màquines de sulfatar als socis, per la qual cosa vivia al local. El seu sou era de 80 pessetes mensuals. Podia comptar amb ajudants en determinades èpoques amb major càrrega de treball. Els socis participaven en el transport de les matèries adquirides de l’estació de tren de Valls o des de Tarragona o Reus cap al magatzem de la Societat, que els retribuïa per tona<sup>343</sup>. El 1933 es van comprar 100 tones a Tarragona de nitrat, ferro, clorur, sulfat de potassa i amoníac<sup>344</sup>. Es va establir un acord amb el Molí de Figuerola per a la molta del gra.

-També es comptava amb estris comunals que la Societat cedia o llogava als socis, amb unes condicions d’ús específiques. Consistien en: màquina de sulfatar, màquina d’ensofrar, màquina fumigadora, calcímetre, carro de trabuc, graduador i màquina trepitjadora<sup>345</sup>.

-Servei de la matança dels porcs, que també comptà amb una botiga per a la venda dels productes resultants. Comportava una dinamització econòmica de la Societat a través de la matança en

---

<sup>337</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 301.

<sup>338</sup> *Ibid.*, p. 304.

<sup>339</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 133-134.

<sup>340</sup> *Ibid.*, p. 139.

<sup>341</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 172.

<sup>342</sup> *Ibid.*, p. 232.

<sup>343</sup> *Ibid.*, p. 196, 204.

<sup>344</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 163.

<sup>345</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 205-206, 299.

comú, la compra als socis i la venda als majoristes. Hi havia un cos de personal contractat que anà variant al llarg de la vida de la Societat (tallera, mocadera, degollador, encarregat de la distribució, cobrador...).

Fou un servei rendible, fins al punt que el 1903 es va convertir en representant de la compra de porcs de Josep Fabré, de Vilafranca del Penedès<sup>346</sup>. Es feia una avaluació de la salut dels porcs i s'organitzava la regularitat de la matança. L'alcaldia regulava la legitimitat del servei i hi feia indicacions<sup>347</sup>. Entre el 1909 i 1919 s'hi va incorporar maquinària elèctrica, però es va produir un context de pèrdues que va posar en entredit la continuïtat de la secció, que va tancar el 1922<sup>348</sup>.

-Secció del crèdit: es creà el 1898, quan es fixà el pagament de 17 pessetes amb un 4% d'interessos, que s'havien d'invertir en la Societat. Se li podien afegir 2 pessetes per al servei de cafè. Les condicions de la quantitat i del retorn del crèdit variaven en funció del context econòmic<sup>349</sup>. L'interès varià: 3% al període de 1915-1924, 5% del 1925 al 1932 i 7% fins el 1938<sup>350</sup>.

-Caixa d'invalidesa: va ser creada el 1901 per a l'auxili dels socis invàlids, als quals es destinà el 15% del benefici líquid fins a assolir una quantitat d'entre 3.000 i 4.000 pessetes dels beneficis semestrals (llavors, s'establí en el 10%), així com el 20% dels guanys al joc de la pula, al cafè. De la caixa, es repartia el 6% als socis invàlids i era un ajut per a la vellesa<sup>351</sup>.

-Servei de barberia: no apareix a la documentació fins a la República. Era una cooperativa autònoma creada per la Societat ubicada al carrer del Carme, 33, on acudien els socis.

-Secció del cafè: era un espai de sociabilitat, de jocs (jocs de cartes com el "solo"; el joc de la pula, en què una part de la quantitat global obtinguda es destinava a la caixa d'invalidesa<sup>352</sup>...), de balls (d'empresa, organitzats per la Junta Directiva; i de reglament, en dates de festes assenyalades, amb participació d'orquestrs i de grups de grallers<sup>353</sup>) i de discussió de la política local.

Era atès per un cafeter que era ajudat en dies de festa, al qual se li assignà un sou de 18 duros mensuals, que el 1897 es fixà en 90 pessetes mensuals. Havia de garantir la neteja, l'ordre i l'honestedat dels comptes. A partir de 1896 es va acordar nomenar per sorteig tres socis que s'encarregarien de servir el cafè; posteriorment, s'implantarien els mossos i abocadors de cafè.

---

<sup>346</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 206-207.

<sup>347</sup> *Ibid.*, p. 326.

<sup>348</sup> *Ibid.*, p. 441.

<sup>349</sup> *Ibid.*, p. 212.

<sup>350</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 167.

<sup>351</sup> Gavalrà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 213.

<sup>352</sup> *Ibid.*, p. 234.

<sup>353</sup> *Ibid.*, p. 239-240.

S'ubicava al local de la Societat. El 1899 s'acordà ampliar l'establiment, amb dues sales. Se solia recórrer a la fiança, però si el pagament no es realitzava en 3 mesos, el soci corria el risc de quedar desacreditat<sup>354</sup>. L'activitat al cafè es concentrava als dissabtes i diumenges per la tarda.

-Secció Recreativa: s'hi organitzaven festes, espectacles, concerts, vetllades literàries i musicals... La festa per excel·lència i pròpiament agrària era la dels Tres Tombs, el dia de Sant Antoni, que consistia en una cercavila de cavalleries i la benedicció dels animals, que passà a ser organitzada per la Societat de Sant Antoni Abat a partir del 1922<sup>355</sup>; però també hi havia una participació activa en el Carnaval o Sant Joan amb la col·laboració amb altres entitats.

En l'organització de les festes, així com de manera habitual en el cafè, es realitzaven recaptacions per a la beneficència, passant la safata. Les dones tenien prohibida l'assistència per limitacions d'espai. També s'hi celebraren mítings i conferències de caràcter tècnic, però amb poca freqüència, a diferència del que succeïa a altres entitats. La Societat va tenir una elevada vida associativa que va deixar de banda la formació dels socis<sup>356</sup>.

-Secció Recreativa de la Joventut Agrícola: es va llogar una casa per al ball dels joves fins el 1912<sup>357</sup>.

-Serveis culturals: consistien en la biblioteca i l'escola. La biblioteca existia almenys des de 1896 i hi havia un o dos bibliotecaris. Els llibres eren d'història local, literatura, viatges i agricultura; la incorporació de noves obres equivalia a una despesa de 150 pessetes anuals.

L'escola, que existia almenys des de 1891, tenia un horari nocturn i un caràcter complementari. El 1899 se'n redactaren les bases de regulació, que establien el pagament de 75 cèntims mensuals i el calendari escolar: l'inici de curs el primer d'octubre i el final, el 31 de març. A més, es constituïa una comissió de 3 membres per a regular-ne el bon funcionament. S'establia el reconeixement de l'aplicació acadèmica dels alumnes amb el repartiment de 40 pessetes als més destacats<sup>358</sup>.

L'escola tancà el curs 1917-1918, ja que no reunia les condicions pedagògiques i no s'assolia la matrícula mínima de 50 alumnes per a compensar les pèrdues, però es tornà a obrir amb un horari de dia i nit el 1919, el mestre de la qual va tenir certs conflictes per l'ensenyament religiós i va realitzar sortides culturals. El 1921 tancà de nou per les mateixes raons que la primera vegada<sup>359</sup>.

---

<sup>354</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 188-193.

<sup>355</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 155.

<sup>356</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 242-248.

<sup>357</sup> *Ibid.*, p. 330.

<sup>358</sup> *Ibid.*, p. 208-209; Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 473-474.

<sup>359</sup> Gavalda, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 339, 449-452.

### 6.3.3 La Unió Agrícola (1900-1922)

Provenia de la divisió de la Societat Agrícola de Productors el 1900, en què també s'havia format el Gremi de Pagesos<sup>360</sup>. Molts socis es traspassaren de la Societat Agrícola, sense sufragar els deutes, fet que va generar conflictes entre aquesta i “La Unió Agrícola” amb l’amença de portar-los als tribunals<sup>361</sup>. Es va adherir a la Federació Agrícola Catalano-Balear el 1905.

Les funcions que es destacaven eren: la divulgació agrícola i la proporció de primeres matèries, d’adobs i de productes insecticides. Va facilitar adobs, el cost dels quals es podia pagar en el termini d’un any, pel que no es va aplicar la venda al comptat. La dissolució va comportar el repartiment del fons entre els socis: 600 pessetes i diversos objectes del mobiliari a cada soci<sup>362</sup>.

### 6.3.4 Sindicat Agrícola o Associació Mútua de Propietaris<sup>363</sup>

Provenia d’una secció de la societat “Foment” de Valls. Tenia l’aval de l’IACSI i va recolzar la presentació del recurs contra la Llei de Contractes de Conreu amb l’enviament de telegrams al president del Consell de Ministres i a Joan Palau Mayor, diputat de la Unió Ciutadana. Per tant, és evident la composició per part de propietaris, en aquest cas, del partit judicial de Valls.

#### **Estatuts i reglaments:**

El 1933, la Junta Directiva estava formada per 9 membres (president, vicepresidents 1r i 2n, tresorer, secretari i 4 vocals).

#### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

No es complia el principi democràtic perquè el dret de vot era en funció de l’aportació en càrregues de vi<sup>364</sup>.

---

<sup>360</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 126.

<sup>361</sup> *Ibid.*, p. 141.

<sup>362</sup> *Ibid.*, p. 428.

<sup>363</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum II..., p. 92-103.

<sup>364</sup> Gavaldà, A. (1989). *L’associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 456.

### Serveis:

-Secció vitivinícola, amb un celler d'estil neobarroc<sup>365</sup> (1920), a partir del projecte de l'arquitecte Josep M. Vives i Castellet<sup>366</sup>, amb una capacitat de 25.000 càrregues de vi<sup>367</sup>. Tenia una planta rectangular amb terrat i una segona amb teulada a dues aigües, que feia pendent amb la major alçada de la façana principal. Al darrere hi havia la sala de màquines i de recepció de la verema. Tot i que ha estat objecte de canvis i afegiments, a l'actualitat, es poden observar elements originals, com les esferes decoratives de ceràmica vidriada i l'ondulació de l'acabat.



Il·lustració 5: Celler. Font: Esteves, A. (2019). Pobles de Catalunya.

-Secció d'Assegurança contra els danys a la propietat rústica, exercits per pagesos no propietaris, que contemplava la indemnització, però també la presentació a un jutjat si ho acordava la junta.

-Secció de socors mutus: el 1934 es va aprovar la constitució de la Mutual Agrícola de Valls com a secció autònoma que s'encarregava de l'assegurança d'accidents de treball a l'agricultura.

---

<sup>365</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 20.

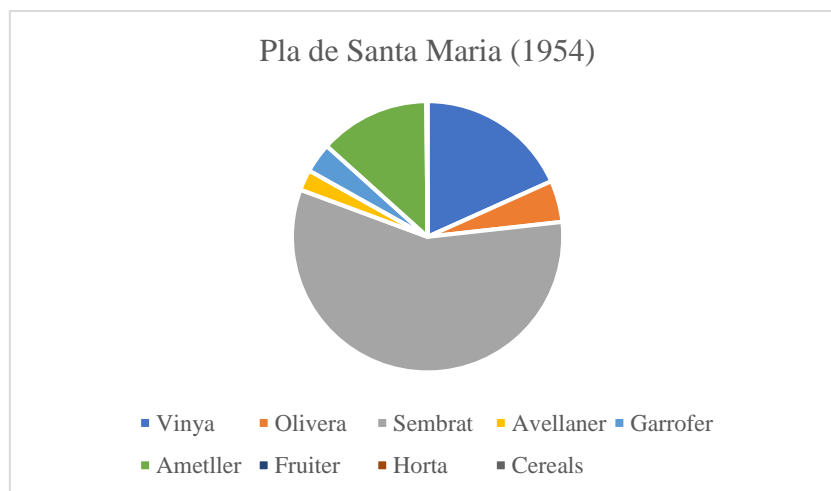
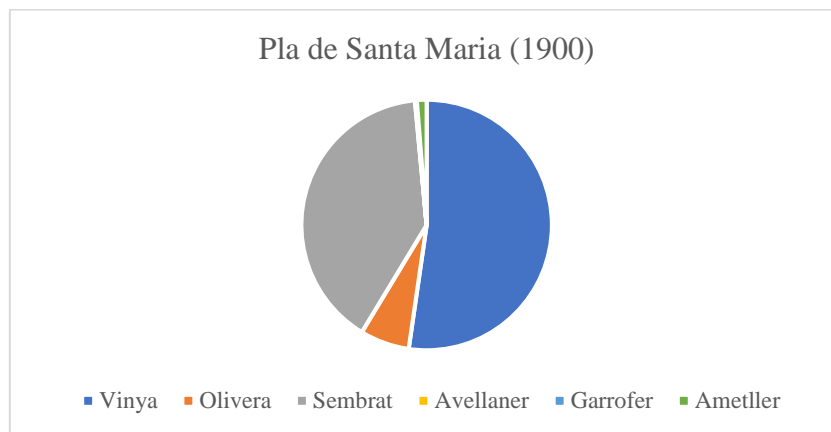
<sup>366</sup> Gavaldà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya*. Volum I..., p. 363.

<sup>367</sup> *Ibid.*, p. 456.

## 6.4 Pla de Cabra o de Santa Maria (Alt Camp)

### 6.4.1 Context

El 1900 hi havia 1.838 habitants<sup>368</sup> i el 1930, 1.924<sup>369</sup>. El 1900, es destinava al conreu de la vinya el 52,08% de les terres, però el 1954 s'havia reduït en més de la meitat (18,28%), mentre que es va incrementar la superfície dedicada a altres conreus, entre els quals destacaren el sembrat (del 39,68 al 57,39%) i l'ametller (de l'1,25 al 13,18%), amb una disminució de l'olivera (del 6,34 al 4,96%)<sup>370</sup>.



<sup>368</sup> INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*.

<sup>369</sup> INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*.

<sup>370</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 415, 586.



A les eleccions legislatives de 1931, es va produir la implantació del BOC<sup>371</sup>. A la taula següent, es mostren els resultats electorals més significatius durant la República, que reflecteixen una elevada distribució del vot:

	28 juny 1931		19 nov. 1933		16 feb. 1936
<b>Candidatura Republicana</b>	32,7%	<b>Unió Ciutadana</b>	54,4%	<b>Front d'Esquerres de Catalunya</b>	53,4%
<b>Lliga (Candidatura Autonomista Republicana)</b>	23,6%	<b>ERC</b>	32,6%		
<b>Coalició Republicano-Socialista</b>	28,2%	<b>Coalició d'Esquerres Tarragonines</b>	12,9%		
<b>Bloc Obrer i Camperol</b>	14,9%				

Taula 6: Resultats electorals de la República a Pla de Cabra. Font: Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 361-376.

Entre 1932 i 1936 hi va haver 3 sindicats agrícoles simultanis, un dels quals representava el sindicalisme catòlic i, per tant, s'hi identificava una finalitat moralitzadora.

#### 6.4.2 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra (1910-1936)<sup>372</sup>

Del 1911 al 1933 va estar inscrit a l'IACSI<sup>373</sup>, del qual va obtenir la distinció com a entitat que fomentava la cultura agrària a la Diada de Sant Isidre (15 de maig). En aquest sentit, s'hi celebraren un seguit de conferències de temàtica agrícola, com la conferència sobre malalties de la vinya i la preparació de caldos cúprics pel Director de l'Escola de Viticultura i Enologia de

<sup>371</sup> Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos...*, p. 47.

<sup>372</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008.

<sup>373</sup> Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)...*, p. 269.

Reus el 1917. També es va dissenyar un projecte d'escola per a l'ensenyament agrícola<sup>374</sup>. Rebia consultes i peticions de dades per a crear associacions, com el Sindicat<sup>375</sup>.

El 1932 es va adherir al Conveni dels Creditors del Banc de Catalunya per a arribar a una solució a la suspensió de pagaments. El mateix any va rebre la visita de dos inspectors d'Hisenda per al registre de l'aforament de la sala d'espectacles, la declaració del sou de l'auxiliar de secretaria i la liquidació de l'impost d'utilitats des de 1929, però van demostrar que el sindicat n'estava exempt. El 1933, s'acordà contractar una assegurança de robatori i d'atracament pel valor de 25.000 pessetes amb la companyia *La Previsión Nacional*.

Es va rebre una comunicació de l'Alcaldia per a contribuir a la celebració de la festa del 14 d'abril, a canvi de la qual es rebria un lot de llibres per a repartir entre els nens a final de curs. També es va rebre una comunicació del Banc de Valls, en què el Sindicat tenia un compte corrent, sobre l'obertura de la llibreta d'estalvi de la classe obrera amb un interès del 3%. Per a enrobustir el compte corrent, es va recórrer a la venda de títols de deute amortitzable, pel valor de 25.000 pessetes el 1934, en dipòsit al mateix banc. El 1935 es va rebre una invitació del *Banco Hispano Colonial*, sucursal del Banc de Valls, per a obrir-hi un compte, a la qual s'accedí amb les quantitats ja ingressades al seu favor.

El 1935 es va proposar l'assegurança contra accidents de treball per a tot el personal del Sindicat. Va tenir lloc una inspecció al registre de propietat, amb la qual es decidí hipotecar la finca per 2.500 pessetes, reservant-se'n 1.000 per a amortitzar el crèdit personal pendent. Es va demanar un préstec hipotecari amb termini de 10 anys amb el 6% d'interès pagat a la bestreta. El 29 de juliol de 1936 es va aprovar la fusió amb el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Treballadors (1932) en una entitat amb el nom d'aquesta última.

### **Estatuts i reglaments:**

El reglament de 1910 només establia que els socis havien de ser majors de 25 anys i necessitaven l'admissió de 2/3 com a mínim de la Junta Directiva. Admetia les dones, que podien ser representades per altres socis en les votacions mitjançant autorització signada.

Les quotes d'entrada i anuals eren en funció del capital crèdit aportat. La quota d'entrada podia variar entre 1 pesseta (per un capital crèdit de 125) fins a 10 pessetes (per un capital crèdit de

---

<sup>374</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 2 de febrer de 1918.*

<sup>375</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 2 de febrer de 1917.* 16275.

5.000 o més) i la quota anual anava d'1,20 fins a 6 pessetes, amb els mateixos paràmetres de capital crèdit<sup>376</sup>. El 1913 hi havia 285 socis<sup>377</sup> i el 1917, 343.

La Junta Directiva estava constituïda per 9 socis, que pretenien representar totes les classes socials. Els càrrecs eren: president, vicepresident, caixer, secretari, comptador i 4 vocals. Es produïa una renovació anual d'1/3 en Consell general. Els càrrecs eren gratuïts i obligatoris; no obstant, en cas d'auxiliar, aquest seria retribuït.

La Junta General feia una reunió ordinària un cop a l'any al gener. Consistia a examinar i aprovar l'estat de comptes, decidir sobre les inversions i nomenar la Junta Directiva. El nombre de vots era proporcional al capital crèdit invertit (un vot per cada 250 pessetes). La presa d'acords era amb la meitat més u de socis o la meitat de capital-crèdit social. S'emetien multes per inassistència injustificada als socis, que anaven de 25 cèntims a 1 pesseta, en funció del nombre de vots que se'ls correspongués.

#### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Pel que fa al dret de vot (i a l'establiment de quotes i multes), s'aplicava un sistema timocràtic, és a dir, la capacitat econòmica condicionava el nombre de vots. En una Junta General ordinària de 1933 es va demanar la paraula per a sol·licitar la modificació de l'article 37 perquè cada soci tingués un vot en les eleccions, relacionat amb l'exercici del sindicat amb capital propi. Tanmateix, no es va aprovar, ja que es considerà que no hi hauria suficients aportacions i la dissolució es faria inevitable.

El principi de neutralitat política i religiosa era un tema controvertit, ja que s'hi havien celebrat actes (ERC, Centre Radical Socialista i de catòlics). El novembre de 1931 s'acordà que a la sala d'espectacles només se celebrarien actes agrícoles i culturals per a mantenir l'harmonia, però tornaria a ser tema de debat el 1932, ja que hi havia socis en contra i altres a favor<sup>378</sup>. El 1933 es va acordar cedir la sala amb caràcter d'arrendament a Esquerra Catalana per 25 pessetes, quan ho sol·licitessin 20 o més socis per escrit.

---

<sup>376</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Reglamente (1910). 9415.

<sup>377</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 17 de gener de 1913.*

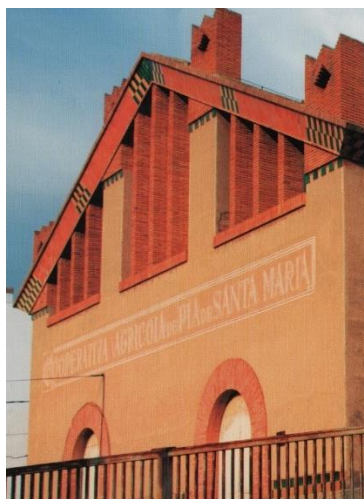
<sup>378</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. Junta General ordinària. 28/2/32.1930-008.

Una prescripció del Ministeri de Treball obligava les entitats d'estalvi a modificar l'escala d'interessos. Al Sindicat només li afectà a la Secció de Dipòsits Anyals, on s'acordà fixar l'interès limitat al 4%.

### Serveis:

-Secció de Vinicultura: la contribució dels socis en la construcció del celler (1913)<sup>379</sup> i l'adquisició de material va ser de 15 pessetes per càrrega de vi. També es va implementar l'obligació de l'aportació de la collita fins a l'amortització de les despeses<sup>380</sup>.

El projecte va ser de Claudi Duran Ventosa i forma part dels cellers pioners, anteriors a l'obra de Cèsar Martinell. Tenia una estructura senzilla: una nau de planta rectangular amb una altra de transversal on hi havia la premsa, amb coberta de dos aiguavessos. La façana, en què alguns autors han identificat trets de l'*Art Déco*, presenta, en ordre ascendent, dos portals d'arc de mig punt, el nom de l'edifici esgrafiat i un frontó triangular amb ceràmica vidrada i dotze finestrals, del qual surten quatre merlets de maó<sup>381</sup>.



Il·lustració 7: Celler. Font: Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 40.

Quan les aportacions arribaven a les 150 pessetes, se'ls entregava un títol de copropietat, que consistia en una obligació amortitzable per igual valor, procedent de l'emissió de 800 títols amb un interès del 5% anual. L'amortització de les obligacions es feia per sorteig i hi tenien prioritat els fundadors i socis anteriors al juliol de 1913, és a dir, a la construcció del celler. S'obriria un

<sup>379</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assemblea general reglamentària celebrada el dia 17 de gener de 1913.*

<sup>380</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Reglamento de la Bodega Cooperativa (1913).* 9418.

<sup>381</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 40.

compte per a cada soci. Quan s'havien amortitzat, es fixava una quota d'entrada i un percentatge per càrrega. Es distribuï 1 vot per cada 10 càrregues, és a dir, per cada títol de copropietat.

El tècnic de la "Bodega" havia de passar a reconèixer i donar el vistiplau per a la recollida de verema, a la qual se li calculava el pes i la riquesa en sucre. En aquest sentit, es va constituir un Consell d'Administració amb 9 vocals i una Comissió per a la venda amb 6 vocals. La inassistència justificada permetia la delegació del vot en un altre soci.

-Secció de matèries primeres: el 1931 s'aprovà l'adquisició d'un solar destinat a l'emplaçament d'un magatzem amb majors dimensions pel preu de 8.500 pessetes i la instal·lació al mateix edifici d'un molí d'oli. No obstant, la construcció del magatzem no es produí fins el 1933 i va ser un exemple de cooperativisme, com a treball per a una finalitat comuna i interès del bé comú<sup>382</sup>, en què els socis van participar a través del concurs de preus com a paletes, fusters, ferrers...

Amb anterioritat, ja es feien comandes de matèries primeres a l'Anònima Cros. Hi havia un conserge que ajudava a l'expedició d'adobs. El 1934 es va sol·licitar la instal·lació d'un molí per a moldre grans i pinsos a l'edifici del magatzem.

-Molí d'oli: instal·lat al solar anterior.

-Molí de grans i pinsos: se signà el contracte de construcció a finals del 1934 per un preu de 5.800 pessetes i els jornals del muntador del motor quedaven a càrrec del Sindicat. S'acordà cobrar el dret de molta a 2 pessetes per % de kg de gra i assenyalar els dilluns i dimecres com a dies de funcionament del molí. El càrrec de moliner va ser assignat al conserge pel jornal de 8 pessetes. Es bonificaria els socis en funció de les aportacions de gra, si els beneficis superaven el pagament dels interessos del capital invertit. Les dificultats en la molta de civada van comportar el cobrament de 4 pessetes per % de kg, mentre que es va mantenir el preu per a la resta de cereals. Un operari de la Casa Cortés, després d'inspeccionar i de sufragar les deficiències al molí, va concloure que s'havien de canviar les pedres perquè eren falses.

-Secció de Dipòsits Anyals

---

<sup>382</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons de la Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural, 1930-1936. 1930-008.

-Secció de crèdit (1916)<sup>383</sup>: concedia préstecs als socis i a sindicats agrícoles d'altres localitats. La crisi econòmica de la Primera Guerra Mundial, amb la finalització dels crèdits i de la protecció de l'Estat, va comportar el cessament de la concessió de crèdits als socis<sup>384</sup>.

-Cafè: el 1936 es va rebre una comunicació de l'Alcaldia recordant els jocs prohibits.

-Secció de ball: el 1935, els pares dels joves que en formaven part van transmetre queixes a la Junta per la costosa contractació d'una orquestra per a la Festa Major. En resposta, s'acordà subvencionar la Secció de joves per als balls de la Festa Major, però la Junta no se solidaritzà amb el contracte realitzat a l'orquestra.

-Secció d'Esbarjo: el 1935 es va presentar un projecte de reglament, però, davant de la disconformitat amb el principi d'exclusivitat per als socis, va ser desestimat. El 1936 es va formar la comissió amb 2 socis i el president.

-Secció de cinema: el 1935 s'acordà destinar un 5% de l'ingrés total el dia de Nadal per a segells pro-infància.

-Secció escolar (1919)<sup>385</sup>

#### **6.4.3 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Treballadors (1932-1936)<sup>386</sup>**

Estava constituït per 210 socis, amb una gran diversitat de professions: agricultor, paleta, contramestre, teixidora, cisteller, fuster, ramader, "domèstica", guarnicioner, algtzir, rajoler, mecànic, perruquer, jornaler, barber, pastor, flequer... S'hi detecta la presència de dones.

Es va establir una lletra de canvi de 100 pessetes com a compromís en cas de dissolució d'una secció. Alhora, es van fer les següents propostes, de les quals no s'ha pogut comprovar la realització: la unió entre el Sindicat i la "Societat Choral", la venda de vi i sifons a la Secció Cooperativa i l'obertura d'una escola.

---

<sup>383</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assemblea general reglamentària celebrada el dia 2 de Febrer de 1916*. 16287.

<sup>384</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assemblea general reglamentària celebrada el dia 2 de Febrer de 1915*. 16286.

<sup>385</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. *Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra. Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assemblea general reglamentària celebrada el dia 23 de Febrer de 1919*. 16288.

<sup>386</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Treballadors. Llibre registre de socis de la Caixa Rural i Sindicat Agrícola de Treballadors, 1932-1936. 1932-002; Llibre d'actes de l'Assemblea general, 1932-1933. 1932-009; Llibre d'actes de l'Assemblea general, 1932-1936. 1932-017.

Per altra banda, s'ha comprovat que altres es van concretar, com: la instal·lació d'un forn per a l'elaboració de pa, la constitució d'una secció de Mutualitat per a malalts i la creació d'una Caixa de Crèdit. També es va signar un contracte d'assegurança del Sindicat contra incendis per 10 anys. El 1936, es va produir la fusió entre el Sindicat Agrícola i Caixa Rural i el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Treballadors, que va resultar en una nova entitat anomenada "Sindicat Agrícola de Treballadors"<sup>387</sup>.

### **Patrimoni o edifici social:**

Es disposava d'una secretaria i un despatx de cobraments i pagaments, que estava obert els diumenges de 16 a 18h. Es trobava a una part del tercer pis del carrer de Fermín Galán y García, 38, de lloguer per 7'5/10 pessetes mensuals i 3 pessetes per la llum a la "Societat Choral" com a sotsarrendament.

El 1933 es va plantejar com a susceptible de compra una finca del terme (amb una casa amb dos pisos i era per a trillar), equivalent a 11.255 m<sup>2</sup>, per 14.000 pessetes. El 1934 es va recórrer al sorteig entre els socis de la compra de patis de la propietat adquirida, que va generar una elevada demanda. El 30 d'abril del 1936 s'acordà la compra de 2 cases, una de les quals tenia forn, per 26.000 pessetes, mentre que l'altra tenia un valor de 7.000 pessetes.

### **Serveis:**

-Secció de compra-venda de comestibles en un magatzem de lloguer per 40 pessetes trimestrals per a la col·locació i distribució de comestibles situat al carrer 14 d'Abril, 12. També es va aprovar la venda de porc.

-Secció de matèries: el president considerà necessària la compra d'una propietat per a construir un edifici per a l'emmagatzematge de gèneres per 14.000 pessetes. Alhora, es va contractar un conserge per votació entre els socis, amb casa i llum, per al repartiment de guanos i matèries.

-Caixa Rural

-Forn (1936)

-Mutualitat (1935)

---

<sup>387</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria. Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Treballadors. *Certificat de la sessió on es decideix la fusió del Sindicat Agrícola i el Sindicat Agrícola de Treballadors, en una nova entitat anomenada Sindicat Agrícola de Treballadors*. 1936-013.



El personal del Sindicat estava constituït per: un flequer, dones al mostrador i el mosso de magatzem d'adobs.

#### **6.4.4 *Sindicato Agrícola de San Isidro Labrador de Pla de Cabra (1910-)*<sup>388</sup>**

Era una associació de mutualitat de caràcter civil i catòlic.

##### **Estatuts i reglaments:**

Les seves finalitats eren: el perfeccionament religiós, moral i intel·lectual dels socis; i el foment i defensa dels interessos agrícoles. Hi havia dos tipus de socis: honoraris (que proporcionaven una contribució notable d'acord amb les finalitats de l'entitat) i numeraris. Els socis havien de ser majors de 25 anys, mentre que els menors havien de ser autoritzats per un tutor, així com les dones que fossin caps de família, que no podien formar part de la Junta Directiva ni tampoc votar, però podien participar a la Junta General per mitjà d'un mandatari. El capital social estava dividit en el capital a alliberar en cas de dissolució (crèdits de socis) i el fons social, que es destinaria a obres de beneficència.

La Junta Directiva estava formada per 10 membres (un mínim de 7 havien de ser socis també de la "Sociedad Agrícola"), un dels quals era el rector de la vila, amb càrrec de consiliari. Entre els càrrecs, hi havia els de president, vicepresident, tresorer i secretari-comptador. A banda, el Consell d'Inspecció estava format pel president i 2 vocals, que eren socis també de la "Sociedad Agrícola". Una de les funcions era informar sobre les condicions dels socis que demanaven préstecs. Tenia lloc la renovació de la meitat dels càrrecs cada any. Les reunions eren mensuals. Les votacions poden ser públiques o secretes, en funció de si hi havia sol·licitud per a les segones.

El consiliari feia d'assessor del president i de conseller dels membres de la Junta Directiva, assistia a les reunions de la Junta Directiva i la Junta General, tenia dret de vet en qualsevol acte contrari a la moral i arbitrava els mitjans per a la instrucció religiosa. El lema era el dels antics gremis: "Unos por otros y Dios por todos".

---

<sup>388</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. *Sindicato Agrícola de San Isidro Labrador de Pla de Cabra. Reglamento* (1910). 16269.

### Aplicació dels principis del cooperativisme:

Hi havia renovació dels càrrecs, però l'elecció secreta no estava fixada i hi havia distinció en els socis segons les contribucions. A més, la influència de l'Església, representada per la figura del rector, limitava un funcionament plenament democràtic.

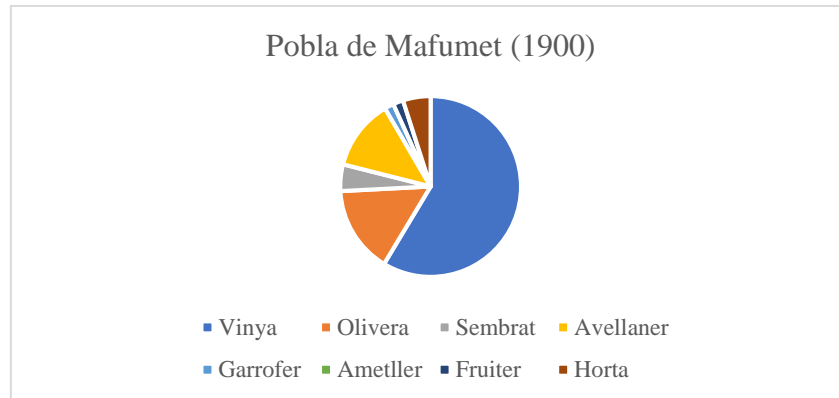
### Serveis:

Feia compres en comú i el personal era remunerat.

## 6.5 Poble de Mafumet (Tarragonès)

### 6.5.1 Context

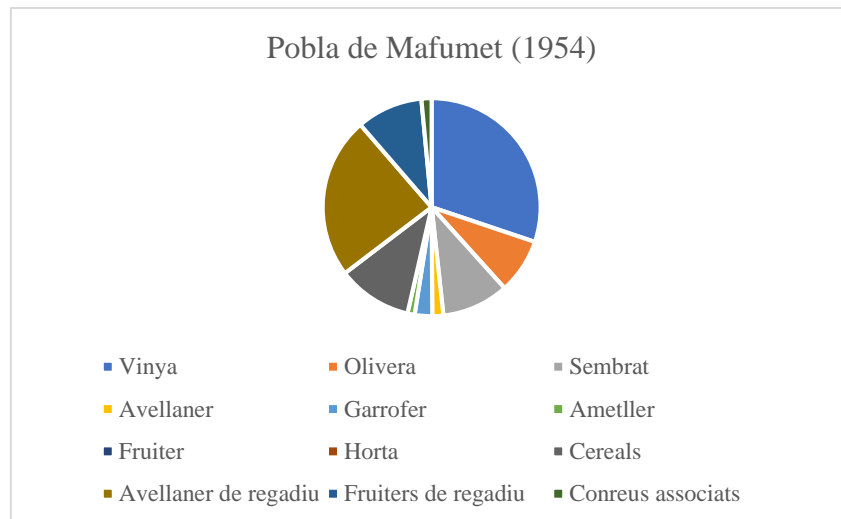
El 1900 hi havia 447 habitants<sup>389</sup> i el 1930, 523<sup>390</sup>. La vinya era el principal conreu (57,24%), però, arran de la crisi del canvi de segle, es va produir un retrocés d'1/4 fins el 1954 (30,16%), així com de l'olivera com a segon cultiu (del 15,2 al 8,16%), mentre que es va desenvolupar el cultiu dels cereals (11,08%), dels avellaners de regadiu (24,01%) i dels arbres fruiters (9,83%)<sup>391</sup>.



<sup>389</sup> INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*.

<sup>390</sup> INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*.

<sup>391</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona ...*, p. 417, 636, 654.



El 1932, per a fer front a la crisi de l'avellana pels preus baixos del mercat, es va celebrar una assemblea a Reus a iniciativa de la Cambra Agrícola, però no hi van assistir representants de la Pobla de Mafumet i la manca d'interès de l'Ajuntament no els va permetre gaudir dels avantatges que es van proporcionar als colliters d'avellanes d'altres municipis.

Pel que fa a la política, hi havia una tendència conservadora. El 1916, a les eleccions municipals es va produir la victòria de les dretes (146 enfront de 122 vots a les esquerres). En un manteniment d'aquesta línia política, el febrer de 1936 guanyà el Front Català d'Ordre amb 148 vots enfront dels 135 al Front d'Esquerres.

A la taula següent, es mostren els resultats electorals més significatius durant la República, que reflecteixen aquesta polaritat esquerra-dreta, amb un major domini de la dreta:

	28 juny 1931		19 nov. 1933		16 feb. 1936
<b>Candidatura Republicana</b>	54,3%	<b>Unió Ciutadana</b>	56%	<b>Front d'Esquerres de Catalunya</b>	47,7%
<b>Lliga (Candidatura Autonomista Republicana)</b>	32,4%	<b>ERC</b>	32,7%		
<b>Coalició Republicano-Socialista</b>	12,6%	<b>Coalició d'Esquerres Tarragonines</b>	11,3%		

Taula 8: Resultats electorals de la República a Pobla de Mafumet. Font: Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 361-376.

Respecte a l'associacionisme agrari durant el període d'estudi, només s'ha identificat la documentació d'un sindicat agrícola, de caràcter catòlic. No obstant, segons Celada<sup>392</sup>, també hi havia un "sindicato de horticultores y fruticultores", que hauria desenvolupat la seva activitat almenys entre 1933 i 1934.

### 6.5.2 Sindicat Agrícola de Sant Isidre (1916-)<sup>393</sup>

S'emmarcava en el sindicalisme catòlic com a entitat interclassista que volia combatre les entitats obreristes. Defensava l'accés a la propietat per part dels parcers i representava el mitjà per a adquirir grans propietats que es repartirien entre els socis, cosa que requeria una acumulació de capital. Tenia una voluntat econòmica, però també moral i política, i va tenir una gran implantació.

Al capdavant de l'entitat hi havia grans propietaris, que eren els socis fundadors, però hi havia la voluntat d'integrar-hi pagesos no propietaris. El seu fundador i principal artífex fins al 1927 va ser el mossèn Gaietà Ivern Orpinell, rector de la parròquia. El lema era el dels gremis: "Unos por otros y Dios por todos".

El 1916 es va demanar la benedicció de l'arquebisbe i l'elecció de Sant Isidre com a patró del Sindicat. En conseqüència, cada 15 de maig se celebrava la festa de Sant Isidre, que comptava amb una processó. L'assistència era obligatòria i, si no es complia, hi havia una multa de 5 pessetes. Les misses de les festes eren l'"expressió popular de pertinença a un grup"<sup>394</sup>.

Va participar en totes les activitats agràries que se celebraven a la demarcació tarragonina i el 1918 va adherir-se a la Federació de Sindicats Agrícoles de Tarragona. Un dels seus socis va ser proclamat vocal de la Cambra Agrícola Provincial.

#### **Estatuts i reglaments:**

A l'article 5 s'evidencia l'esperit de suport mutu i protecció envers la pagesia. A més, uns dels objectius eren la "venda, exportació, conservació, elaboració o millora de productes del cultiu o de la ramaderia", "l'adquisició d'eines i màquines agrícoles, adobs, plantes, llavors, animals" i "l'estudi, defensa i perfeccionament dels interessos professionals dels seus socis"<sup>395</sup>. També es detecta un plantejament de tecnificació de l'agricultura. Per tal que les finalitats es realitzessin,

---

<sup>392</sup> Celada, R. (1989). *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936...*, p. 100.

<sup>393</sup> Sánchez Cervelló, J.; Puig Vallverdú, G. (2017). *El Sindicat Agrícola de Sant Isidre...*, p. 21-46.

<sup>394</sup> *Ibid.*, p. 31.

<sup>395</sup> *Ibid.*, p. 25-26.

l'obtenció de crèdit era essencial per a poder finançar la modernització de les explotacions o retenir la collita, així com defensar el bé comú i els drets a la propietat de tots els socis.

Els socis havien de ser residents o posseir finques al terme, majors de 16 anys, amb bona conducta moral i religiosa i dedicació pagesa. No podien ser membres de cap societat de resistència ni de responsabilitat solidària. Les dones tenien prohibit l'accés, excepte les vídues, tot i que estaven exemptes de l'assistència a les juntes generals. Hi havia dos tipus de socis: protectors (pel treball o per donatius a favor del sindicat, que no tenien obligacions, però tenien veu i vot a les reunions) i numeraris.

El 1921 es van reformar els estatuts per a incorporar la secció vitivinícola, per a la qual es va demanar de nou la benedicció a l'Arquebisbat i la designació del consiliari. El 1922, l'arquebisbe Francesc d'Assís Vidal i Barraquer va autoritzar el decret de creació del Reglament.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

No hi havia un compliment del principi democràtic "un home, un vot" perquè els socis protectors tenien dret de veu i vot, però no havien de complir amb obligacions. Tampoc es complia el de lliure adhesió ni el de neutralitat religiosa pels objectius i per la definició de l'entitat en el catolicisme social.

### **Patrimoni o edifici social:**

El 1918 es van adquirir els baixos que havia ofert el president Damià Aymamí Coll de caràcter temporal per a la celebració de reunions. El 1921 es va adquirir la primera finca al Mas d'Escardó per 62.000 pessetes, a la qual es va projectar un camp experimental i una escola pràctica de tècniques agrícoles, que seria treballada pels propis socis, que n'esdevindrien propietaris. La dinàmica era la compra de finques, que es parcel·laven i venien als socis.

A partir de l'escriptura de venda d'una finca d'11,4 ha (30 jornals) pel valor de 45.000 pessetes al Sindicat Agrícola de Pobla de Mafumet per part d'una dona amb data de 1931, destinada al repartiment entre els socis, es pot evidenciar que la dona casada necessitava la llicència marital que certifiqués la capacitat legal per a realitzar la transacció<sup>396</sup>.

---

<sup>396</sup> AHT. Fons *Unión de Cooperativas*. Pobla de Mafumet. Capsa 3. Año 1931. Copia autèntica de la escritura de venta otorgada por Doña Angela Mas Gómez a favor del Sindicato Agrícola de Pobla de Mafumet, representado por su presidente Don Juan Fortuny Fortuny, a diecisiete de enero.

### Serveis:

-Secció de “bodega” (1918): va ser la primera secció creada. Implicà la compra d’un terreny per a la construcció del local social on s’hi inclouria la “bodega” i l’adquisició de maquinària. El 1917, diversos socis van vendre les seves propietats per tal de proporcionar un solar. Es va sol·licitar un crèdit al Banc d’Espanya i el pagament de 5 pessetes per càrrega de verema entregada per soci per a sufragar les despeses. El 1919 es va haver d’ampliar el local per insuficiència d’espai per a l’emmagatzematge de la verema.

-Molí d’oli: es va construir el 1920.

-Secció de matèries primeres: es va designar un corredor de comerç que establia relacions amb comerciants per a l’adquisició de productes.

-Secció de crèdit (*Caja Rural de Ahorros y Préstamos*): es va inaugurar el 1919 per a finançar millores en les explotacions i comprar finques per als no propietaris.

### 6.5.3 Societat “Nova Germanor Agrària” (1934-)<sup>397</sup>

A continuació, es farà una menció a la Societat Recreativa “Nova Germanor” (1932), de la qual es van modificar els estatuts el 1934 per tal de poder realitzar operacions agrícoles. Segons els estatuts, de 32 articles, les funcions eren: dirigir i promoure els interessos de la comarca, fomentar la cultura i el bon tracte, organitzar conferències i cursos de divulgació i fer préstecs per a socis en una secció de Crèdit. Tenia un enfocament catòlic i moralitzant.

Els socis es dividien en numeraris, que havien de pagar la quota mensual d’1 pesseta, i transeünts, aquells que estaven entre 1 i 3 mesos al poble. Per a ser soci, s’havia de ser major de 15 anys i ser presentat per dos socis numeraris, però no hi havia condició de sexe. L’admissió era decidida en últim recurs per la Junta General mitjançant la votació secreta.

Els socis fundadors no pagaven la quota d’ingrés, que era de 10 pessetes, tot i que estava sotmesa a variacions. L’expulsió dels socis podia ser per incompliment del pagament de quotes, però també per una conducta no adherida als principis d’harmonia i de concòrdia. Formaven part de les obligacions dels socis vetllar durant la nit pel soci malalt de gravetat que havia rebut el Sant Viàtic i assistir a l’enterrament dels socis.

Es podien crear seccions, com la Secció de Crèdit (per a accedir a la qual calia ser major d’edat), amb l’aprovació de la Junta Directiva. Comptaven amb juntes pròpies, però havien de presentar els balanços anuals a la Junta, que estava formada per: president, vicepresident, secretari, vicesecretari, tresorer i vocal. Es reunia una vegada al mes i els càrrecs es renovaven en la meitat

---

<sup>397</sup> AHT. Fons del Govern Civil. Joventut “Nova Germanor” i “Nova Germanor Agrària”. 330-50. 17.

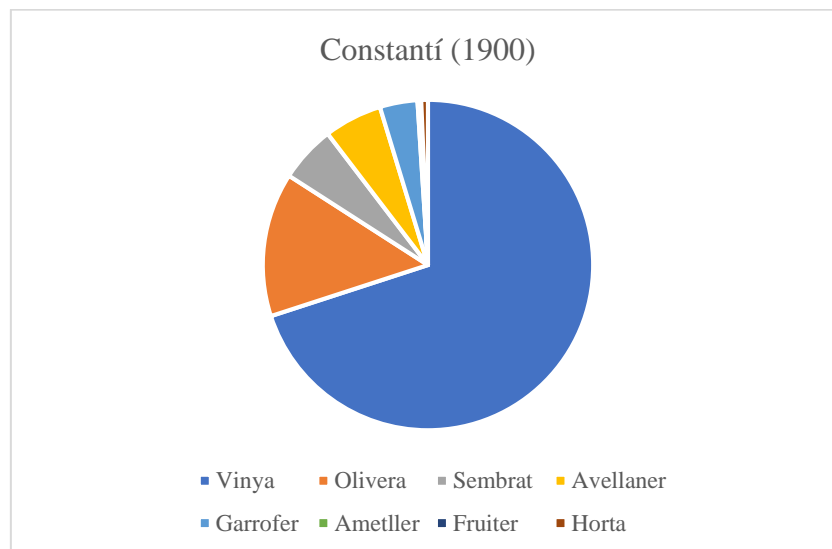
anualment, a l'Assemblea General ordinària, d'única convocatòria, que tenia lloc al gener. Es podien celebrar assemblees extraordinàries a petició de 12 o més socis. A les votacions, s'adoptava l'elecció secreta a petició d'un mínim de 3 socis.

En cas de dissolució, que no s'esdevindria mentre hi hagués 12 socis disposats a mantenir la societat, es repartirien els béns a les persones necessitades del municipi que considerés la Comissió liquidadora.

## 6.6 Constantí (Tarragonès)

### 6.6.1 Context

El 1900 hi havia 2.306 habitants<sup>398</sup> i el 1930, 2.193<sup>399</sup>. El 1954, s'havia produït un retrocés de la vinya d'1/4 respecte del 1900 (passà del 67,5 al 43,67%) a favor del sembrat (del 5,33 al 12,47%), l'olivera (del 13,59 al 15,43%) i l'avellaner de regadiu (11,48%)<sup>400</sup>.

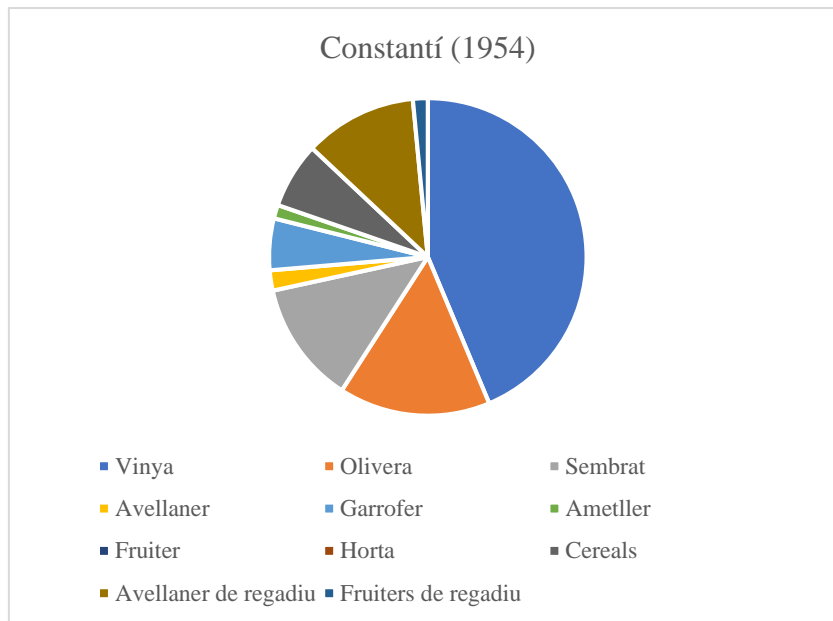


<sup>398</sup> INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*.

<sup>399</sup> INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*.

<sup>400</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 417, 607.





La població activa agrària estava formada per 353 homes i 340 dones<sup>401</sup>. El Cens Social Agrari de 1936 va recollir 284 propietaris de 1.239 finques, dels quals els grans propietaris concentraven 374 hectàrees (11,4% de superfície agrícola del terme). Per tant, s'evidencia un repartiment de la propietat de la terra<sup>402</sup>.

A les eleccions de la Restauració es va produir el predomini dels vots favorables als liberals enfront dels conservadors. A les eleccions a Corts els grups guanyadors van ser: els liberals (1910 i 1923), els republicans nacionalistes (1914 i 1916), els regionalistes (1918 i 1919) i els conservadors (1920)<sup>403</sup>.

Es va implantar el catalanisme polític, primer de caràcter regionalista i, després, nacionalista republicà, amb un gran protagonisme del Sindicat Agrícola<sup>404</sup>. En aquest sentit, el president de la Lliga Regionalista, en una conferència del 1914, defensà la creació d'un sindicat interclassista que s'encarregués de recaptar els impostos percentuals sobre la collita, a més de disposar de caixa de crèdit i altres serveis. Més endavant, el 1918, es constituí un comitè d'acció política adherit a la Lliga i una secció juvenil amb el nom de Joventut Nacionalista.

La Lliga Regionalista va accedir a l'Ajuntament, des del qual va impulsar l'ús del català, la urbanització de carrers, la inversió en ensenyament i la creació d'una comissió de cultura<sup>405</sup>. Una altra mostra de la consolidació del catalanisme és que al referèndum als ajuntaments sobre

<sup>401</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 6.

<sup>402</sup> *Ibid.*, p. 11.

<sup>403</sup> *Ibid.*, p. 46.

<sup>404</sup> *Ibid.*, p. 48-49.

<sup>405</sup> *Ibid.*, p. 50-52.

l'Estatut hi participà el 91,5% (630) del cens electoral (homes majors de 25 anys) i no hi hagué cap vot en contra, així com hi hagué signatures d'adhesió de dones (345)<sup>406</sup>.

A les eleccions a Corts constituents de 1931, tingué lloc una victòria republicana, on els candidats més votats foren els del Partit Republicà Radical Socialista (PRRS), encapçalat per Marcel·lí Domingo<sup>407</sup>. A les eleccions de 1933, malgrat la victòria de la Lliga a la circumscripció, a Constantí s'obtingueren resultats ambivalents entre dreta i esquerra: ERC obtingué entre 548 i 531 vots i Unió Ciutadana, entre 527 i 514<sup>408</sup>. A les eleccions municipals de 1934, hi hagué una elevada abstenció, però tingué lloc la victòria d'ERC amb 572 vots<sup>409</sup>. A les eleccions generals a Corts del 1936, el Front d'Esquerres obtingué la victòria amb 677 vots enfront dels 533 del Front Català d'Ordre<sup>410</sup>.

A la taula següent, es mostren els resultats electorals més significatius durant la República:

	28 juny 1931		19 nov. 1933		16 feb. 1936
<b>Candidatura Republicana</b>	63,5%	<b>Unió Ciutadana</b>	47,7%	<b>Front d'Esquerres de Catalunya</b>	53,6%
<b>Lliga (Candidatura Autonomista Republicana)</b>	25,2%	<b>ERC</b>	49,2%		
<b>Coalició Republicano-Socialista</b>	9%	<b>Coalició d'Esquerres Tarragonines</b>	2,8%		

Taula 9: Resultats electorals de la República a Constantí. Font: Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 361-376.

Segons Duch i Franquès, a Constantí es produí una dualitat en l'associacionisme agrari entre la *Sociedad Agrícola de Socorros Mutuos*, de jornalers, petits i mitjans propietaris, i el Sindicat Agrícola i Caixa Rural, de grans propietaris, que es reflectí en els cafès del Sindicat i del Casino, respectivament<sup>411</sup>. Per altra banda, Celada<sup>412</sup> hi identificà tres entitats agrícoles: *Asociación*

<sup>406</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 63, 68.

<sup>407</sup> *Ibid.*, p. 66.

<sup>408</sup> *Ibid.*, p. 73.

<sup>409</sup> *Ibid.*, p. 82.

<sup>410</sup> *Ibid.*, p. 78.

<sup>411</sup> *Ibid.*, p. 28-29.

<sup>412</sup> Celada, R. (1989). *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936...*, p. 99.

*agrícola* (1902-1916?), *La Seguridad* (1911-1916?) i el Sindicat Agrícola i Caixa Rural (1905-1939?).

### 6.6.2 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Constantí (1905-)

Es va fundar amb el nom de “Sindicato Agrícola de Crédito” el 1905 seguint el model del cooperativisme de crèdit. La formalització plena, com a “Sindicat Agrícola i Caixa Rural”, es va produir el 1914. Els socis fundadors eren 67 homes i 20 dones, que l’avalaren amb el seu patrimoni, valorat en 1.170.650 pessetes<sup>413</sup>.

Era un sindicat de petita i mitjana propietat, resultat de la iniciativa de petits propietaris<sup>414</sup>. Era reformista i interclassista<sup>415</sup> perquè incorporava la pagesia (parcers, jornalers...) <sup>416</sup>. Estava a l’empara de la Llei del 28 de gener de 1906 “cuyo fin es el desarrollo de la agricultura en dicha población y la protección de la clase agrícola” i incorporava les funcions dels sindicats agrícoles (adquisició d’eines, de matèries...) <sup>417</sup>. També tenia una dimensió lúdico-cultural, amb cafè, biblioteca, escola nocturna, teatre, balls i festes <sup>418</sup>.

Va donar aixopluc a altres entitats, com la “Societat Choral Orfeònica” de Constantí (1925), la “Sociedad Coral Ylustración Obrera” (1926) i la Joventut Nacionalista Republicana (1930) <sup>419</sup>. No obstant, tenia una escassa participació en entitats federatives del cooperativisme agrari, no estava adherit a la Federació Agrícola Catalano-Balear <sup>420</sup>, però del 1931 al 1933 va estar inscrit a l’IACSI, com també es trobaven, pel que fa als estudis de cas del Camp de Tarragona, els sindicats de Pla de Cabra, Vila-rodona i Selva del Camp <sup>421</sup>.

Es va produir una vinculació amb la Lliga Regionalista, Acció Catalana i ERC, consecutivament <sup>422</sup>. En aquest sentit, adoptà un activisme catalanista comarcal, com demostra l’organització de la Diada Nacionalista i d’altres actes d’afirmació nacionalista que tindrien lloc durant el període de la Mancomunitat, com es pot veure al programa de la Festa Major d’Hivern

---

<sup>413</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 17.

<sup>414</sup> *Ibid.*, p. 22.

<sup>415</sup> *Ibid.*, p. 16.

<sup>416</sup> *Ibid.*, p. 39.

<sup>417</sup> *Ibid.*, p. 15-16.

<sup>418</sup> *Ibid.*, p. 36-37.

<sup>419</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1917). 1/sac/1917.

<sup>420</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 31.

<sup>421</sup> *Ibid.*, p. 19; Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l’associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)...*, p. 269.

<sup>422</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 49.

o la creació d'Acció Catalana a Constantí el 1923. S'adherí a la petició d'autonomia de la Mancomunitat el 1919<sup>423</sup>.

Aquest nacionalisme era perpetuat per altres entitats que compartirien seu amb el Sindicat, com la Societat Coral<sup>424</sup>. Els socis expressaren adhesió a Acció Catalana en un manifest sense data, però relacionat amb la presentació de candidatures electorals de la República<sup>425</sup>. A les eleccions al Parlament de 1932, ja hi havia una decantació cap a ERC<sup>426</sup>. La repressió dels fets d'octubre comportà la clausura de la Joventut Nacionalista, la destitució de l'Ajuntament i la detenció de gran part de l'elit política republicana, entre la qual hi hagué 3 socis del Sindicat<sup>427</sup>. El 1924 es comptaren 113 socis<sup>428</sup>.

Durant el període de la Mancomunitat, es van rebre comunicacions de la Federació Agrícola Catalano-Balear amb ofertes de fertilitzants (sofre, sulfat de ferro...). També es podria haver produït una coordinació amb l'Ajuntament per al curset d'ensenyament agrícola que va tenir lloc per part de l'Escola Superior d'Agricultura de la Mancomunitat<sup>429</sup>. Es van mantenir relacions comercials amb l'advocat i corredor de Comerç Pere Lloret per a les gestions amb el Banc d'Espanya el 1919<sup>430</sup>.

Alguns membres de la junta van mantenir una activitat política antifeixista fins als temps de la Guerra Civil, com és el cas del president Josep Roig, el tresorer Joan Franquès o el vocal Joan M. Bofarull<sup>431</sup>, que no tingueren un protagonisme clar en la política local fins a la II República, quan es produí una vinculació sense precedents entre el Sindicat i l'Ajuntament<sup>432</sup>.

### **Estatuts i reglaments:**

L'article 1 del reglament el definia com segueix: "sociedad cooperativa con el único fin de alcanzar crédito colectivo de alguna entidad bancaria, y utilizarlo en favor de sus socios para atender al cultivo y mejoramiento de sus propiedades"<sup>433</sup>.

---

<sup>423</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1919). 1/sac/1919.

<sup>424</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 52, 54.

<sup>425</sup> *Ibid.*, p. 63.

<sup>426</sup> *Ibid.*, p. 69.

<sup>427</sup> *Ibid.*, p. 75.

<sup>428</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Administració Local. Ajuntament de Constantí. Registre de societats, associacions i sindicats. 3/O/1924.

<sup>429</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 53.

<sup>430</sup> *Ibid.*, p. 33.

<sup>431</sup> *Ibid.*, p. 42.

<sup>432</sup> *Ibid.*, p. 42, 68.

<sup>433</sup> *Ibid.*, p. 16.

Hi havia dos tipus de socis: els que havien participat amb el seu capital i els que no tenien ni drets ni obligacions.

La Junta Directiva estava formada per: president, vicepresident, secretari, vicesecretari, tresorer, comptador i 3 vocals<sup>434</sup>.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Es va establir un sufragi censatari i una definició dels drets de soci en funció del capital-crèdit<sup>435</sup>. No estava permesa la representació, excepte en el cas de les dones<sup>436</sup>. A més, les relacions federatives en el cooperativisme van ser mínimes.

### **Patrimoni o edifici social:**

El primer local va ser al c/ Pescateria, 8, però a partir del 1914 es va establir al c/ Major, 18<sup>437</sup>. Va inscriure la compra de la casa el 1915 i la del local destinat a molí i fàbrica d'oli al c/ Raval de Sant Pere, 49 el 1916. També tenia magatzems al c/ Sant Pere i a la Plaça del Castell, 2.

L'edifici social era seu d'altres entitats, com la "Sociedad Coral Ylustración Obrera", inscrita el 1926 al registre d'associacions; o la Joventut Nacionalista Republicana el 1930, adherida a ERC<sup>438</sup>.

### **Serveis:**

-Molí i fàbrica d'oli

-Magatzems

-Premsa hidràulica (1917)<sup>439</sup>.

No es va construir un celler per l'existència de masos amb capacitat per elaborar vi i un magatzem per a la fabricació d'alcohol vínic<sup>440</sup>.

---

<sup>434</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 17.

<sup>435</sup> *Ibid.*, p. 19.

<sup>436</sup> *Ibid.*, p. 15-16.

<sup>437</sup> *Ibid.*, p. 21.

<sup>438</sup> *Ibid.*, p. 35, 70.

<sup>439</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Correspondència rebuda (1918). 1/sac/1918.

<sup>440</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 94.

-Secció de crèdit (des de 1914): tenia la centralitat de l'activitat del sindicat. Els lliuraments i reintegraments es feien els diumenges de 15 a 16h<sup>441</sup>.

-Cafè (1915): l'accés va ser en un inici exclusiu per als socis i després, amb una quota mensual.

-Biblioteca i escola nocturna<sup>442</sup>

-Teatre: hi havia funció tots els diumenges de Quaresma, per Nadal i Sant Josep. Era a la sala sobre el cafè, on també es feia ball. Els decorats eren fets pels socis, amb rotllos de paper de les fàbriques de persianes, que pintaven, i el vestuari i el mobiliari eren aportats pels particulars. Els preus de les entrades eren d'entre 2 rals i 1 pesseta. Els guanyats eren emprats per la companyia d'aficionats per a fer excursions. Les obres representades es guardaven a la biblioteca. Es va generar una rivalitat amb les obres de la Sala Parroquial, fundada el 1923, a cura de la Congregació Mariana, una associació catòlica, que esdevingué el Teatre Municipal el 1936.

-Hi havia un Orfeó de dones i un d'homes<sup>443</sup>.

### **6.6.3 Sociedad Agrícola de Socorros Mutuos (1902-1932)<sup>444</sup>**

#### **Estatuts i reglaments:**

Els estatuts de 1902 establien que els objectius eren la unió i l'auxili de propietaris, arrendataris i jornalers. També tenia funcions culturals, amb: teatre, vetllades, balls familiars... Es prohibia la participació de la societat en qualsevol acte polític o religiós, així com es fixaven els jocs prohibits.

Els socis havien de tenir un mínim de 16 anys, viure a Constantí i tenir bona conducta. L'entrada de nous socis es regulava a partir de la presentació d'una proposta per dos socis, que havia de ser aprovada en la Junta de Govern.

Es dividien en 4 categories: de mèrit, els creditors a distinció per un servei que haguessin prestat a la societat; protectors, per l'auxili a la societat per al compliment dels seus fins; honoraris, figures públiques distingides com el rector, l'alcalde, el jutge municipal i altres persones que considerés la Junta de Govern pel seu treball per la societat; i de número, que tenien l'obligació de pagar la quota d'entrada d'1 pesseta i la mensual de 25 cèntims. S'establia l'abonament dels

---

<sup>441</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí. Notes soltes (1919). 2/sac/1919. Llibreta de crèdit contra el "Sindicato Agrícola y Caja Rural de Constantí. Sección de cuentas corrientes".

<sup>442</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 36-37.

<sup>443</sup> *Ibid.*, p. 44-45.

<sup>444</sup> AHT. Fons *Unión de Cooperativas*. Constantí. Capsa 2; AHT. Fons del Govern Civil. Constantí. Sociedad Agrícola de Socorros Mutuos. AHT330-50-T2-1464.

socis malalts de més de 30 dies amb 20 pessetes. La manca de pagament de dues mensualitats comportaria la donada de baixa del soci.

La Junta de Govern estava formada per 9 membres: president, vicepresident, dos secretaris, un comptador, un tresorer i tres vocals. Es reunia cada 15 dies. Era elegida per majoria relativa en la Junta General i renovada en la meitat anualment. Els càrrecs eren de possessió obligatòria. La Junta General ordinària tindria lloc tres vegades l'any i de forma extraordinària a petició de 20 socis o del president.

La dissolució no podria realitzar-se si hi hagués un mínim de 10 socis disposats a sufragar les despeses. En cas que tingués lloc, els béns es vendrien en pública subhasta i si el que hi hagués a la caixa amb els beneficis de la venda no superés les 500 pessetes, s'utilitzaria per a sufragar deutes i per a repartir entre els socis vulnerables. Si la quantitat fos superior, es repartiria equitativament entre tots els socis.

#### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

S'establia la neutralitat política i religiosa. No obstant, es definiren categories de socis, cosa que no es corresponia a una gestió democràtica dels drets.

#### **Serveis:**

-Botiga i magatzem per a la venda de productes agrícoles i matèries primeres als socis. També es contemplava la compra dels fruits dels socis per part de l'entitat. Els beneficis serien anunciats trimestralment i repartits entre els socis.

-També hi hauria sales de ball i d'oci.

#### **6.6.4 Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí (1934-)**

Es va fundar el 1934 com una associació de defensa dels pagesos rabassaires, en el context de la reforma agrària. Es va adherir a la Unió de Rabassaires<sup>445</sup>, tal com evidencien les reclamacions per manca de pagament de les quotes que els va enviar l'organització. A més, el 15 de juny de 1936 encara no s'havia inscrit a la Mutualitat d'Accidents de la Unió de Rabassaires, tal com indica l'avís de l'entitat de l'obligació de fer-ho<sup>446</sup>. La seva afiliació política es mostra en la

---

<sup>445</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 76.

<sup>446</sup>Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí. Correspondència rebuda (1934-1936). 3/satc/1934.

següent afirmació: estaven “disposats a la defensa de la Llei de Contractes de Conreu votada pel Parlament català<sup>447</sup>”.

Els membres podien ser també socis del Sindicat Agrícola de Constantí<sup>448</sup>. Disposava de local de cafè. La seva durada va ser curta i ja a la dictadura no es té noció de la seva continuïtat.

### 6.6.5 Unió Agrícola (1931-)<sup>449</sup>

#### Estatuts i reglaments:

Segons el reglament, els objectius eren: l'ajuda mútua, la institució d'una Borsa de Treball, els ensenyaments teòrico-professionals, l'assegurança contra accidents laborals i de la vellesa i la defensa dels interessos econòmics i morals. En podien formar part obrers i petits propietaris. La quota mensual no podria ser inferior a 50 cèntims.

La Junta Directiva estava formada per: president, secretari, tresorer i 3 vocals, amb renovació de la meitat cada any. Actuava com a àrbitre en els conflictes entre la classe patronal i obrera, funció que podia delegar en un comitè format per patrons i obrers. Es designaria un comitè encarregat de la Borsa de Treball.

El domicili social s'establí al carrer Francesc Macià, 33. En cas de dissolució, els fons sobrants serien destinats a finalitats culturals.

### 6.7 Selva del Camp (Baix Camp)<sup>450</sup>

#### 6.7.1 Context

El 1900 hi havia 2.941 habitants<sup>451</sup> i el 1930, 2.848<sup>452</sup>. La Selva del Camp va ser el primer municipi on es va substituir la vinya per l'avellaner, que esdevindria el principal conreu (45,59% de la superfície conreada el 1900)<sup>453</sup>. No obstant, al llarg de la primera meitat del s. XX, es va produir un retrocés d'ambdós a favor d'altres cultius, com l'avellaner de regadiu, que assolí l'11,63% el 1954<sup>454</sup>.

---

<sup>447</sup> Arxiu Municipal de Constantí. Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí. Llibre d'actes (1934-1936). 1/satc/1934. 30 de setembre de 1934.

<sup>448</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 76.

<sup>449</sup> AHT. Fons *Unió de Cooperatives*. Constantí. Capsa 2; AHT. Fons del Govern Civil. Constantí. La Unió Agrícola de Constantí. AHT330-50-T2-528.

<sup>450</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 111.

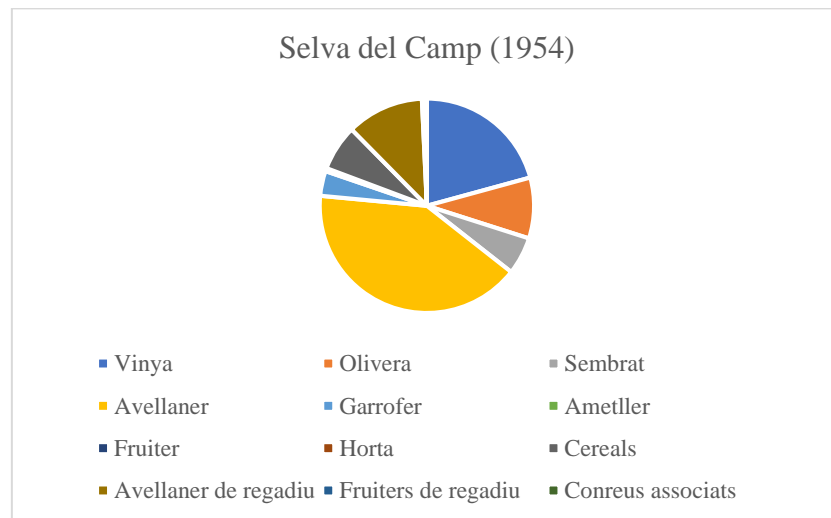
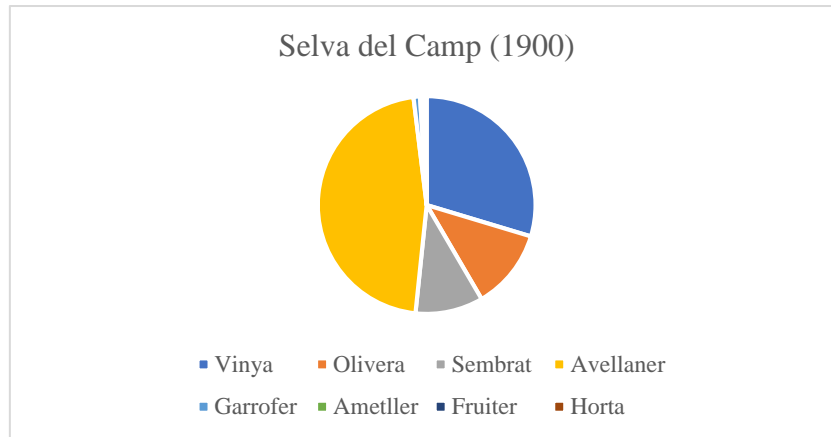
<sup>451</sup> INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*.

<sup>452</sup> INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*.

<sup>453</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 120.

<sup>454</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 416, 601.





La majoria de la població activa estava dedicada a l'agricultura i s'havia produït un moviment emigratori amb la crisi de la fil·loxera i l'oïdi que generà una inestabilitat política. La crisi del canvi de segle va conduir a un anivellament de l'estructura social en afectar tant a propietaris com a jornalers.

Entre 1887 i 1920, el municipi va perdre gairebé un 10% de la població (290 habitants) i es va produir un canvi de titularitat de la propietat i una parcel·lació de les terres. El repartiment consegüent va comportar un augment del nombre de propietaris amb parcel·les més petites, en una reducció de la diferència en la representació de la mitjana i petita propietat. No obstant, els grans propietaris van mantenir-se.

Anys	Nombre de finques	Total (ha)	Extensió de finques (ha)	Valor en pessetes	Preu/ha
<b>1896-1900</b>	273	469,81	1,70	31.454	67,0
<b>1906-1910</b>	391	371,79	0,95	20.736,5	55,8
<b>1916-1920</b>	493	423,94	0,85	23.196	54,7

Taula 10: Evolució de la parcel·lació de la terra (1896-1920). Font: AHLSC. Quaderns de registre dels canvis de propietat. R: 5297-5363. En: Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 113.

Any	1901		1918	
	Nombre	Percentatge	Nombre	Percentatge
<b>Propietaris</b>				
<b>Petits propietaris (fins a 40 rals)</b>	538	40,7%	580	41,8%
<b>Mitjans propietaris (de 40 a 400 rals)</b>	718	54,2%	743	53,6%
<b>Propietaris acomodats (de 400 a 1.200 rals)</b>	57	4,3%	52	3,8%
<b>Propietaris acabats (més de 1.200 rals)</b>	11	0,8%	11	0,8%
<b>Total</b>	1.314	100%	1.386	100%

Taula 11: Distribució de la propietat (1901; 1918). Font: AHLSC. Quaderns de registre de repartiment de la contribució rústega. R: 5091-5161. En: Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 114.

La població era majoritàriament monàrquica i havia donat suport al bàndol carlí durant la tercera guerra carlina, tot i que també hi havia una part liberal, així com afinitats amb el socialisme i l'anarcosindicalisme, que havia obtingut l'hegemonia sindical a Valls, ciutat pròxima a la Selva<sup>455</sup>. Es va produir la dicotomia: carlins-republicans<sup>456</sup>. Durant la República, el debat polític va adoptar la centralitat en la societat, en detriment del debat agrari, pel que els sindicats van quedar en segon terme enfront dels partits i de l'activitat política<sup>457</sup>.

Els resultats de les eleccions municipals de 1934 evidenciaren una clara polarització política i social. Les dues candidatures presentades, la Unió Ciutadana Selvatana i la Defensa Agrària, obtingueren 821 i 816 vots, respectivament<sup>458</sup>. En aquest sentit, la repressió dels fets d'octubre comportà un total de 36 desnonaments, segons la secció local de l'UR, el nombre més alt a la comarca i el tercer al Camp de Tarragona, per sota de Vila-rodona (43) i la Pobla de Montornès (41)<sup>459</sup>.

A la taula següent, es mostren els resultats electorals més significatius durant la República:

	28 juny 1931		19 nov. 1933		16 feb. 1936
<b>Candidatura Republicana</b>	49,6%	<b>Unió Ciutadana</b>	54,8%	<b>Front d'Esquerres de Catalunya</b>	47%
<b>Lliga (Candidatura Autonomista Republicana)</b>	40,8%	<b>ERC</b>	44,2%		
<b>Coalició Republicano-Socialista</b>	8,8%	<b>Coalició d'Esquerres Tarragonines</b>	0,7%		

Taula 12: Resultats electorals de la República a Selva del Camp. Font: Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 361-376.

Per altra banda, l'Església tenia una influència destacada: hi havia 3 esglésies i 2 convents al nucli urbà, a més de 2 ermites, parròquia, convents i una extensa xarxa associativa amb deu confraries. Alhora, però, presentava una divisió ideològica interna entre un major tradicionalisme (del rector

<sup>455</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 121.

<sup>456</sup> *Ibid.*, p. 117.

<sup>457</sup> *Ibid.*, p. 150.

<sup>458</sup> Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi...*, p. 82.

<sup>459</sup> Vinyes, R. (1983). *La Catalunya internacional: el front-populisme en l'exemple català...*, p. 109, 111-112. En: *Ibid.*, p. 109.

de la parròquia) o un impuls de la sociabilitat a través de l'obra social i cultural, com l'escola (dels "padres")<sup>460</sup>.

Aquest context explica que hi hagués una gran pluralitat associativa, que es reflectí en 4 entitats agràries coetànies: Societat dels Pagesos, Sindicat Agrícola, *Sociedad Obrera de Agricultores* i Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Andreu. Les societats agràries de la Selva van decantar-se cap a la cooperació de consum i la comercialització de la producció agrària<sup>461</sup>.

La primera societat agrícola va ser fundada el 1900. Hi havia una entitat d'ajuda mútua que no era específicament agrària, però, per l'estructura econòmica de la localitat, hi predominaven els pagesos. Cap al 1900 més de 300 famílies estaven associades a una entitat agrària (Societat dels Pagesos o Sindicat de l'Agrícola). El 1910, ja eren 450 famílies, que representaven un 60% de la població local. Segons dades del 1920, el grup social més nombrós era el dels petits propietaris, que eren predominants a la Societat dels Pagesos (170), que s'havia centrat en l'oci i el cooperativisme de consum, i al Sindicat de Sant Andreu (151), en la transformació i comercialització de les collites, enfront del Sindicat Agrícola (129)<sup>462</sup>.

La primera va ser la Societat dels Pagesos (1900-1920), formada per petits propietaris i jornalers, que va patir una escissió per part d'un grup amb un posicionament socialista més radical que va comportar la fundació de la *Sociedad Obrera de Agricultores* (1912), formada per jornalers. La Societat dels Pagesos, de caire moderat, acabaria fusionant-se amb el Sindicat Agrícola (1920), fundat per grans propietaris. Paral·lelament, hi havia el Sindicat Agrícola de Sant Andreu (1916-1936), de caràcter catòlic.

El municipi va representar un exemple de la dualitat de l'associacionisme agrari amb la Societat dels Pagesos (jornalers i petits propietaris) i el Sindicat Agrícola (mitjans i grans propietaris), tot i que la seva proximitat fou destacable; de fet, sembla que els primers anys hi havia una relació de cordialitat entre ambdues, fins al punt que, més endavant, es fusionarien<sup>463</sup>. En aquest sentit, la Societat dels Pagesos els va enviar una salutació per correspondència en la fundació del Sindicat: "desitjant-los moltes prosperitats i molta constància per lo progrés i unió", a la qual van respondre fent soci honorari al seu president<sup>464</sup>.

Cadascuna tenia unes funcions pròpies: la Societat se centrava en la gestió de la secció comercial i del cafè, mentre que el Sindicat, de l'administració de la secció de crèdit. No obstant, el problema sorgiria quan el segon es constituí com a Sindicat amb la Llei de 1906, perquè més de la meitat dels socis de la Societat van adherir-s'hi, fet que reduïa la capacitat d'endeutament del Sindicat i,

---

<sup>460</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 116.

<sup>461</sup> *Ibid.*, p. 124.

<sup>462</sup> *Ibid.*, p. 152.

<sup>463</sup> *Ibid.*, p. 134.

<sup>464</sup> *Ibid.*, p. 140.

per tant, la capacitat creditícia, tot i que molts no podien ser socis del Sindicat perquè no tenien propietats. Progressivament, la Societat es va anar quedant inactiva<sup>465</sup>.

Es produí la fusió el 1920 i es va prendre el nom de Sindicat de Sant Isidre, una unió que fou possible per l'aproximació dels interessos en una progressiva tendència conservadora de la Societat dels Pagesos. Ambdós eren contraris a l'obra social dels pares claretians del convent de Sant Agustí, que portaria a la creació d'un sindicat agrícola catòlic el 1916 i d'una mutualitat anomenada *Unión Agrícola Obrera*<sup>466</sup> (mútua de jornalers del camp en cas de malaltia, orfandat o viduitat), fundada el 1918<sup>467</sup>.

A partir de llavors, la divisió es reflectí en els dos sindicats: el Sindicat de Sant Isidre (format per propietaris, que assistien al Casino i a l'Ateneu "el Lauro", de plantejaments monàrquics conservadors, dominant en la política local fins a la República) i el Sindicat de Sant Andreu (simpatitzant del catalanisme moderat, però principalment amb un posicionament catòlic)<sup>468</sup>. Finalment, el 1940, es produiria la fusió del Sindicat de Sant Andreu amb el de Sant Isidre en compliment d'un decret del nou govern, de manera que es posà fi a les dualitats associatives<sup>469</sup>.

### 6.7.2 Societat dels Pagesos (1900-1920)

El seu esperit fundacional es va inspirar en el moviment obrer i els principis democràtics<sup>470</sup>. Es corresponia al model de societats pageses inspirades en l'associacionisme obrer, amb un discurs social de millora de les condicions de vida dels pagesos més desfavorits, que va evolucionar cap a una moderació per part de la Junta Directiva, desempallegant-se del grup més radical, fins a postures conservadores en una aproximació a les posicions ideològiques dels propietaris<sup>471</sup>. Soronellas proposa una explicació de caràcter social a aquesta evolució a partir de l'accés a la propietat per part dels petits propietaris i jornalers<sup>472</sup>.

Tanmateix, en un inici, estava formada per petits propietaris (que tenien un treball assalariat), pagesos amb contractes d'arrendament i de parceria o jornalers. En la fundació, tenia una ideologia republicana, amb una relació amb el *Círculo Republicano Silvense*. No obstant, progressivament van constituir-la només propietaris.

---

<sup>465</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 137.

<sup>466</sup> AHT. Fons del Govern Civil. La Selva del Camp. Unión Agrícola Obrera Juventud Católica. AHT330-50-T2-1310.

<sup>467</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 142, 146.

<sup>468</sup> *Ibid.*, p. 149.

<sup>469</sup> *Ibid.*, p. 145.

<sup>470</sup> *Ibid.*, p. 131.

<sup>471</sup> *Ibid.*, p. 133.

<sup>472</sup> *Ibid.*, p. 111.

Els plantejaments polítics i socials més radicals, que la feien més pròxima a postulats cooperativistes d'intervenció en el procés productiu, transformador i comercialitzador de les collites, van ser substituïts per una dotació de major centralitat al paper social de generació d'espais d'oci per a la formació d'un esperit comunitari<sup>473</sup>. Estava pensada com una societat per accions i funcionava com una cooperativa de consum i societat recreativa i cultural.

En conseqüència, es va produir una divisió interna a partir de la denegació per part de la Junta Directiva d'una petició d'ús del local social per a la celebració d'un míting obrer<sup>474</sup>, que derivà en l'expulsió dels 29 socis que encapçalaven aquestes posicions entre 1911 i 1912, data que coincideix amb la fundació de la *Sociedad de Obreros Agricultores* (1912)<sup>475</sup>. És rellevant tenir en compte que l'entitat havia acollit actes polítics obrers durant els primers anys d'existència<sup>476</sup>.

En definitiva, una entitat que havia estat fundada a partir dels principis democràtics, i que s'havia emmirallat en el model obrer per a la unió dels pagesos no propietaris enfront dels grups privilegiats, va adoptar les dinàmiques de defensa del patrimoni de les classes dominants, en què un grup reduït va obtenir el control des de la Junta Directiva<sup>477</sup>. En aquest sentit, des del 1917, s'aprovà en assemblea la voluntat de reconvertir-se en sindicat pels avantatges que proporcionava<sup>478</sup>.

Es va rebre una proposta de fusió per part del Sindicat de Sant Andreu, que va ser rebutjada per una majoria laicista i anticlerical. El 1919 es prengué la decisió de dissoldre la societat i constituir-se com a sindicat sota el nom de *Sindicato de Producción y Crédito Agrícola*, amb el projecte de construcció d'un molí d'oli, que comportava una participació de l'entitat en la transformació de la collita i la seva comercialització, però quedaria en suspens perquè hi hagué una comissió de socis que demanà la fusió amb el Sindicat de l'Agrícola, on hi havia alguns dels propietaris més importants, que finalment es produí el 1920. El sindicat resultant s'anomenà: "Sindicat Agrícola de la Selva del Camp o de Sant Isidre" (1920-1936).

### **Estatuts i reglaments:**

El reglament de 1901, de caràcter igualitari, establia els objectius de fomentar la consciència de classe i defensar la millora de condicions: "promover la unión entre la clase agrícola, asociarse y constituir una cooperativa para la adquisición de productos con destino a los socios y a la venta

---

<sup>473</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 123, 156.

<sup>474</sup> *Ibid.*, p. 130.

<sup>475</sup> *Ibid.*, p. 123, 130.

<sup>476</sup> *Ibid.*, p. 155.

<sup>477</sup> *Ibid.*, p. 162.

<sup>478</sup> *Ibid.*, p. 129, 131.

de lo que éstos hayan obtenido en sus fincas, lográndose con ello mayores beneficios<sup>479</sup>. Es va centrar en ser un espai per als socis, amb la finalitat de la unió i interacció entre treballadors del camp. Es pretenia generar una conscienciació com a classe, així com la compra de productes agrícoles i la comercialització de les collites, ambdues de forma col·lectiva. Tot i així, la comercialització dels productes agrícoles no es corresponia a la realitat dels jornalers. També es plantejà l'accés a la terra<sup>480</sup>.

Es va establir un tipus de soci amb plens drets, inclòs el de ser elegible per als càrrecs de la Junta Directiva. Els socis havien d'aportar una quota mensual, drets d'entrada i l'adquisició obligatòria de 5 pessetes. Podien comprar un màxim de 10 accions. Tot i aquesta igualtat inicial, el 1906, es va nomenar com a soci honorari el president del *Círculo Republicano Silvense*<sup>481</sup>. Es van assolir els 150 socis<sup>482</sup>.

La Junta Directiva estava formada per: president, vicepresident, secretari, comptador, dipositari, vicesecretari i vocal<sup>483</sup>. Del 1900 al 1909, hi va haver 4 presidents, que eren jornalers o petits propietaris, en un relleu cada 2 anys, tal com indicaven els estatuts<sup>484</sup>. No obstant, és il·lustratiu de la trajectòria conservadora que va seguir l'entitat que, del 1909 al 1919, només hi va haver 2 presidents, que, a més, eren parents (Josep M. Simó Masdeu i Josep Simó Masdeu, cosins germans), una tendència que és anàloga a la resta de càrrecs, menys el de vocal, que va mantenir la renovació biennal.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Des del 1900 fins al 1909, es van defensar els principis cooperativistes, entre els quals, es destacava el principi democràtic, que es reflecteix en el fet que només hi havia un tipus de quota de soci i que tots els socis eren electors i elegibles per a càrrecs de la Junta Directiva. Per tant, el principi de participació estava per sobre del de perpetuació i continuïtat<sup>485</sup>. A partir de llavors, s'observa una evolució cap a dinàmiques conservadores en la manca de renovació dels càrrecs o l'adquisició de privilegis com a propietaris.

Pel que fa a la compra de productes, no es va limitar als socis ni se'ls va afavorir amb preus més baixos, ja que tothom hi tenia accés<sup>486</sup>.

---

<sup>479</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 128.

<sup>480</sup> *Ibid.*, p. 129.

<sup>481</sup> *Ibid.*, p. 130.

<sup>482</sup> *Ibid.*, p. 152.

<sup>483</sup> *Ibid.*, p. 127-128.

<sup>484</sup> *Ibid.*, p. 127-128.

<sup>485</sup> *Ibid.*, p. 161.

<sup>486</sup> *Ibid.*, p. 155.

### **Patrimoni o edifici social:**

El 1909 es va adquirir un local al carrer Major, davant de la plaça de la Casa de la Vila, però no s'hi van fer obres fins el 1916<sup>487</sup>.

### **Serveis:**

El servei més important era la botiga cooperativa, que era oberta a tota la població i proveïa de productes alimentaris, articles de consum i productes d'ús agrícola, tot i que aquests últims, en menor mesura.

La societat també va constituir un local d'esbarjo i de reunió.

### **6.7.3 Sociedad de Obreros Agricultores (1912-ca. 1931)**

Es va fundar a partir d'una escissió dels sectors més radicals de la Societat dels Pagesos, per tant, eren pagesos jornalers amb posicions ideològiques i polítiques radicalitzades dins del socialisme i, després, l'anarcosindicalisme. Era coneguda popularment com "la Raconera". S'hi podrien reconèixer vincles amb el republicanisme perquè els llibres de la biblioteca provenien del *Círculo Republicano Silvense*, una entitat dissolta el 1910.

També se la podria definir com una cooperativa de treball per a la gestió d'una borsa de treball agrari. Malgrat tot, l'entitat no va funcionar perquè es va produir una divisió interna: va sorgir un grup d'elit que pretenia controlar les ofertes de treball<sup>488</sup>, pel que la seva activitat va durar fins a la II República, probablement.

Entre els seus serveis, es destaquen: la borsa de treball agrari, barberia, biblioteca i sala de cafè.

### **6.7.4 Sindicat Agrícola (1904-1920)<sup>489</sup>**

Va ser el primer sindicat, que nasqué com a societat de propietaris el 1904, tot i que es constituï formalment com a sindicat el maig de 1906<sup>490</sup>. Havia estat fundat per 9 mitjans i grans propietaris, però incorporava petits propietaris. Tenia un plantejament conservador i tradicional. La influència en la política local és evident en tant que hi havia socis fundadors que havien estat regidors o alcaldes durant el període de 1895-1909<sup>491</sup>.

---

<sup>487</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 125, 129.

<sup>488</sup> *Ibid.*, p. 123.

<sup>489</sup> *Ibid.*, p. 133-141.

<sup>490</sup> *Ibid.*, p. 135.

<sup>491</sup> *Ibid.*, p. 137.



El seu objectiu era la defensa dels interessos de classe (la modernització i tecnificació de les explotacions, l'augment de la productivitat i dels beneficis...) a través de l'obtenció de crèdit per a poder ajornar la venda de la collita fins que els preus del mercat pugessin.

Formava part de la Federació Agrícola Catalano-Balear i de la Cambra Agrària de Reus i Comarca, organismes supramunicipals per a la defensa dels interessos agraris locals. Va tenir una participació en altres organismes agraris, amb l'assistència a congressos i conferències (com la Conferència d'Agricultura de 1919)<sup>492</sup>.

Existí fins a la fusió amb la Societat dels Pagesos el 1920, en què fou l'entitat dominant que absorbí els socis, béns, crèdits i drets<sup>493</sup>.

### **Estatuts i reglaments<sup>494</sup>:**

Segons els estatuts, els objectius eren: la “unió i agermanament de totes las classes socials” i “contribuir a la instrucció, cultura y bienestar de tots”<sup>495</sup>, que es corresponien als objectius protocol·laris. A l'article 2 apareixien els objectius concrets: “la defensa dels interessos materials de llurs associats y per lo tant, ampararlos, lliurant-los de tot abús provenient, ya sía, de la falta de protecció dels poders constituïts, ya també, del estat de penúria, deguda en gran part, a las calamitats que aclaparan el petit propietari”<sup>496</sup>.

Es transmet un esperit de protecció vers els petits propietaris, que també permetia defensar els grans propietaris. Feien referència a la necessitat d'agermanament, de defensar-se de la llei del mercat i de pressionar el govern per a unes polítiques agràries. També hi havia una intenció de venda de productes agrícoles i de la comercialització de les collites.

A l'article 25 s'establia la vigilància de les finques i la reparació i conservació dels camins veïnals a través de la contractació d'un guarda rural. Tenia un marcat caràcter conservador i catòlic, que feia que els grans propietaris es reservessin el dret a ser elegibles per a la Junta Directiva. A més, la societat es comprometia a “vigilar per la moral i els costums dels associats, a vetllar per la santificació del diumenge i a combatre la blasfèmia”<sup>497</sup>. No obstant, aquesta manifestació de moral catòlica contrastava amb una majoria de socis escèptics i, fins i tot, anticlericals.

Es van fixar 2 tipus de socis numeraris segons el nivell de renda: els de primera classe (grans propietaris), que podien ser electors i elegibles per als càrrecs de la Junta Directiva, i els de

---

<sup>492</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 140.

<sup>493</sup> *Ibid.*, p. 141.

<sup>494</sup> AHT. Fons del Govern Civil. La Selva del Camp. Asociación Agrícola. AHT330-50-T2-1437.

<sup>495</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 156.

<sup>496</sup> *Ibid.*, p. 156.

<sup>497</sup> *Ibid.*, p. 135.

segona<sup>498</sup>; equivalien als socis amb i sense drets. El 1904, dels 116 socis, 76 eren de primera classe<sup>499</sup>. El 1906 hi pertanyien 63 socis, que avalaven un capital social de 113.800 pessetes. El 1908 es va assolir la cota màxima amb 208 socis, el 60% dels quals eren de primera classe<sup>500</sup>.

A la secció de crèdit hi havia 134 socis entre el 1915 i 1920, que es distingien en 3 categories: A, que subscrivien l'obligació de capital igual o superior a 3.000 pessetes; B, un mínim de 1.500 pessetes; i C, menys de 1.500 pessetes. En definitiva, el sindicat estava al servei dels interessos dels propietaris acomodats, que necessitaven l'aval de crèdits per part de propietaris pagesos per a accedir als diners. La primera mesura va ser la sol·licitud d'un crèdit del Banc d'Espanya de 50.000 pessetes. Per tant, tenien dues fonts de crèdit: el Banc d'Espanya i els particulars locals.

Per tal de comprendre millor aquesta dinàmica dels sindicats de propietaris, disposem d'un testimoni literari sobre aquesta entitat de la Selva del Camp al llibre *El cercle màgic* (1929) de Joan Puig i Ferrer, en què s'expressen les motivacions i el funcionament dels sindicats creats per propietaris rendistes que incorporaven pagesos-propietaris: “La idea primordial d'aquest sindicat era d'obtenir crèdits [...]. Associar els pagesos-propietaris a la seva empresa tot oferint-los l'esquer de certs avantatges, com fou la compra d'adobs, patates llavoreres, grans, sulfat de coure i sofre i substàncies químiques a l'engròs, a vagon, a nom del sindicat. Així obtenien aquestes coses a preu més baix i millors que comprant-les individualment al mercader. En canvi ells, que havien aconseguit la signatura de compromís d'aquests pagesos amb el banc, es lliuraven de fer préstecs de diner [...]”<sup>501</sup>.

Entre 1904 i 1918, va tenir 4 presidents, però entre 1918 i 1939, només un. Aquesta situació es repetia per als càrrecs de secretari i tesorero. S'evidencia la tendència cap a un major conservadorisme.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Els drets es reconeixien als grans propietaris, que eren els únics que podien ser electors i elegibles, en una gestió no democràtica. A banda, es va fixar el tipus màxim d'interès en el 6% i es van definir relacions federatives.

---

<sup>498</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 110.

<sup>499</sup> *Ibid.*, p. 138.

<sup>500</sup> *Ibid.*, p. 152.

<sup>501</sup> *Ibid.*, p. 136.

### **Patrimoni o edifici social:**

Els primers anys, van ocupar com a local un antic cafè on es va habilitar una secretaria, una sala de cafè i un magatzem per a la venda de productes agrícoles i ramaders. El 1910 es va decidir adquirir un local propi al carrer Major, el centre de la vila i de l'activitat associativa, com havia fet la Societat dels Pagesos<sup>502</sup>.

### **Serveis:**

-Comercial (adobs i primeres matèries): l'activitat més important va ser el subministrament de productes d'ús agrícola i ramader (fertilitzants i fungicides), on progressivament es va anar incorporant l'adob químic en coherència amb els propòsits de tecnificació i modernització de les explotacions agràries<sup>503</sup>.

-Secció de Crèdit: els socis havien de respondre amb els seus béns personals equivalents a una quantitat determinada que corresponia al capital social de l'entitat i la cota màxima d'endeutament del Sindicat amb el Banc d'Espanya. Els grans propietaris eren els que tenien capacitat decisòria sobre la concessió de crèdits i podien avalar crèdits més elevats, que els permetien mantenir els privilegis i el model de vida, pel que el sistema creditici estava al seu servei<sup>504</sup>.

-Local de cafè

### **6.7.5 Sindicat Agrícola o de Sant Isidre (1920-1940)<sup>505</sup>**

Era el resultat de la fusió del Sindicat Agrícola amb la Societat dels Pagesos el 1920<sup>506</sup>, que va continuar sent identificat per la població com a "l'Agrícola", perquè va mostrar una continuïtat amb el Sindicat Agrícola. Les causes de la fusió haurien estat la defensa dels interessos dels propietaris i l'oposició al sindicat agrícola catòlic.

Es va produir en el context de la dictadura de Primo de Rivera, en què l'oligarquia local exercia el control sobre la població, i també sobre el Sindicat. Es caracteritzà per l'immobilisme en tot el període, pel que el context de la reforma agrària a la República no els va ser favorable.

---

<sup>502</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 139.

<sup>503</sup> *Ibid.*, p. 134-135, 139.

<sup>504</sup> *Ibid.*, p. 135, 139-140.

<sup>505</sup> *Ibid.*, p. 141-144.

<sup>506</sup> *Ibid.*, p. 110.

### **Estatuts i reglaments:**

Els càrrecs de president, vicepresident i tresorer van quedar sota el monopoli del Sindicat Agrícola, que havia estat l'entitat dominant en la fusió, que equivalia a la continuïtat del control per part de grans propietaris. Es va establir un immobilisme en la renovació de la junta, on es rotaven els càrrecs de manera interna, pel que els membres eren els mateixos.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

No hi havia una gestió cooperativa, sinó un ús individual dels serveis, a canvi del qual es pagaven uns drets. Tal com s'ha mencionat, no hi havia una elecció dels càrrecs, sinó una rotació interna.

### **Serveis:**

-Premsa d'oli: es va instal·lar una premsa hidràulica per a premsar les olives (1923), que provenia del projecte impulsat per la Societat dels Pagesos, pel que s'ha d'entendre com una concessió. L'ús era individualitzat: cada soci es premsava la collita pròpia i s'emportava l'oli resultant.

Així, funcionava com una premsa privada, que s'utilitzava a canvi del pagament dels drets d'ús. No va tenir una gran acollida i es va mantenir l'ús de les premses particulars locals (propietat dels socis). Va ser l'única intervenció del Sindicat en el procés de producció, però no implicava la comercialització de la collita dels socis.

-Botiga de productes de consum domèstic

-Magatzem de productes per al camp

-Servei de guarderia

-Sala de cafè

### **6.7.6 Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Andreu de la Selva del Camp (1916-1940)<sup>507</sup>**

Era un sindicat catòlic que va sorgir a l'empara del catolicisme social i com a secció de la societat *Juventud Catòlica*, coneguda popularment com a "Centro Catòlic", tot i que se'n desvinculà el 1920 d'acord amb la necessitat d'independència dels sindicats, de manera que es va incorporar a la Federació de Sindicats Agrícoles del Camp de Tarragona. Del 1931 al 1933 va estar inscrit a

---

<sup>507</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 144-150.

l'IACSI<sup>508</sup>. L'impulsor va ser el pare Pere Tura, que també va promoure la Federació de la diòcesi de Tarragona<sup>509</sup>. Estava format per petits i mitjans propietaris.

Compartia socis amb la Societat dels Pagesos, on hi havia petits propietaris interessats en la transformació i comercialització col·lectiva de les collites. Per tant, hi havia una coincidència de classe, però no ideològica entre ambdues entitats. En aquest sentit, va ser pioner com a projecte cooperatiu i en la incorporació de serveis, especialment pel que fa a la comercialització i transformació de les collites, ja que les altres dues entitats agràries mai les durien a terme. També va crear la primera caixa d'estalvis que es finançava amb fons propis. El Sindicat de l'Agrícola ofería crèdit als socis, però provenien del préstec del Banc d'Espanya, mentre que el Sindicat de Sant Andreu ofería crèdit a partir dels dipòsits dels socis.

El 1916 hi havia 38 socis, però el 1918 ja n'hi havia més de 200. El nombre va davallar a 151, en veure les obligacions de capital que havien de fer, però es mantingué. La renovació de les juntes es va produir especialment entre 1916 i 1921.

No obstant, se li van presentar dos obstacles: per una banda, la manca de convenciment dels socis pel funcionament cooperatiu, que continuaven recorrent als corredors de comerç locals per a la venda de les collites; per altra, la falta de liquiditat (per la poca solvència dels socis i l'endeutament). A més, el context polític li era desfavorable per l'adhesió al republicanisme.

A la República la situació econòmica ja era insostenible. En aquest sentit, es va produir una fallida econòmica per endeutament, despeses relacionades amb l'edifici social, la suspensió de pagaments del Banc Hipotecari, deficiències dels sistemes de venda cooperativa i la manca de col·laboració dels socis.

El període d'activitat va finalitzar el 1936 per problemes econòmics derivats de la manca d'implicació en el desenvolupament de models cooperatius de gestió de la producció per part dels socis; la pagesia estava acostumada a un model domèstic i individual de la gestió de la collita. El 1940 es produiria la fusió amb el Sindicat de Sant Isidre.

---

<sup>508</sup> Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*..., p. 269.

<sup>509</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 145.

### **Estatuts i reglaments:**

Els estatuts contenien quatre objectius bàsics de l'entitat: la creació d'una caixa rural per a la concessió de crèdits als socis, l'adquisició de maquinària i productes agrícoles, “la comercialització i transformació de les collites i la divulgació de les tècniques agrícoles”<sup>510</sup>.

Van presentar dues modificacions: amb l'escissió de la Joventut Catòlica el 1920, que va consistir en l'ampliació dels tipus de socis, l'augment de la quota mensual i l'eliminació de les referències a la condició de secció; i amb la secularització del sindicat el 1929, que va implicar la fi de la tutela de l'Arquebisbat. Es van definir 2 tipus de socis numeraris: els de primera classe (propietaris més grans, que podien ser elegibles per als càrrecs de la Junta Directiva) i els de segona<sup>511</sup>.

### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Les obligacions de capital i l'ampliació del tipus de socis constitueixen pràctiques que no corresponien als principis cooperativistes de lliure adhesió ni de gestió democràtica en una igualtat entre els socis.

Tanmateix, va establir relacions federatives amb organismes cooperativistes, va prioritzar la modernització de la producció i la comercialització dels productes i va constituir una caixa de crèdit amb fons propis, d'acord amb un plantejament econòmic cooperativista, a diferència de la resta d'entitats locals.

### **Serveis:**

-Magatzem de productes agrícoles i de consum quotidià. Va ser pioner en la comercialització col·lectiva de les collites d'avellana, de verema i d'olives a partir de 1917.

-També va instal·lar la primera premsa hidràulica d'oli del poble el 1920.

-Va tenir la primera caixa rural a partir dels fons propis dels socis.

---

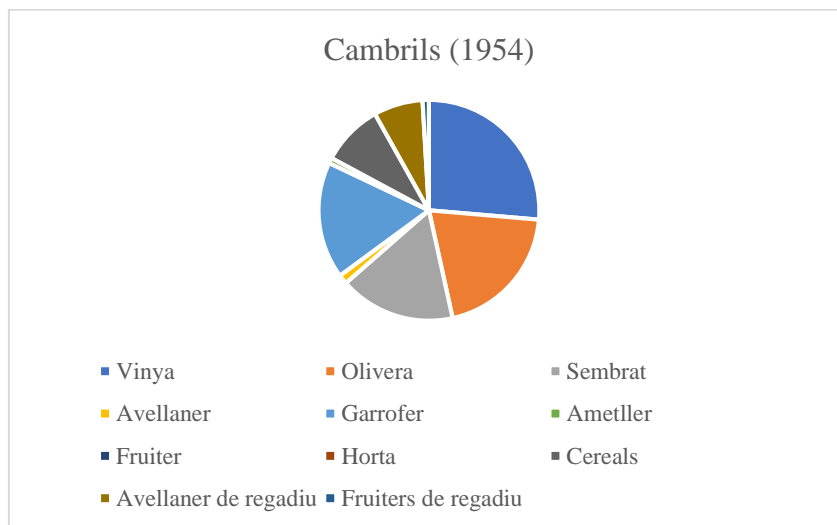
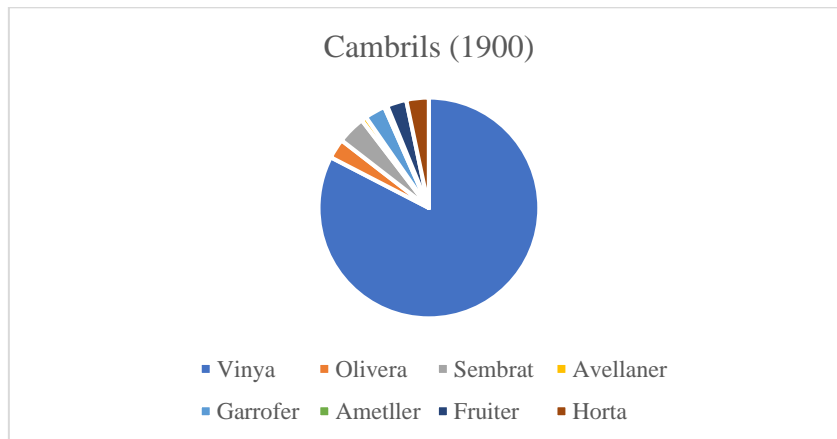
<sup>510</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 146-147.

<sup>511</sup> *Ibid.*, p. 110.

## 6.8 Cambrils (Baix Camp)

### 6.8.1 Context

El 1900 hi havia 2.653 habitants<sup>512</sup> i el 1930, 3.783<sup>513</sup>. El 1900, hi havia un clar predomini de la vinya (79,1%), però en va perdre més de la meitat el 1954 (26,35%) a favor de l'olivera (20,19%), el garrofer (17,12%) i el sembrat (17%)<sup>514</sup>.



<sup>512</sup> INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*.

<sup>513</sup> INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*.

<sup>514</sup> Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona...*, p. 416, 596.

A la taula següent, es mostren els resultats electorals més significatius durant la República, que reflecteixen una polaritat dreta-esquerra:

	28 juny 1931		19 nov. 1933		16 feb. 1936
<b>Candidatura Republicana</b>	38,8%	<b>Unió Ciutadana</b>	49,5%	<b>Front d'Esquerres de Catalunya</b>	47,4%
<b>Lliga (Candidatura Autonomista Republicana)</b>	29,3%	<b>ERC</b>	19,1%		
<b>Coalició Republicano-Socialista</b>	27%	<b>Coalició d'Esquerres Tarragonines</b>	31,4%		

Taula 13: Resultats electorals de la República a Cambrils. Font: Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...*, p. 361-376.

### 6.8.2 Sindicat Agrícola i Caixa Rural d'Estalvis i de Préstecs de Cambrils (1902-1993)

El 1902 es constituí com una unió de grans i petits propietaris per a l'elaboració del vi (amb la reducció de costos i el manteniment de preus) el "Sindicat Agrícola i Caixa Rural d'Estalvis i de Préstecs de Cambrils". Va servir d'exemple per a la creació d'altres sindicats, com el de l'Espluga de Francolí arran de la visita de Josep M. Rendé i Ventosa, que tenia relació amb en Pau Riba, metge i defensor del Sindicat<sup>515</sup>. Va tenir suport financer dels grans propietaris i l'assessorament de l'advocat Anselm Pla, que era el director del Banc d'Espanya de Reus. Va ser impulsat per 20 socis fundadors.

L'activitat principal del Sindicat, que havia estat la causa de la creació de l'entitat, era l'elaboració col·lectiva de vi<sup>516</sup>. Des de l'estació de tren de Cambrils, s'enviava la producció vinícola i es recollien les matèries primeres. També hi havia una funció financera de proporcionar crèdits als socis<sup>517</sup>.

A més, tenia un caràcter catòlic, que donava importància a una funció moral, que es reflectia a les actes de les assemblees publicades a la premsa: "Cada vegada que un se fixa en la nostra Cooperativa te una sorpresa al veure la formalitat, serietat, la marxa próspera de la mateixa [...]"

<sup>515</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui...*, p. 14.

<sup>516</sup> *Ibid.*, p. 47.

<sup>517</sup> *Ibid.*, p. 155.



No'm cansaré may de dirho; la fé y la constancia acompanyades de una bona intenció son los tres puntals que deuen sostenir totes les obres per a donar fruyts de vida y quan hi ha aixó, Déu sempre les beneheix [...]"<sup>518</sup>.

El 1915 es va crear una nova entitat continuadora: la "Cooperativa d'Elaboració i Venda de Productes Agrícoles de Cambrils" (1915-1920), que pretenia la construcció d'una "bodega" cooperativa, en un manteniment de la centralitat de la producció vinícola. El nou edifici es financïaria amb una aportació de 15 pessetes per càrrega de vi (121,6 L)<sup>519</sup>. Més endavant, adoptà altres noms: "Sindicat Agrícola per a l'Elaboració i Venda de Productes del Camp de Cambrils" (1920) i "Sindicat Agrícola de Producció de Cambrils" (1922). Durant els primers anys, eren uns 20 socis. El 1921 van assolir els 88 socis<sup>520</sup>.

El 1922, es va crear el Sindicat Vitícola de la Comarca de Reus a Cambrils, que tenia el propòsit d'aprofitar la brisa produïda per diversos sindicats, entre els quals el de Cambrils, per a la destil·lació, que va comptar amb una fassina davant de l'ermita de la Mare de Déu del Camí. Es podrien trobar vinculacions amb el Sindicat, ja que membres de la Junta Directiva van participar en l'acta fundacional i sembla que l'administració es portava a terme des del Sindicat<sup>521</sup>.

A partir del 1923, es va establir l'obertura de la sala de reunions a la nit dels dies laborables i la tarda i nit dels dies festius, autoritzada per la Junta d'Administració, per tal d'informar-se dels preus de venda i de les ofertes de compradors de diferents productes<sup>522</sup>.

### **Estatuts i reglaments:**

El primer reglament establia que els socis havien de ser majors de 25 anys i observar bona conducta moral. Les dones podien ser representades per un soci. El reglament de la Cooperativa d'Elaboració i Venda de Productes Agrícoles de Cambrils (1915) establia el dret de vot segons la càrrega de vi (10 càrregues equivalien a 1 vot)<sup>523</sup>. Hi constava el projecte d'elaboració col·lectiva de vi i l'objectiu de construcció d'un celler<sup>524</sup>.

Es va establir l'obligació de l'aportació de la totalitat de la collita de verema al celler per part dels socis. En cas de transgredir-la, s'aplicava una multa o l'expulsió. Els socis després podien anar a buscar el vi que necessitessin. Hi havia un control de la qualitat, tant en la verema com en

---

<sup>518</sup> La Cooperativa de Cambrils. (1906, 27 d'octubre). *La Cruz*, (1533): 1.

<sup>519</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui...*, p. 17.

<sup>520</sup> *Ibid.*, p. 41.

<sup>521</sup> *Ibid.*, p. 67-68.

<sup>522</sup> *Ibid.*, p. 181.

<sup>523</sup> *Ibid.*, p. 17.

<sup>524</sup> *Ibid.*, p. 47.

l'aportació de la collita, quan també es determinava el grau de sucre. Es pagava els socis quan es venia el vi i se'n descomptava l'import de les despeses d'elaboració.

Els estatuts del "Sindicat Agrícola per a l'Elaboració i Venda de Productes del Camp de Cambrils" (1920) eren equivalents als de la Cooperativa. Segons l'acta de la Junta Directiva del 18 de setembre de 1921, en què es va fer una classificació de les càrregues que aportaven els socis, en Josep Vidal i Barraquer era el que subscribia amb més càrregues de vi, 1.500 (182.400 L), seguit amb molta diferència per Joan Vidiella Bas amb 450 (54.720 L); la majoria es trobava entre 10 i 150 càrregues<sup>525</sup>. El 1931 es va produir una modificació dels estatuts de 1921 pel canvi de nom, que remetia al 1922, com a Sindicat Agrícola de Producció de Cambrils<sup>526</sup>.

La Primera Junta Directiva estava formada per: president, vicepresident, caixer, secretari-comptador i 5 vocals. Josep Vidal i Barraquer seria president des del 1903 fins, almenys, el 1913. El 1921, es produí una renovació de la junta en què Josep Vidal i Barraquer esdevingué de nou president fins el 1936.

#### **Aplicació dels principis del cooperativisme:**

Des de 1915, es va fixar el sistema timocràtic en el dret de vot, en funció de les càrregues de vi. En general, els serveis eren utilitzats a càrrec individual, sense una elaboració i comercialització col·lectiva, ja que es permetia l'aprofitament individual de la collita a canvi del pagament dels drets d'ús per part dels socis.

Pel que fa a les relacions federatives, el Sindicat es va afiliar a la Federació de Sindicats Agrícoles del Camp de Tarragona amb què convenia la compra de matèries primeres i també a la Federació Agrícola de la Conca de Barberà<sup>527</sup>.

#### **Patrimoni o edifici social:**

Segons el reglament, la seu era la casa consistorial, però abans ho havia estat la casa de la família Cuchillo (al Raval de Gràcia) i els domicilis dels membres de la junta, on estaven instal·lades les oficines i la secció de la Caixa Rural. La memòria oral i col·lectiva també fa referència a altres

---

<sup>525</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui...*, p. 25.

<sup>526</sup> *Ibid.*, p. 38.

<sup>527</sup> *Ibid.*, p. 129.

espais com un nou magatzem als terrenys del mas d'en Piera (actual carrer Barcelona), on s'hi hauria traslladat<sup>528</sup>, però no se n'ha trobat evidència documental<sup>529</sup>.

Després, a partir de 1915, es va traslladar al carrer Sant Plàcid fins a la construcció d'un nou edifici. Segons els testimonis orals, abans de la construcció d'aquest nou edifici, s'elaborava vi a un magatzem al Raval de Gràcia, 8<sup>530</sup>.

Des del 1921 fins el 1930, es va mantenir l'activitat sense cap ampliació, va ser un període de remodelacions i d'adaptacions dels equipaments. S'acabà el pis superior del celler, on es feren oficines i la sala de reunions. El 1930 es va adquirir un magatzem contigu a l'edifici del sindicat, on hi havia un molí d'oli, per a ampliar la "bodega" i utilitzar-lo com a magatzem d'adobs. El 1935 es traslladà al carrer Foix<sup>531</sup>.

### Serveis:

-“Bodega”: el 1917 es va comprar una premsa marca “Mercedes” per a l'elaboració de vi. Per al celler, ja hi havia un projecte de 1914 fet per Bernardí Martorell, arquitecte diocesà de Tarragona, que tenia relacions amb la família Vidal i Barraquer, una de les que va impulsar la fundació del Sindicat. Aquest primer projecte no es correspon al celler que s'acabà construir i es desconeix si es tractava de la mateixa ubicació perquè els plànols no en presenten cap referència.

El projecte definitiu fou de 1919 i tenia influències de Gaudí, fins i tot, preveia la construcció d'un campanar modernista. Tot i així, l'aspecte exterior presentà un caràcter més auster que altres cellers, amb una façana d'arrebossat blanc, sense ornamentació. No obstant, a l'interior, hi eren presents els elements característics, com l'obra vista dels arcs parabòlics. Es va dissenyar amb una planta basilical, amb la nau central de major alçada i finestres d'arc rodó. La façana posterior seria la més majestuosa, amb un arc de mig punt i una coberta a dues aigües<sup>532</sup>.

---

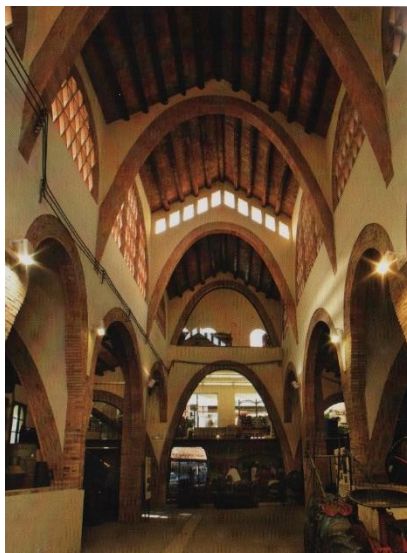
<sup>528</sup> Ortiga Vidal, R. (1991). *Història gràfica de Cambrils*. Tarragona: Edicions el Mèdol, p. 111.

<sup>529</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui...*, p. 13.

<sup>530</sup> *Ibid.*, p. 19.

<sup>531</sup> *Ibid.*, p. 51-52.

<sup>532</sup> Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 60.



Il·lustració 14: Interior del celler. Font: Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista...*, p. 60.

Els terrenys per a la seva construcció van ser comprats en una part per 7 particulars el 1918, que els vengueren col·lectivament en escriptura pública al Sindicat el 1920. Era una superfície de 1.984 m<sup>2</sup>, a la zona coneguda com “la Pallissa”. La construcció va començar el 1920 i va ser a càrrec del Sindicat, finançada amb les aportacions de veremes dels socis. A més, els socis hi van treballar a sou fent de peons o transportant material, mentre que les tasques més especialitzades com la construcció dels cups o de les tines van ser realitzades pel Josep Icart Bargalló, constructor de Tarragona. Els materials emprats (fusta, instal·lació elèctrica, bótes...) van ser encarregats als artesans locals. El 1921 ja es va començar a elaborar vi al celler, tot i que encara estava en construcció. Anteriorment, la collita es portava al magatzem al Raval de Gràcia, que disposava d’una premsa.

El 1921 es va cercar un finançament a partir de l’emissió d’obligacions hipotecàries al Banc de Valls (el 1920 probablement hauria estat amb operacions de crèdit provisionals) i 65 socis van avalar les obligacions amb el seu patrimoni personal, així com el Sindicat va hipotecar tot el seu patrimoni. “L’import total de l’emissió va ser de 180.000 pessetes, dividides en 1.800 obligacions hipotecàries de 100 pessetes cadascuna, a un interès anual del 5%, i un període d’amortització de 20 anys”<sup>533</sup>. El Sindicat havia d’encarregar-se dels interessos de les obligacions dues vegades a l’any i de l’amortització de les obligacions anualment. L’emissió va cancel·lar-se definitivament

---

<sup>533</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui...*, p. 26-37.

el 1941. Es va equipar el celler amb maquinària (motor, trepitjadores mecàniques, premsa hidràulica, bombes mecàniques, instal·lació elèctrica...)<sup>534</sup>.

La capacitat era de 12.000 hL, repartits en 18 tines i 34 cups. Es van produir grans oscil·lacions de quilos de verema entre 1921 i 1928 per les variacions climatològiques, però aniria augmentant a partir de l'últim any per l'increment del nombre de socis, de l'ús d'adobs o la plantació de noves vinyes, generalment de varietats molt productives i de baixa qualitat. Fins i tot hi va haver anys en què la capacitat d'emmagatzematge del celler va ser insuficient i es van llogar cups a petits productors locals, fins que el 1930 es va ampliar la capacitat amb 6 cups més. Per a la collita del 1935 es va comprar una concentradora de vapor per a elevar el grau del vi, que havia baixat degut a l'augment dels quilos de verema, i es va instal·lar al magatzem comprat al carrer Foix<sup>535</sup>.

El Sindicat es quedava amb un tant per cent del producte, proporcional al pagament de les despeses i els ingressos de la venda de la brisa i dels baixos i mares, mentre que el soci es quedava amb la resta del vi, per a l'autoconsum o la venda pel seu compte. Es tractava d'un funcionament poc comú, de donar llibertat al soci per a decidir sobre el seu vi. Tenien comandes de comerciants i majoristes<sup>536</sup>.

-Secció de matèries primeres (adobs, anticriptogàmics...): el repartiment es feia mitjançant l'assignació de partides en funció de les produccions de l'any anterior de cada soci o per allistament, a causa de les restriccions dels nitrogenats i adobs<sup>537</sup>.

-Batedora de blat: comprada el 1934 per 8.000 pessetes. La utilització de la màquina de batre era a canvi d'un preu pels drets d'ús, sense comercialitzar la collita. Després també es va proporcionar el servei d'empacat<sup>538</sup>.

-Molí de pinsos: permetia la molta de cereals, garrofes... per a fer-ne farina<sup>539</sup>.

-Secció d'almàssera o molí d'oli: la primera notícia sobre la comercialització d'olives és de 1932. Es feia la venda en comú de la collita d'olives, que els socis podien aportar voluntàriament al Sindicat. No obstant, el molí no s'estrenà fins el 1941<sup>540</sup>.

---

<sup>534</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui...*, p. 48.

<sup>535</sup> *Ibid.*, p. 51-52.

<sup>536</sup> *Ibid.*, p. 49-50.

<sup>537</sup> *Ibid.*, p. 130.

<sup>538</sup> *Ibid.*, p. 137-138.

<sup>539</sup> *Ibid.*, p. 147.

<sup>540</sup> *Ibid.*, p. 71.

Hi havia una comercialització de les collites, ja que el 1933 es comunicà des de la Secció Agronòmica Provincial la concessió del número de registre d'exportació de productes en fresc, però no hi havia una secció constituïda<sup>541</sup>.

-Caixa Rural: el projecte dels estatuts de la Caixa d'Estalvis va ser aprovat el 1932.

-Local de cafè

Segons una relació dels treballadors del Sindicat del 1933<sup>542</sup>, els 30 treballadors eren peons, pesadors, operadors de la premsa i encofradors. L'interval d'edat anava dels 18 als 62 anys.

---

<sup>541</sup> Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui...*, p. 99.

<sup>542</sup>AMCAM. Llistat de treballadors del vi de la Cooperativa Agrícola de Cambrils (1933). CAT/AMCAM/01/15.05/390.25.

## 7. Anàlisi

A continuació, es procedirà a fer una anàlisi dels estudis de cas presentats des dels diferents aspectes que s'han desenvolupat al llarg del treball.

### 7.1 Dimensió econòmica

En primer lloc, s'ha comprovat que els objectius econòmics eren centrals i, sovint, els únics que motivaven la fundació d'una societat o d'un sindicat. En aquest sentit, tenint en compte la distribució dels conreus del Camp de Tarragona, un dels objectius més comuns era l'elaboració i la venda de vi en comú, com reflecteix la presència de la Secció de Vinicultura en molts dels sindicats, la culminació del qual era la construcció del celler. No obstant, per l'extensió d'altres conreus, com l'olivera o el sembrat, també era freqüent que hi hagués una secció d'almàssera o molí d'oli, molí de pinsos i batedora de blat, entre altres. La importància d'un bon funcionament econòmic es reflecteix en la presència d'un consell d'inspecció o de la revisió dels comptes de l'entitat, que s'ha identificat en alguns casos (com al *Sindicato Agrícola de San Isidro Labrador de Pla de Cabra* o a la Societat Agrícola o de Pagesos de Valls).

Tot i aquest plantejament econòmic, també s'han trobat altres objectius, en funció dels interessos dels socis, que podien prendre la centralitat de l'activitat de l'entitat. Les prioritats estaven definides en funció de si els membres eren propietaris rendistes, petits propietaris o pagesos. Els primers, que constituïen els sindicats, amb la incorporació de petits propietaris, tenien com a línia d'actuació principal el desenvolupament del crèdit per tal de mantenir els privilegis de classe.

Per altra banda, si els promotors eren petits propietaris, però incloïen arrendataris i jornalers, prenia una major importància l'accés a la propietat, a través de la compra i el repartiment de parcel·les. En aquest sentit, el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Constantí i el Sindicat Agrícola de la Selva del Camp són exemples de la centralitat del crèdit i de la secció comercial<sup>543</sup>.

Pel que fa a les societats de pagesos, els objectius genèrics eren el progrés de l'agricultura i el foment de les bones relacions entre els pagesos. No obstant, es concretaren en altres que reflectien uns avantatges per als socis: compra de productes a preus baixos, accés a eines i maquinària agrícola, elaboració i venda de productes en comú, obtenció de préstecs i accés a la propietat. Les seccions principals en aquest àmbit eren de: Vinicultura, Caixa Rural, Botiga o Queviures i Matèries Primeres.

---

<sup>543</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 17.

## 7.2 Dimensió social

S'han identificat una gran diversitat de casos pel que fa a la composició social del cooperativisme agrari: societats de pagesos no propietaris, sindicats interclassistes, sindicats de petits propietaris, sindicats de grans propietaris amb i sense petits propietaris... Aquesta realitat es reflecteix en els municipis estudiats amb la coexistència d'entitats agràries, que, en alguns casos, supera la bipolaritat, com a la Selva del Camp, on n'hi va haver 4 entre 1916 i 1920, quan dues es van fusionar. En aquest sentit, era freqüent que es fusionessin o es dissolguessin, sovint per una fallida econòmica, com el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Andreu de la Selva del Camp.

Des del punt de vista de la implicació de les entitats agràries en l'associacionisme o en la vida local, s'ha identificat una elevada col·laboració, especialment pel que fa a l'organització o la participació en festes municipals, com les de Sant Antoni o Sant Isidre (que n'era patró d'algun, com del Sindicat Agrícola de Sant Isidre, de la Pobla de Mafumet). A banda, es desenvolupà una comunicació amb institucions, entitats agràries i particulars que reflecteix una organització i participació com a entitats integrades en l'àmbit social, però també polític i econòmic.

## 7.3 Dimensió cultural

Un altre objectiu que va tenir més o menys pes, segons la naturalesa de la fundació de cada entitat, va ser el de l'educació i la recreació. En els casos d'una prioritització de les funcions recreatives, els objectius econòmics quedaven en un segon terme.

Es reflectia en diversos serveis, com el cafè o la sala de ball, que eren els més comuns, però també l'escola, la biblioteca o el teatre. Es trobaven al Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra (1910-1936), al Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Constantí (1905-) o a la *Sociedad de Obreros Agricultores* de la Selva del Camp (1912-ca. 1931), entre altres.

També organitzaven conferències i cursos, en principi, de temàtica agrícola, tot i que alguns van obrir les portes a actes polítics i religiosos, així com van compartir la seu amb altres organitzacions que podien tenir una ideologia concreta (com la Societat Agrícola o de Pagesos de Valls, amb proximitat a l'anarcosindicalisme i el moviment rabassaire). En aquest sentit, algunes societats van distanciar-se d'una naturalesa econòmica o tecnificadora, que era la que coincidia més amb uns principis cooperativistes, per a prioritzar la dotació de lleure i cultura als seus socis.



## 7.4 Dimensió teòrica

En aquest últim apartat, es farà una valoració del compliment dels principis cooperativistes:

- 1. Gestió democràtica:** el compliment del principi democràtic “un home, un vot”, que consistia en la universalització del dret de vot i equivalia a un únic tipus de soci, no va ser garantit per la tendència a distingir diverses categories de socis, especialment en el cas d’una dependència del crèdit i, per tant, de les aportacions de capital. Així, els sindicats tendien a establir un sistema timocràtic en el reconeixement del dret de vot en funció de les aportacions econòmiques o de les càrregues de vi, amb què es concedien títols de propietat, que determinaven el nombre de vots.
- 2. Lliure adhesió o principi de portes obertes:** pel que fa a l’accés dels socis, hi havia condicions respecte de l’edat, de la professió o de la residència al terme municipal i, fins i tot, de la consideració moral amb què comptés la persona aspirant a sòcia. Aquest últim requisit era característic del sindicalisme catòlic i dels sindicats de propietaris (com el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Vila-rodona o el Sindicat Agrícola de Sant Isidre de la Pobla de Mafumet).  
Generalment, les dones no hi podien accedir i, si ho feien, no tenien dret a ser elegibles ni electores en les reunions, tot i que les vídues van comptar amb un tracte diferent, per ser caps de família. A més, es necessitava la presentació per part de socis i la votació favorable amb majoria de la Junta General.  
La concessió de la condició de soci comportava drets i obligacions, la primera de les quals era el pagament d’una quota, però també l’assistència a les assemblees, l’ocupació dels càrrecs pels quals eren electes (en el cas de la Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodona eren renunciables) o la realització de treballs d’ajut per a socis malalts (com a la Societat i al Sindicat reformista de Vila-rodona).
- 3. Interès limitat al capital:** en alguns dels casos estudiats, s’ha detectat un interval entre el 4 i el 6%, pròxim al teòric d’entre 4 i 5%<sup>544</sup>.
- 4. Distribució dels excedents a prorrata de les compres realitzades:** s’ha trobat que, als reglaments, en l’apartat sobre la dissolució de l’entitat, hi solia constar un repartiment dels béns i de la liquidació dels comptes entre els socis. Pel que fa als guanys durant el període d’activitat, s’establí que una part anava al fons social, a la caixa d’invalidesa o a les assegurances contra accidents o per malaltia. No obstant, també s’han trobat altres gestions, com la destinació a finalitats culturals (Unió Agrícola de Constantí) o benèfiques (*Sociedad Agrícola de Socorros Mutuos* de Constantí).

---

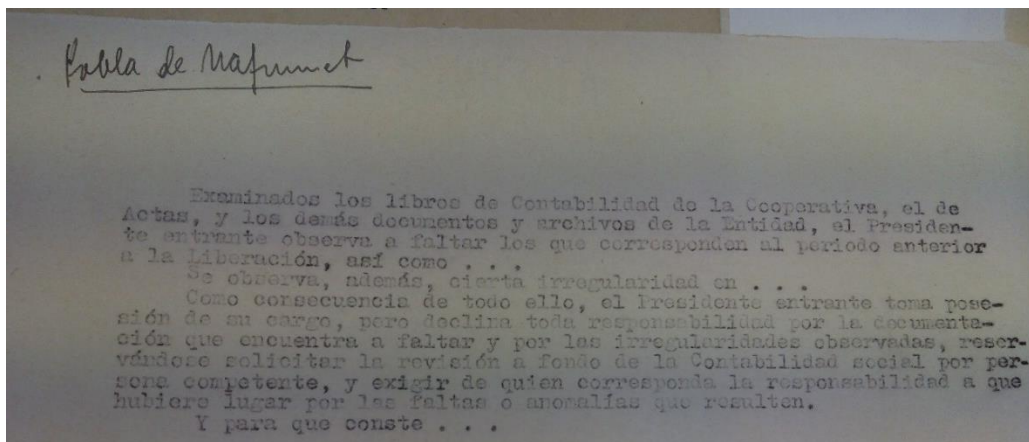
<sup>544</sup> Gavalrà, A. (2022, 15 de novembre). La cooperació agrària a Catalunya: vicissituds i vaivens.

5. **Compra i venda al comptat:** s'han detectat referències específiques en alguns casos, com al magatzem de la Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodona.
6. **Qualitat i puresa dels productes:** no se n'ha trobat cap referència, però alhora s'és conscient que és un principi menys difós i menys característic del cooperativisme.
7. **Neutralitat política i religiosa:** se n'ha comprovat la controvèrsia. Normalment, les entitats mantenien l'apoliticisme teòric, però algunes van cedir el local a alguns grups polítics per a la realització de conferències o van compartir la seu amb altres entitats, com les societats de Vila-rodona, Valls i Selva del Camp.
8. **Educació dels socis:** algunes entitats tenien biblioteca o escola, però predominaven altres serveis de caràcter recreatiu, com el cafè o la sala d'espectacles. En general, no hi va haver una consolidació de l'ensenyament cooperatiu.
9. **Relacions federatives:** s'han trobat afiliacions a entitats comarcals (com la Federació de la Comarcal de l'Alt Camp-Conca de Barberà), així com vinculacions a entitats de major rang com la Unió de Sindicats i Pagesos, *Cámara Agrícola Provincial*, Federació Agrícola Catalano-Balear, Federació Agrícola de Valls, Unió de Vinyaters, l'IACSI...

## 8. Dificultats en la recerca: pèrdua de la memòria històrica

En aquest apartat, es pretén reflectir sobre les dificultats que s'han trobat en la recerca de la documentació d'arxiu. Des de l'inici, es partia de la noció de la metodologia més laboriosa que s'hauria d'aplicar pel caràcter particular del Camp de Tarragona com una unitat que no és ni política ni administrativa, fet que comporta una major complexitat en l'apropament a la informació. D'aquesta manera, s'havia de consultar tant l'estadística provincial com la documentació d'àmbit municipal o comarcal. Nogensmenys, a part d'aquesta qüestió inherent a l'àmbit d'estudi, s'han trobat grans dificultats en l'accés a la documentació primària. Se'n destaquen dos obstacles:

1. L'escassetat de la documentació de les societats i dels sindicats de data anterior a la dictadura franquista, com reflecteix el següent document del període mencionat:



Il·lustració 15: AHT. Fons *Unión de Cooperativas*. Pobla de Mafumet. Capsa 3.

2. La fragmentació de la documentació, amb el predomini de plantilles sense omplir. També s'ha trobat una mancança de la documentació oficial i final, en lloc dels esborranys. A més, la documentació del primer terç del s. XX als arxius comarcals, quan hi és, és limitada sovint a l'acta de constitució i als estatuts, quedant els llibres d'actes i, per tant, el dia a dia de les entitats agrícoles, en una incògnita que sovint no és resolta amb la consulta de l'arxiu municipal. Per tant, si aquesta documentació existeix, hauria de trobar-se sota custòdia de particulars.

La limitació de les fonts primàries d'aquestes entitats, i especialment en aquest període cronològic, ha comportat un obstacle en la recerca. S'ha pogut comprovar el que Garrido Herrero ja apuntava quan es referia a la manca d'estudis sobre el cooperativisme agrari: "les fonts són

escasses, fragmentàries i quasi sempre de molt difícil accés<sup>545</sup>. A més, moltes no ofereixen garanties de fiabilitat.

Així mateix, aquestes qüestions fan referència als problemes que ja anunciava Solà<sup>546</sup>: l'escàs rigor en la facilitació de documentació per part de les cooperatives, en cas que l'hagin conservat a títol privat; el caràcter imprecís de la conceptualització de l'objecte de l'associació en la classificació arxivística, per la combinació de funcions, especialment en l'associacionisme popular; o, com sembla que s'aplica a la majoria dels casos, la pèrdua o l'eliminació posterior del material. Això es confirma amb els Cens d'Arxius comarcals: la documentació de la gran majoria de les cooperatives no hi ha estat transferida i, en molts casos, com a l'Alt Camp, s'ha mantingut a les entitats productores o en mans de particulars (si no s'ha destruït), pel que el seguiment i la consulta són complexos i diferents segons cada cas.

Sobre la consulta del Registre d'associacions del Govern Civil de Tarragona, el Dr. Mayayo presenta algunes observacions. Identifica un biaix en la recopilació i la datació de les entitats, ja que considera que en el període corresponent a la Llei d'associacions (1887), hi havia més associacions de les registrades i que entre la data de fundació i la de registre hi podia haver un interval de més de 3 anys. També assenyalava que la classificació d'una entitat segons un únic objectiu és un criteri ambigu, ja que es podien combinar activitats. Finalment, afegia que l'articulat dels reglaments seguia una mateixa estructura i presenta la possibilitat de l'existència de models pre-establerts de tipus vertical o horitzontal<sup>547</sup>.

No se saben del cert les causes d'aquest buit documental, però la memòria oral ha estès la idea de la destrucció intencionada, com en el cas del Sindicat Agrícola de Constantí en la fugida cap a l'exili el 1939 per por a les represàlies de la autoritats franquistes. Alguns autors també assenyalen que podria haver estat objecte de l'espoli de la documentació que anà a l'Arxiu de Salamanca<sup>548</sup>.

Així, es podria tractar d'una destrucció deliberada amb la voluntat d'esborrar la memòria (*damnatio memoriae*) de l'obra associativa del s. XIX i del primer terç del s. XX, d'herència liberal, per a la reorganització en l'*Hermandad Sindical de Labradores*, la documentació de la qual sí que es conserva als arxius. En conseqüència, els avenços socials també es van eliminar del paper, en un retorn al vell ordre, que es reflecteix en la reorganització de les entitats. Per exemple, la legislació de la República que va permetre ser socis a les dones i als menors d'edat sense una autorització dels marits i tutors va ser anul·lada amb la Llei de 1942, que comportava el retorn a l'estatus legal de menor d'edat.

---

<sup>545</sup> Garrido Herrero, S. (1994). El cooperativisme segons l'Església..., p. 70.

<sup>546</sup> Solà, P. (1998). *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana*.

<sup>547</sup> Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans...*, p. 37.

<sup>548</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 92.

Durant el període d'elaboració d'aquest treball, aquest és l'estat de la documentació específica de cooperatives agrícoles dels arxius comarcals: l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp disposa dels fons de la cooperativa del Pla de Santa Maria i d'Aiguamúrcia, així com de publicacions (estatuts i reglaments) relatives a diverses cooperatives de la comarca; l'Arxiu Comarcal del Baix Camp, de documentació molt limitada de les cooperatives de Vinyols i els Arcs (-1936) i de Riudecanyes (1937-1938); i l'Arxiu Històric de Tarragona, d'expedients d'associacions del fons del Govern Civil i un fons anomenat "Unión de cooperativas" de la província, tot i que la majoria dels documents daten dels anys 40-60. A banda, alguns arxius municipals disposen de documentació de les cooperatives agrícoles, també molt escassa, com és el cas de Constantí.

A més a més, per tal d'obtenir una visió dels sindicats agrícoles del Camp de Tarragona, es necessitaven dades quantitatives, però com que aquestes s'obtenien de manera fragmentària en les diverses fonts d'informació, es van haver de combinar i consultar-ne diverses per a la recopilació dels noms i de les dades principals. Per a això, es va consultar: la Base de Dades de l'Associacionisme Català Contemporani (BDACC) (1868-1980) de l'Institut Ramon Muntaner (IRMU), el llistat de cooperatives proporcionat per la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya (FCAC) o el *Censo estadístico de sindicatos agrícolas y comunidades de labradores* (1934) del *Ministerio de Agricultura*, a banda dels llibres de referència i de la documentació estatutària de les entitats. Aquesta consulta múltiple ha implicat la generació de dades de difícil tractament per la divergència de noms, dates i altres dades, que no han permès disposar d'una taula contrastada.

## 9. Conclusions

D'entrada, es procedirà a fer una síntesi de les entitats agràries presentades en els estudis de cas, des del punt de vista de la composició social i ideològica. S'han identificat les tres entitats que s'havien definit a l'estat de la qüestió (societat, sindicat reformista o interclassista i sindicat de propietaris). No obstant, cada entitat tenia una idiosincràsia pròpia fruit de la realitat local, que li atorgava unes bases de funcionament complexes, amb la incorporació d'alguns dels principis cooperativistes amb altres contraris a una gestió democràtica. A més, en moltes d'elles s'han trobat seccions i serveis que es referien a una amplitud de funcions que superaven l'enfocament econòmic.

Per al cas de Vila-rodona, la Societat de Treballadors Agrícoles (1893-1933) estava formada per pagesos i complia amb els principis cooperativistes de gestió democràtica, lliure adhesió, educació i relacions federatives; així com tenia com a objectiu principal la cohesió de la classe. En segon lloc, el Sindicat Agrícola (1918-), de caràcter interclassista, també complia amb alguns principis, com l'interès limitat al capital, però es van definir tres categories de socis per la centralitat del crèdit en l'objectiu principal de l'elaboració de vi en comú. Finalment, el Sindicat Agrícola i Caixa Rural (1918-1936), format per propietaris, donava prioritat a l'obtenció de crèdits i, per tant, a l'aval dels socis amb capital, pel que comptava amb un sufragi censatari. Nogensmenys, tot i que els estatuts establissin la neutralitat política i religiosa, estaven condicionats per la tendència ideològica dels seus membres; així, els dos primers es van identificar amb el republicanisme federal, mentre que el tercer tenia una ideologia conservadora.

A Valls, s'hi ha identificat una realitat associativa complexa, amb la coexistència de diverses entitats, que es podrien comptar en tres de centrals, com al cas anterior. No obstant, la Societat Agrícola o de Pagesos de Valls (1891-) va remunerar els càrrecs i va fixar condicions d'accés i d'indult per als socis, a diferència del que s'ha trobat a la Societat de Vila-rodona. Per altra banda, complia amb els altres principis cooperativistes, tot i l'aproximació al republicanisme d'esquerres. El Sindicat Agrícola representava la via conservadora, en què el dret de vot es fixava en funció de les càrregues de vi.

Els tres sindicats de Pla de Cabra o de Santa Maria presentaven semblances entre ells per haver estat constituïts sota la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906. Tot i així, hi ha qüestions a destacar, com l'enfocament religiós i moralitzant del *Sindicato Agrícola de San Isidro Labrador* (1910-). A més, s'hi troben combinacions poc estàndards com que el Sindicat Agrícola i Caixa Rural (1910-1936) fixés un interès limitat al capital del 4% en una de les seccions, però alhora apliqués un sistema timocràtic en el dret de vot.

Les dues entitats de la Pobla de Mafumet, el Sindicat Agrícola de Sant Isidre (1916-) i la Societat "Nova Germanor Agrària" (1934-), presentaven una vinculació amb el catolicisme social i

provenien d'un context de domini de les posicions conservadores. De fet, ambdues tenien un caràcter interclassista i establiren condicions d'accés i categories dels socis, amb un enfocament econòmic i moralitzador.

A Constantí, a la major part del primer terç del s. XX, hi havia la *Sociedad Agrícola de Socorros Mutuos* (1902-1932), enfocada en l'auxili tant de propietaris com de pagesos, i el Sindicat Agrícola i Caixa Rural (1905-), també de caràcter interclassista i centrat en el crèdit, amb una proximitat a la Lliga Regionalista, Acció Catalana i ERC. Més endavant, van constituir-se la Unió Agrícola (1931-), formada per petits propietaris, i el Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp (1934-), format per pagesos rabassaires i vinculat a la Unió de Rabassaires.

La identificació de la major quantitat d'entitats agràries ha estat a la Selva del Camp, a partir d'una marcada polarització política amb escissions internes. En aquest sentit, es va produir una progressiva tendència conservadora en la Societat dels Pagesos (1900-1920) a mesura que es va garantir l'accés a la propietat, fet que va comportar la fundació per part dels socis jornalers de la *Sociedad de Obreros Agricultores* (1912-ca. 1931), amb influència de l'anarcosindicalisme i, per tant, amb un enfocament en la classe social.

Simultàniament, existia el Sindicat Agrícola (1904-1920), amb un control dels propietaris rendistes, que, a partir de la fusió amb la Societat, resultaria en el Sindicat Agrícola o de Sant Isidre (1920-1936), centrat en la defensa dels interessos dels propietaris. Finalment, hi havia el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Andreu (1916-1940), adherit al catolicisme social i format per petits i mitjans propietaris, que va impulsar el crèdit i la comercialització dels productes, sense precedents al municipi.

Per acabar, a Cambrils s'ha identificat una única entitat aglutinadora del moviment cooperatiu. Es tractava del Sindicat Agrícola i Caixa Rural d'Estalvis i de Préstecs (1902-1993), que va anar canviant de nom, fundat per propietaris que perseguien l'elaboració vinícola en comú i que van establir un sistema timocràtic en funció de les càrregues de vi, així com un funcionament cooperatiu amb llicències per a l'aprofitament individual dels serveis.

En relació amb els objectius, es considera que s'ha realitzat una panoràmica del cooperativisme agrari al primer terç del s. XX on s'han assenyalat els elements més destacats i rellevants en relació amb el plantejament del treball. En aquest sentit, s'han analitzat les vessants polítiques, econòmiques i socials del moviment per tal de comprendre la complexitat de la realitat associativa, que s'allunya de la polaritat teòrica de la qual es partia.

Alhora, tot i la limitació de la documentació, s'ha pogut accedir a informació suficient de diverses realitats locals, amb entitats impulsades pels agents presentats (pagesos, petits propietaris, grans



propietaris o l'Església), per tal d'obtenir una idea del funcionament i dels principis pels quals es regien les entitats, intrínsecament vinculats a la ideologia dels seus fundadors, que es comentaran tot seguit.

En primer lloc, pel que fa a la generació d'espais de gestió democràtica, es pot concloure que el cooperativisme agrari va contribuir a generar una cultura democràtica a la societat i, especialment, al món rural, amb l'impuls de dinàmiques de participació i solidaritat per a uns fins comuns. No obstant, els interessos de les classes socials que constituïen les societats o els sindicats van afavorir adaptacions en el marc teòric, com la implementació d'un sistema timocràtic en el dret de vot en funció de la dependència del capital-crèdit dels socis o de les aportacions en collites, és a dir, el sufragi censatari enfront del principi "un home, un vot", cosa que era característica dels sindicats. A més, de forma general, es van crear categories de socis, que determinaven els drets i les obligacions, sovint en funció de les contribucions econòmiques.

Per altra banda, tot i que es partís d'un plantejament econòmic, hi havia una base política o ideològica present en el funcionament de cada entitat agrícola, que va prendre més protagonisme en funció del consens intern. Per tant, tot i que es partien d'uns interessos econòmics, la naturalesa dels fundadors i les prioritats que preniën ja constituïen una opció política. A més, van acollir actes polítics de tendència republicana, anarcosindicalista o actes catòlics, en funció de les afinitats dels socis, amb què es trencava, de nou, amb els principis cooperativistes.

A més, s'ha constatat una elevada pluralitat associativa al Camp de Tarragona, determinada per la diversitat de relacions socioeconòmiques en el món rural (pagesos propietaris, parcers, jornalers, arrendataris...), que va més enllà d'una dicotomia sindicat-societat. Aquesta realitat era accentuada per la tendència a l'escissió, per la divergència en els plantejaments, que reforça la noció que la fundació d'entitats agrícoles obeïa a uns interessos de classe i a uns plantejaments ideològics.

Per últim, convé afegir que la fundació d'una entitat cooperativa, tot i que era relativament comuna, sovint es trobà amb dificultats en l'apropiació de la ideologia cooperativista per part dels socis, especialment dels propietaris, que es mostraven escèptics respecte de les estratègies de comercialització i transformació col·lectiva, ja que havien de renunciar a la iniciativa individual. Per tant, la cooperació es va enfrontar a una tradició de gestió i control individual i domèstic de la collita que, en alguns casos, va comportar la fallida i dissolució de l'entitat o l'adaptació a aquestes lògiques<sup>549</sup>.

Per acabar, s'ha pogut comprovar la hipòtesi del treball de la influència de la composició social sobre la sociabilitat agrària, que també es va definir com una via de formació política de la

---

<sup>549</sup> Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis...*, p. 153.



ciutadania, i, en especial, de les classes populars. Aquest component polític estaria reforçat pels factors socials i econòmics, dels quals el cooperativisme no en podia estar exclòs. D'aquesta manera, el cooperativisme agrari va ser una escola de formació per als pagesos que participarien en el sindicalisme o en la política més endavant<sup>550</sup>, però també va consolidar les divisions d'interessos de les classes socials, que van materialitzar-se en diverses entitats agrícoles coexistents.

### 9.1 Perspectives de recerca

A continuació, es plantegen diverses recerques que estan vinculades al tema d'estudi, però que no s'han pogut desenvolupar en aquest treball. El seu interès fa que es vulguin proposar aquí.

En primer lloc, es tractaria de l'anàlisi de l'evolució immediatament posterior al marc cronològic analitzat al Camp de Tarragona, és a dir, a l'escenari de les col·lectivitzacions i, després, de l'expropiació i la confiscació del patrimoni dels sindicats agrícoles. A més, pel que fa a la dictadura, es podria fer un estudi comparatiu de les diferències reglamentàries que van produir-se en la transformació terminològica dels sindicats en cooperatives en l'enquadrament en l'*Hermanidad Sindical de Labradores*.

En segon lloc, també es podria desenvolupar una recerca sobre l'arquitectura dels cellers per tal de proposar explicacions a la menor exuberància dels del Camp de Tarragona en comparació amb la Conca de Barberà o el Priorat.

Per últim, paral·lelament al cooperativisme agrari, hi havia comunitats de regants i societats de mines d'aigua, que també seria interessant analitzar com a espais de sociabilitat vinculats al camp. A més, es podria enfocar des d'una perspectiva actual per a la demostració de la importància de la gestió d'un recurs limitat com l'aigua o en una anàlisi de la seva trajectòria cap a una absorció de la riquesa de l'aigua subterrània per part de la indústria, fins a la pràctica desaparició del seu aprofitament rural i urbà en l'actualitat.

---

<sup>550</sup> Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra...*, p. 25.

## 10. Socialització

En aquest últim apartat, es fa una proposta de socialització consistent en un programa de ràdio enfocat en el caràcter reivindicatiu i actual de la memòria del cooperativisme anterior a la Guerra Civil i la dictadura franquista. Es tracta d'una síntesi del treball des de la memòria històrica, de caràcter divulgatiu.

A continuació, es copia l'enllaç al registre radiofònic:

[https://drive.google.com/file/d/1UpG7FGxP5th66oIWPBcSoZ6HyZK1d\\_CG/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1UpG7FGxP5th66oIWPBcSoZ6HyZK1d_CG/view?usp=sharing).

## 11. Bibliografia i fonts documentals

### 11.1 Bibliografia

Águila, R. del. (1992). El socialismo utópico. En: Vallespín, F. (ed.). (1992). *Historia de la teoría política*, 4. Madrid: Alianza Editorial, p. 66-102.

Anguera, P. (2005). *Antoni Fabra Ribas. Cooperativistes Catalans*, 2. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Apòstrof; SCCL; González-Simó, A. M. (2007). *El patrimoni cooperatiu*. Barcelona: ECOS.

Arnabat i Mata, R. (2016). Sociabilitats pageses i qüestió agrària a la Catalunya republicana (1931-1936). *La Segona República. Cultures i projectes polítics. Congrés Internacional d'Història*. Bellaterra.

Arnabat i Mata, R.; Puig, G. (2023, 28 de febrer). Col·lectivitats agràries a Catalunya (1936-1939). *1r Cicle d'Història Contemporània i Món Actual "Pensar històricament l'actualitat"*. Tarragona: ISOCAC-URV.

Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). *Arquitectura industrial modernista i noucentista del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre*. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Balcells, A. (1968). *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936*. Barcelona: Editorial Nova Terra.

Cardó i Soler, J. (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

Celada, R. (1989). *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936*. Barcelona: Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

Dalmau, M.; Gavaldà, A. (2019). *Catalunya, terra cooperativa*. Barcelona: Fundació Roca Galès.

Dalmau i Torvà, M.; Masip, M. (2022). *El moviment feminista cooperatiu. L'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista (1931-1939)*. Cooperativistes Catalans, 36. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Duch, M. (1993). *La Cooperativa Obrera Tarraconense*. Tarragona: Cooperativa Obrera Tarraconense.

Duch, M. (1994). *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: Edicions El Mèdol.

Duch, M.; Franquès, J. (2006). *Viure de la terra: història i memòria del Sindicat Agrícola de Constantí (1905-2005)*. Tarragona: Silva Editorial.

Duch, M. (2009). *Micaela Chalmeta*. Cooperativistes Catalans, 13. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Duch, M. (2011, febrer). De cooperatives i sociabilitats pageses a Catalunya: breu balanç historiogràfic. *Plecs d'Història Local*, (140): 2-4.

Duch, M.; Arnabat, R.; Ferré, X. (ed.). (2015). *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Duch, M.; Arnabat, R.; Gavaldà, A. (coord.). (2020). *La Catalunya associada (1868-1938)*. València: Universitat de València.

*Enciclopedia Jurídica Española*, IX. Barcelona: F. Seix Editor.

Ferrer i Gironès, F. (2006). *Joan Tutau i Vergés*. Cooperativistes Catalans, 5. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Francés, G.; Perxacs, H. (2003). *Gènere, agricultura i representació de les dones en les cooperatives agràries a Catalunya*. Generalitat de Catalunya.

Gabriel, P. (2019). *Fernando Garrido Tortosa*. Cooperativistes Catalans, 32. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Garrido Herrero, S. (1994). El cooperativisme segons l'Església. Els inicis del sindicalisme catòlico-agrari a Espanya. *Recerques: Història, economia i cultura*, (30): 69-84.

Gavaldà, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya. (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)*. Volums I i II. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

Gavaldà, A. (2005). *Josep M. Rendé i Ventosa*. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Gavaldà, A. (2022, 15 de novembre). La cooperació agrària a Catalunya: vicissituds i vaivens. *XVI Cicle de memòria de tardor*. Cambrils: Arxiu Municipal de Cambrils-Museu d'Història de Cambrils.

Junta de Castilla y León. *Historia de las Cámaras Agrícolas Provinciales* [En línia]. Pàgina web, URL <<https://agriculturaganaderia.jcyl.es/web/es/estadistica-informacion-agraria/camaras-historia-funciones.html>>. [Consulta el 25 de gener de 2022].

López Esteve, M. (2013). Contra el cacic, l'usurer i el propietari: la mobilització camperola d'octubre. En: López Esteve, M. (2013). *Els fets del 6 d'octubre de 1934*. Barcelona: Editorial Base, p. 273-318.

López Esteve, M. (2013). La repressió després de la desfeta. En: López Esteve, M. (2013). *Els fets del 6 d'octubre de 1934*. Barcelona: Editorial Base, p. 357-418.

Maluquer de Motes i Bernet, J. (1998). *Història econòmica de Catalunya: segles XIX i XX*. Barcelona: Proa.

Marx, K.; Engels, F. (1848). *Manifest der Kommunistischen Partei*.

Mayayo i Artal, A. (1989). La destrucció del món rural català 1880-1980: de pagesos a obrers i ciutadans. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

Mayayo i Artal, A. (1995). *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya 1893-1994*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers.

Ministerio de Agricultura. (1934). *Censo Estadístico de Sindicatos Agrícolas y Comunidades de Labradores*.

Molins, J. M. (1985). *Elecciones y partidos políticos en la Provincia de Tarragona (1890-1936)*. Volumes I i II. Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona.

Morrow, J. (1998). The Rule of the Many. Socialism and democracy: Babeuf, Owen, Marx, Webb and Bernstein. En: Morrow, J. (1998). *History of Political Thought*. Londres: Macmillan Press, p. 189-193.

Ortiga Vidal, R. (1991). *Història gràfica de Cambrils*. Tarragona: Edicions el Mèdol.

Pérez Baró, A. (1974). *Història de la cooperació catalana*. Barcelona: Editorial Nova Terra.

Plana i Gabernet, G. (2007). *Josep Roca i Galès*. Cooperativistes Catalans, 8. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Planas i Maresma, J. (2003). Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

Planas i Maresma, J. (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*. Girona: Universitat de Girona.

Pomés, J. (2018). *Albert Pérez Baró*. Cooperativistes Catalans, 31. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Rotger i Dunyó, A. (2012). *Joan Ventosa i Roig*. Cooperativistes Catalans, 21. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Sánchez Cervelló, J.; Puig Vallverdú, G. (2017). *El Sindicat Agrícola de Sant Isidre. Cent anys de cooperació agrària a la Pobla de Mafumet (1917-2017)*. Pobla de Mafumet: Cooperativa Agrícola de Sant Isidre.

Santesmases i Ollé, J. (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.

Santesmases i Ollé, J. (2022). *Pau Robert i Rabadà*. Cooperativistes Catalans, 35. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Saumell Soler, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya*. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Serrano i Blanquer, J. (2010). *Joan Salas Anton*. Cooperativistes Catalans, 16. Barcelona-Valls: Fundació Roca Galès – Cossetània Edicions.

Siuró Salvadó, J. M. (1999). *Del Sindicat d'ahir a la Cooperativa d'avui. Cambrils, 1902-1998*. Tarragona: Edicions El Mèdol / Cooperativa Agrícola i Caixa Agrària de Cambrils SCCL.

Solà, P. (1998). *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana; l'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Soronellas, M. (2006). *Pagesos en un món de canvis*. Tarragona: Publicacions URV.

Thompson, E. P. (1971). The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century. *Past & Present*, (50): 76-136.

Vilanova, M. (1986). *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*. Estudis electorals, 5. Barcelona: Edicions de la Magrana.

## 11.2 Fonts d'arxiu

### Arxiu Comarcal de l'Alt Camp.

- Fons Cooperativa Agrícola de Pla de Santa Maria.
  - *Llibre d'actes de l'Assemblea general* (1932-1933). 1932-009.
  - *Llibre d'actes de l'Assemblea general* (1932-1936). 1932-017.
  - *Llibre de pagament de les quotes de soci* (1932-1936). 1932-007.
  - *Llibre registre de socis de la Caixa Rural i Sindicat Agrícola de Treballadors* (1932-1936). 1932-002.
  - *Llibre de sessions del Sindicat Agrícola i Caixa Rural* (1930-1936). 1930-008
  - *Llibre d'inventari* (1935). 1935-004.
  - *Certificat de la sessió on es decideix la fusió del Sindicat Agrícola i el Sindicat Agrícola de Treballadors, en una nova entitat anomenada Sindicat Agrícola de Treballadors.* 1936-013.
  
- Publicacions.
  - Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Pla de Cabra.
    - *Memòria.* 9359.
    - *Memòria.* 9358.
    - *Memòria.* 9360.
    - *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 2 de Febrer de 1915.* 16286.
    - *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 2 de Febrer de 1916.* 16287.
    - *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 2 de Febrer de 1917.* 16275.
    - *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentària celebrada el dia 2 de febrer de 1918.*
    - *Memòria llegida pel secretari en Josep Compte i Valls en la Assamblea general reglamentaria celebrada el dia 23 de Febrer de 1919.* 16288.
  - *Sindicato Agrícola y Caja Rural. Pla de Cabra. Reglamento* (1910). 9415.
  - *Sindicato Agrícola de Pla de Cabra. Reglamento de la Bodega Cooperativa* (1914). 9418.
  - *Sindicato Agrícola de San Isidro Labrador de Pla de Cabra. Reglamento* (1924). 16269.
  - *Sindicat Agrícola de Valls. Celler Cooperatiu.* 16213.

- Sindicat Agrícola de Vilarrodona. Celler Cooperatiu. 16250.

#### Arxiu Històric de Tarragona (AHT).

- Fons *Unión de Cooperativas*. Capses 1-12.
- Fons del Govern Civil de Tarragona. Expedients d'associacions. 330-50.
- Fons de la Delegació Provincial d'Hisenda. 330-51.
  - Impost sobre societats recreatives i casinos (1916-1918). T1-13348.
- Fons de la Cambra Agrària de Tarragona (1806-1944).
  - 01 Acords de la Cambra. 02 Govern de la Cambra.
    - Acords de la Cambra (1929-1944) [45].

#### Arxiu Municipal de Cambrils.

- Llistat de treballadors del vi de la Cooperativa Agrícola de Cambrils (1933). 390.25.

#### Arxiu Municipal de Constantí.

- Fons d'associacions.
  - Sindicat Agrícola de Constantí (1917/1937).
    - Correspondència rebuda (1917). 1/sac/1917.
    - Correspondència rebuda (1918). 1/sac/1918.
    - Correspondència rebuda (1919). 1/sac/1919.
    - Notes soltes (1919). 2/sac/1919.
  - Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí (1934-1936).
    - Llibre d'actes (1934-1936). 1/satc/1934.
    - Esborranys de les actes (1934). 2/satc/1934.
    - Correspondència rebuda (1934-1936). 3/satc/1934.
    - Llista socis P. Unió de Conreadors (s/d). 4/satc/1934.
- Administració Local. Ajuntament de Constantí.
  - Acords del Ple de l'Ajuntament (1844-1911).
  - Amillament. Apèndix de rústica i pecuària i d'urbana (1911 a 1920-21). 1/F/1911.



- Amillament. Apèndix de rústica i pecuària (1930-1944). 5/F/1930.
- Registre de societats, associacions i sindicats. 3/O/1924.

Arxiu Nacional de Catalunya.

- Col·lecció de publicacions periòdiques sobre el cooperativisme de la Fundació Roca Galès. ANC2-102.

Arxiu de Revistes Catalanes Antigues [En línia]. Pàgina web, URL <[https://arca.bnc.cat/arcabib\\_pro/ca/consulta/registro.do?id=2336](https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/consulta/registro.do?id=2336)>. [Consulta el 15 d'abril de 2023].

#### 11.2.1 Premsa i publicacions legals

BOE. *Hemeroteca* [En línia]. Pàgina web, URL <[https://www.boe.es/diario\\_gazeta/hemeroteca.php?a=1936&m=12&d=10](https://www.boe.es/diario_gazeta/hemeroteca.php?a=1936&m=12&d=10)>. [Consulta el 5 de març de 2023].

Biblioteca Virtual de Premsa Històrica. *La Cruz: diario católico (1901-)* [En línia]. Pàgina web, URL <[https://prensahistorica.mcu.es/ca/publicaciones/ficha\\_pub.cmd?idPublicacion=4216&formato=ficha\\_comprende](https://prensahistorica.mcu.es/ca/publicaciones/ficha_pub.cmd?idPublicacion=4216&formato=ficha_comprende)>. [Consulta el 12 d'abril de 2023].

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC). *DOGC de 1931-1939*. [En línia]. Pàgina web, URL <[https://dogc.gencat.cat/ca/serveis/dogc-republica-i-exili/resultats/index.html?filtreTitol=cooperativa+agr%C3%ADcola&filtreOrganismes=&filtreTipus=&filtreAny=&DOGCCercaDisposicionsForm\\_idJsp28=Cerca&autoScroll=&autoScroll](https://dogc.gencat.cat/ca/serveis/dogc-republica-i-exili/resultats/index.html?filtreTitol=cooperativa+agr%C3%ADcola&filtreOrganismes=&filtreTipus=&filtreAny=&DOGCCercaDisposicionsForm_idJsp28=Cerca&autoScroll=&autoScroll)>. [Consulta el 10 de gener de 2023].

INE. (1887). *Censos de población. Censo de 1887. Tarragona*. <https://www.ine.es/inebaseweb/pdfDispacher.do?td=193871&ext=.pdf>.

INE. (1900). *Censos de Población. Censo de 1900. Tarragona*. <https://www.ine.es/inebaseweb/pdfDispacher.do?td=69591&ext=.pdf>.

INE. (1930). *Censos de Población. Censo de 1930. Tarragona*. <https://www.ine.es/inebaseweb/pdfDispacher.do?td=98563&ext=.pdf>.

### 11.3 Entitats

Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya (FCAC) [En línia]. Pàgina web, URL <<https://www.cooperativesagraries.cat/>>. [Consulta el 9 de gener de 2023].

Fundació Roca Galès [En línia]. Pàgina web, URL <<https://www.rocagales.cat/>>. [Consulta el 20 de setembre de 2022].

Institut Ramon Muntaner (IRMU). *Base de Dades de l'Associacionisme Català Contemporani (BDACC) 1868-1980* [En línia]. Pàgina web, URL <<https://www.irmu.org/base-de-dades-associacionisme>>. [Consulta el 10 de setembre de 2022].

Museu d'Història de Catalunya. *Catalunya, terra cooperativa. L'educació cooperativa* [En línia]. Pàgina web, URL <[https://www.mhcat.cat/exposicions/exposicions\\_realitzades/catalunya\\_terra\\_cooperativa/l\\_educacio\\_cooperativa](https://www.mhcat.cat/exposicions/exposicions_realitzades/catalunya_terra_cooperativa/l_educacio_cooperativa)>. [Consulta el 8 de desembre de 2022].

Pobles de Catalunya [En línia]. Pàgina web, URL <<https://www.poblesdecatalunya.cat/#gsc.tab=0>>. [Consulta el 15 de març de 2023].

## 12. Taula d'il·lustracions

Taula 1: Població del Camp de Tarragona. Font: Gran Geografia Comarcal de Catalunya. En: Duch, M. (1994). <i>República, reforma i crisi...</i> , p. 15; INE. (1887). <i>Censos de población. Censo de 1887. Tarragona</i> .....	40
Taula 2: Resultats electorals de la República a Vila-rodona. Font: Vilanova, M. (1986). <i>Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...</i> , p. 361-376. ....	53
Il·lustració 3: Celler. Font: Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). <i>Arquitectura industrial modernista i noucentista...</i> , p. 43. ....	58
Taula 4: Resultats electorals de la República a Valls. Font: Vilanova, M. (1986). <i>Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...</i> , p. 361-376. ....	64
Il·lustració 5: Celler. Font: Esteves, A. (2019). <i>Pobles de Catalunya</i> .....	75
Taula 6: Resultats electorals de la República a Pla de Cabra. Font: Vilanova, M. (1986). <i>Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...</i> , p. 361-376. ....	77
Il·lustració 7: Celler. Font: Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). <i>Arquitectura industrial modernista i noucentista...</i> , p. 40. ....	80
Taula 8: Resultats electorals de la República a Pobla de Mafumet. Font: Vilanova, M. (1986). <i>Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...</i> , p. 361-376. ....	86
Taula 9: Resultats electorals de la República a Constantí. Font: Vilanova, M. (1986). <i>Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...</i> , p. 361-376. ....	92
Taula 10: Evolució de la parcel·lació de la terra (1896-1920). Font: AHLSC. Quaderns de registre dels canvis de propietat. R: 5297-5363. En: Soronellas, M. (2006). <i>Pagesos en un món de canvis...</i> , p. 113.....	100
Taula 11: Distribució de la propietat (1901; 1918). Font: AHLSC. Quaderns de registre de repartiment de la contribució rústega. R: 5091-5161. En: Soronellas, M. (2006). <i>Pagesos en un món de canvis...</i> , p. 114.....	100
Taula 12: Resultats electorals de la República a Selva del Camp. Font: Vilanova, M. (1986). <i>Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...</i> , p. 361-376. ....	101
Taula 13: Resultats electorals de la República a Cambrils. Font: Vilanova, M. (1986). <i>Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República...</i> , p. 361-376. ....	114
Il·lustració 14: Interior del celler. Font: Arnavat, A.; Cabré, T. (2012). <i>Arquitectura industrial modernista i noucentista...</i> , p. 60. ....	118
Il·lustració 15: AHT. Fons <i>Unión de Cooperativas</i> . Pobla de Mafumet. Capsa 3.....	125

## 13. Annexos

### 13.1 Estatuts regits per la Llei del 28 de gener de 1906 i pel Reglament de 16 de gener de 1908

Els estatuts dels sindicats tenien una estructura semblant. A continuació, es presenta una estructura reglamentadora d'exemple a partir dels estatuts del Sindicat Agrícola de Sant Isidre de Pla de Cabra (1910)<sup>551</sup>.

#### *CAPÍTULO I. Constitución, fines, duración y domicilio del Sindicato.*

Els objectius generals eren: “el fomento y defensa de los intereses agrícolas: 1) proporcionando a sus socios a precios económicos abonos, semillas y demás primeras materias de producción agrícola; 2) adquiriendo máquinas agrícolas para alquilarlas a los socios que lo soliciten; 3) concediendo préstamos a módico interés en la forma que prescribe este Reglamento; 4) haciendo compras y ventas en común y dedicándose a otras operaciones que la Junta Directiva juzgue beneficiosas a los intereses agrícolas de los asociados”.

En funció d'un plantejament educatiu i moralitzant, s'hi podien afegir: “difundir y fomentar entre ellos la instrucción en conocimientos profesionales y defender y promover sus intereses morales y religiosos”.

#### *CAPÍTULO II. Los socios.*

S'establien les categories de socis i les condicions d'admissió d'un nou soci, que podien ser més restrictives en funció de l'entitat (edat, residència, ocupació professional, conducta, pertinença a altres societats...). Es fixaven els drets i les obligacions, com el dret a veu i vot i la utilització dels serveis, però també el pagament de les quotes, l'assistència a les assemblees, l'ajut als socis malalts... L'incompliment del reglament comportava sancions i, fins i tot, l'expulsió.

#### *CAPÍTULO III. Capital social.*

Es definia la composició del capital social, dividit entre aquell que es repartiria i el fons de reserva, format per les aportacions dels socis i els beneficis que pogués tenir el sindicat.

---

<sup>551</sup> Arxiu Comarcal de l'Alt Camp. Publicacions. Sindicato Agrícola de San Isidro Labrador de Pla de Cabra. Reglamento (1924). 16269.

#### *CAPÍTULO IV. Régimen del Sindicato.*

S'hi desenvolupava el funcionament de la Junta Directiva i d'altres organismes, com el Consell d'Inspecció.

#### *CAPÍTULO V. Los cargos.*

S'hi descriuen les funcions dels càrrecs als quals optaven els socis (president, vicepresident, secretari, tesorero, comptador, vocals...). Una definició de les funcions del president era la següent: “El presidente dirigirá las secciones, velará por la observancia del Reglamento y el cumplimiento de los acuerdos de la Junta Directiva y Asambleas, y representará judicial y extrajudicialmente a la Sociedad<sup>552</sup>”.

#### *CAPÍTULO VI. Junta General.*

S'hi explicava el funcionament de l'Assemblea General, la freqüència i l'exercici dels dret de veu i vot. Era l'òrgan d'expressió de la voluntat general dels socis. A la Junta General ordinària tenia lloc l'examinació i aprovació de l'estat de comptes/inventari-balanç i la renovació d'una part de la Junta Directiva, entre altres. L'extraordinària es podia convocar per la Junta Directiva o per demanda dels socis. També podia encarregar-se de l'admissió de nous socis.

#### *CAPÍTULO VII. Operaciones.*

Feia referència a les compres i les imposicions del sindicat.

#### *CAPÍTULO VIII. Quejas y disolución.*

S'hi estableixen les maneres d'actuar en cas de queixes i de dissolució del sindicat, que sovint consistia en el repartiment del fons entre els socis.

#### *CAPÍTULO IX. Disposiciones adicionales.*

S'hi desenvolupava el procediment en cas de demanda de modificació dels estatuts.

---

<sup>552</sup> AHT. Fons *Unión de Cooperativas*. Poble de Mafumet. Capsa 3.